

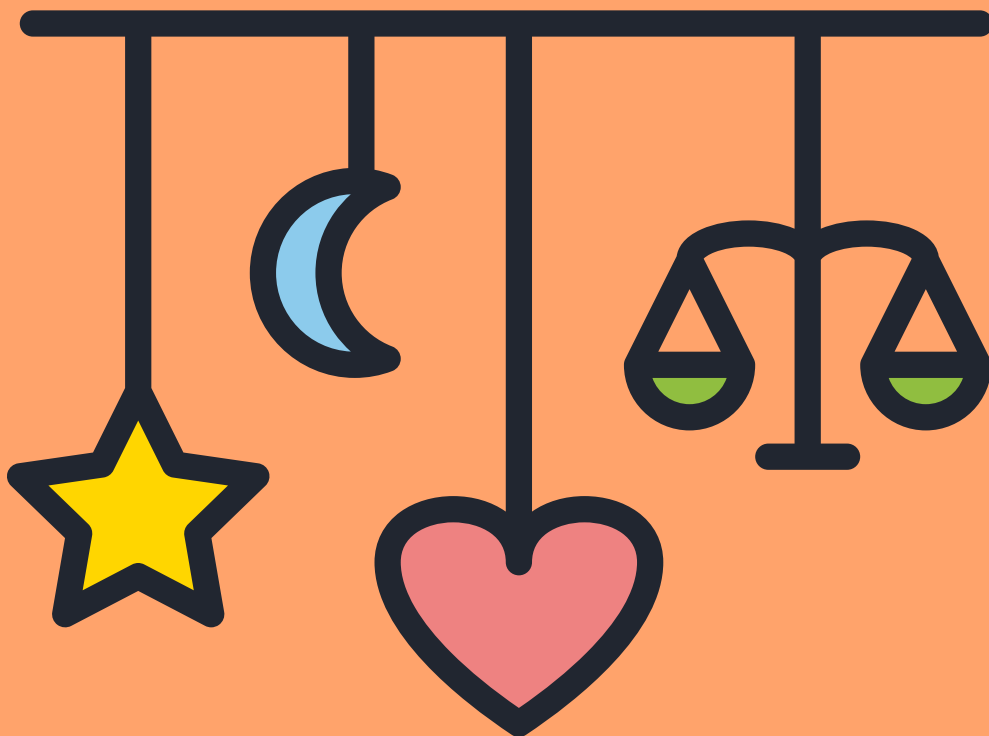

НАЦІОНАЛЬНА АСОЦІАЦІЯ
АДВОКАТІВ УКРАЇНИ

БЮЛЕТЕНЬ КОМІТЕТУ З СІМЕЙНОГО ПРАВА НААУ

(інформаційний дайджест новин у сфері сімейного
права) за II квартал 2021 року

Випуск 8

Зміст

2

I. НОВИНИ КОМІТЕТУ	3
1.1. Проведені Комітетом та за участі членів Комітету заходи у сфері сімейного права та короткий огляд їх змісту	3
1.2. Анонси майбутніх заходів Комітету у сфері діяльності Комітету	7
II. НОВЕЛИ (актуальні зміни) ЗАКОНОДАВСТВА	10
2.1. Закони та інші нормативно-правові акти	10
2.2. Законопроекти	10
III. СУДОВА ПРАКТИКА	12
3.1. Практика Верховного Суду	12
3.1.1. Справи щодо поділу майна подружжя	12
3.1.2. Справи щодо стягнення аліментів	21
3.1.3. Справи щодо визначення місця проживання дитини	29
3.1.4. Справи, пов'язані із міжнародним викраденням дітей	32
3.1.5. Справи щодо визначення походження дітей, позбавлення та поновлення батьківських прав	37
3.1.6. Справи щодо видачі обмежувальних приписів	51
3.1.7. Справи щодо інших сімейно-правових спорів	58
3.2. Практика Європейського суду з прав людини	65
IV. ПУБЛІКАЦІЇ У СФЕРІ ДІЯЛЬНОСТІ КОМІТЕТУ	71
4.1. Наукові публікації	71
4.2. Дисертації	71
4.3. Публікації, які не відносяться до розряду наукових	71
V. РІЗНЕ	72

Відповідальний редактор Бюлетня:

Бобак О.В.

Редактори: ори: Бузанов Д.В., Водоп'ян Т.В., Гаро Г.О., Гриценко Л.О., Денисова Т.С., Попіка І.А., Серишева О.С., Черемис А.В.

Контакти: 04070, м. Київ, вулиця Борисоглібська, 3, 5-й поверх

Комітет з сімейного права НААУ

Голова Комітету Гаро Г.О.

e-mail: g.garo@unba.org.ua

I. Новини комітету

1.1. Проведені Комітетом та за участі членів Комітету заходи у сфері сімейного права та короткий огляд їх змісту

Засідання Комітету

Дата проведення: 5 квітня 2021 року

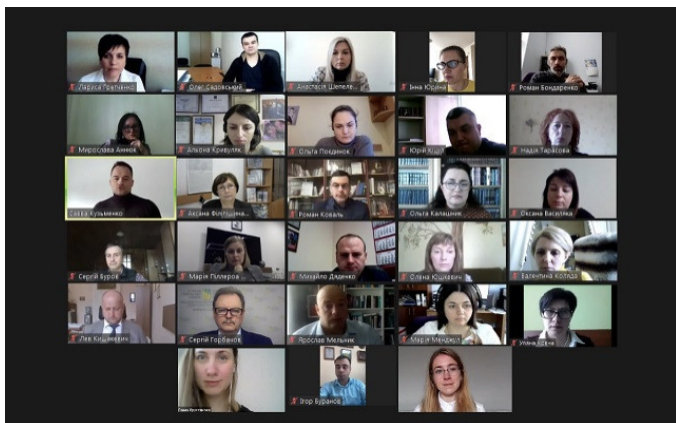
Місце проведення: онлайн-платформа Zoom

На зустрічі обговорили підсумки діяльності Комітету за 1 квартал поточного року, а також затвердили план діяльності на наступні періоди.

Круглий стіл за участю експертів на тему: «Не тільки школа: критичні проблеми протидії булінгу в Україні»

Дата проведення: 5 квітня 2021 року

Місце проведення: онлайн-платформа Zoom

Дискусія відбулася із нагоди відзначення *Міжнародного дня протидії булінгу*, який щорічно відзначають 4 травня. Захід організовано *НААУ за ініціативою Комітету та Центру «Адвокат дитини» Вищої школи адвокатури НААУ*. Участь у круглому столі взяли: адвокати, фахівці органів прокуратури, поліції, юстиції, судової гілки влади, органів, служб і спеціальних установ у справах дітей, науковці, провідні експерти правозахисних організацій.

Деталі та результати обговорення за посиланням:

<https://cutt.ly/ibRNRBa>.

Курс Ольги Семенюк «Домашнє насильство (кримінальний аспект) та Злочин, пов'язаний із домашнім насильством»

Дата проведення: 14 травня 2021 року.

Місце проведення: офіс та онлайн-платформа ВША НААУ (м. Київ, вул.. Борисоглібська 3, 6 поверх).

Домашнє насильство
(кримінальний аспект) та злочин,
пов'язаний із домашнім
насильством

Під час курсу говорили про:

1. Склад кримінального правопорушення, передбаченого ст. 126-1 КК України «Домашнє насильство» та особливості притягнення до відповідальності за цією статтею;
2. Визначення об'єму поняття «злочин, пов'язаний із домашнім насильством» та межі його застосування;
3. Особливості кваліфікації злочинів, які скоюються одночасно з домашнім насильством.
4. Виконання практичних кейсів.

Засідання Комітету

Дата проведення: 14, 15 червня 2021 року

Місце проведення: онлайн-платформа Zoom

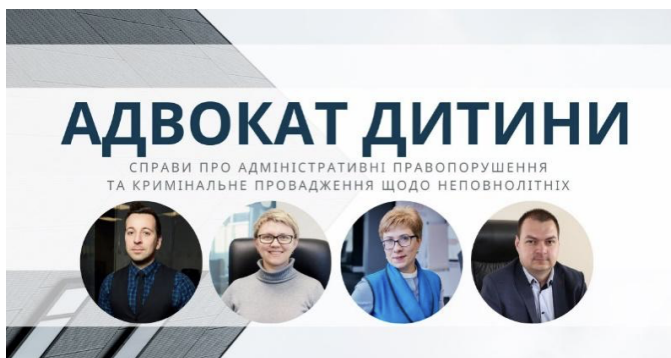
На зустрічі обговорили план діяльності на 2 півріччя 2021 року.

Навчальний курс: «Адвокат дитини: справи про адміністративні правопорушення та кримінальне провадження щодо неповнолітніх»

Дата проведення: 16 травня 2021 року.

Місце проведення: офіс та онлайн-платформа ВША НААУ (м. Київ, вул.. Борисоглібська 3, 6 поверх).

Лектори курсу: Павло Пархоменко, Георгій Попов, Людмила Гриценко, Уляна Ковна.

Курс складався з шести модулів та зосереджений на:

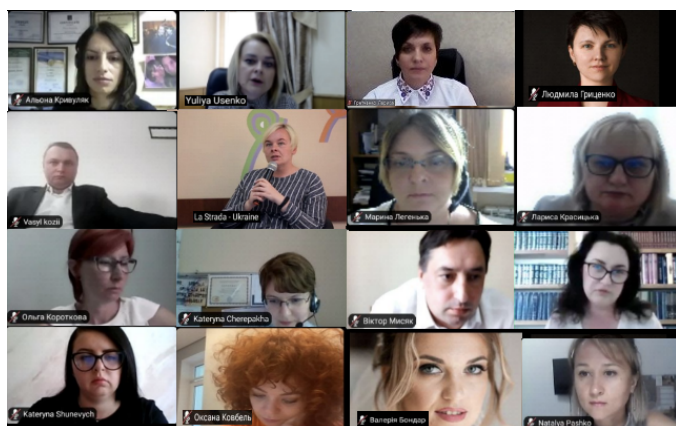
- огляді міжнародних та національних правових актів, що визначають правовий статус дитини, яка перебуває у контакті чи у конфлікті з законом;
- характеристиці базових навичок фахівців, які взаємодіють з неповнолітніми;
- особливостях правосуб'єктності дитини у справах про адміністративне правопорушення;
- ключових аспектах захисту, процесуального нагляду і судового контролю на стадії досудового розслідування у кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх;
- специфіці судового розгляду, призначення покарання та звільнення від кримінальної відповідальності неповнолітніх;
- розкритті особливостей контрольних стадій кримінального провадження щодо неповнолітніх;
- висвітленні діяльності системи органів, які взаємодіють з дитиною за наслідками правопорушення.

Дискусія щодо захисту дітей від сексуального насильства, зокрема і в мережі Інтернет

Дата проведення: 27 травня 2021 року

Місце проведення: онлайн-платформа Zoom

Заступник Голови Комітету, Керівник Центру «Адвокат дитини» ВША НААУ **Лариса Гретченко** та адвокат, медіатор, член Комітету, регіональний представник комітету «UNBA NextGen» у Черкаській області **Людмила Гриценко** спільно з членом Комітету захисту прав людини, Секції захисту прав дитини, адвокатом **Ольгою Новіковою** взяли участь у дискусії щодо захисту дітей від сексуального насильства, зокрема і в мережі Інтернет.

Зустріч мала на меті визначити законодавчі й практичні механізми для швидкого вирішення координаційних питань та знайти шляхи реагування на виклики у сфері захисту дітей від сексуальної експлуатації та сексуального насильства.

Вебінар Ганни Гаро «Підводні камені спорів про міжнародне викрадення дітей»

Дата проведення: 28 травня 2021 року.

Місце проведення: онлайн платформа ВША НААУ.

Вебінар: Підводні камені спорів про міжнародне викрадення дітей

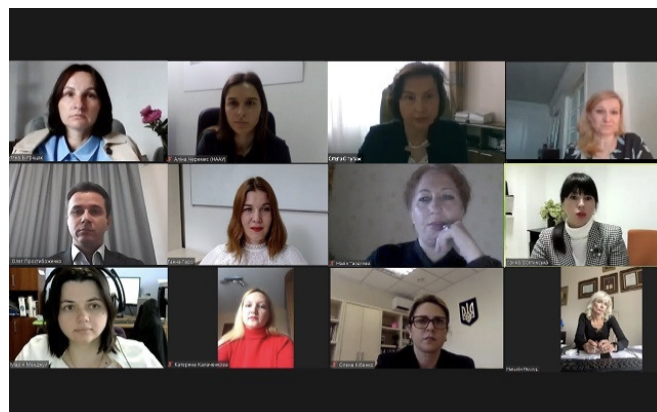
Мета вебінару:

1. Ознайомити з особливостями спорів про міжнародне викрадення дітей;
2. Розповісти про роль адвокатів у справах про міжнародне викрадення дітей;
3. Окреслити проблематику, з якою стикаються адвокати при наданні правової допомоги у цій категорії сімейних справ;
4. Звернути увагу на моменти, що можуть стати вирішальними для ефективного вирішення справи;
5. Ознайомити з можливими алгоритмами та стратегією дій адвоката у спорах про міжнародне викрадення дітей.

Круглий стіл на тему: «Власність подружжя на частку у статутному капіталі ТОВ: проблемні питання та шляхи їх вирішення при поділі майна подружжя».

Дата проведення: 31 травня 2021 року

Місце проведення: онлайн платформа ВША НААУ.

Обговорення організовано НААУ за ініціативою зазначених вище комітетів та Київського регіонального центру Національної академії правових наук України.

За результатами обговорення учасники круглого столу дійшли спільного висновку щодо гострої потреби в уніфікації судової практики з даної тематики та внесення змін до законодавства, об'єднавши зусилля в цих напрямках.

Наприкінці заходу судді Верховного Суду надали поради у справах про поділ власності подружжя на частку у статутному капіталі ТОВ.

Деталі обговорення та запис заходу: <https://cutt.ly/pmO2Xgg>.

Вебінар Лариси Гретченко: «Найкращі інтереси дитини як ключовий елемент системи правосуддя, дружнього до дитини»

Дата проведення: 1 червня 2021 року

Місце проведення: онлайн платформа ВША НААУ.

Вебінар: Найкращі інтереси дитини як ключовий елемент системи правосуддя, дружнього до дитини

Під час вебінару говорили про:

1. Концепцію забезпечення «найкращих інтересів дитини» за міжнародним правом та національним законодавством.
2. Найкращі інтереси дитини як елемент системи правосуддя, дружнього до дитини.
3. Найкращі інтереси дитини через призму практики Європейського суду з прав людини.
4. Принцип забезпечення найкращих інтересів дитини в огляді національної судової практики.

Вебінар Людмили Гриценко «Обмежувальні приписи - еволюція судової практики»

Дата проведення: 1 червня 2021 року.

Місце проведення: онлайн-платформа ВША НААУ

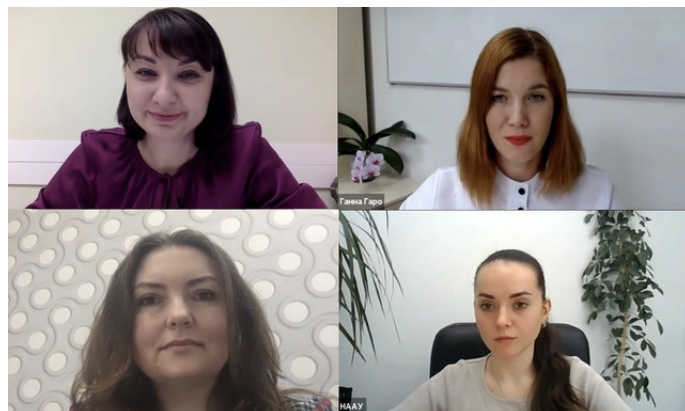
Під час вебінару говорили про:

1. Як спілкуватися з дитиною, що опинилася в ситуації домашнього насильства?
2. Які особливості варто враховувати?
3. Чому це важливо?

Вебінар на тему: «Медіація за участю неповнолітніх у сімейних справах»

Дата проведення: 2 червня 2021 року

Місце проведення: онлайн-платформа Zoom

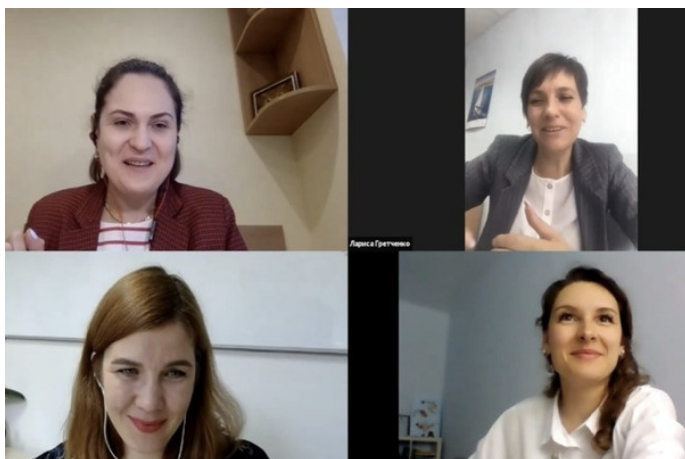
Учасники заходу познайомили слухачів із особливостями роботи сімейних медіаторів у справах за участю неповнолітніх. Також доповідачі розповіли про правила передачі інформації батькам та форми залучення дитини до процесу медіації, їх стадії. У кінці вебінару експерти поділилися із слухачами прикладами кейсів з вирішення сімейних спорів за участі неповнолітніх та відповіли на питання, які були задані протягом заходу.

Запис заходу: <https://cutt.ly/OmO8gXt>

Панельна дискусія «Гендерні аспекти у сімейних правовідносинах»

Дата проведення: 7 червня 2021 року

Місце проведення: онлайн-платформа Zoom

Основну увагу під час заходу було приділено найбільш актуальним питанням у сфері сімейних правовідносин, зокрема, представлено найновішу судову практику з означеного питання, а також обговорено гендерний аспект зазначених правовідносин. Під час панельної дискусії свої доповіді презентували спікерки: Ганна Гаро, Лариса

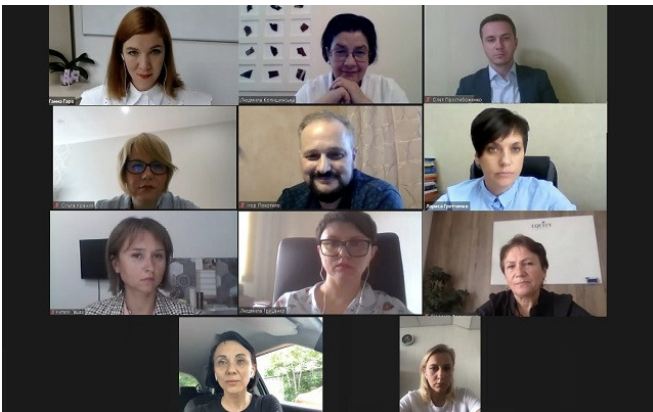
Гретченко, Світлана Савицька, Христина Кіт, Анастасія Зернова. Модерувала захід Ольга Поєдинок – к.ю.н., адвокат, доцент кафедри міжнародного права Інституту міжнародних відносин КНУ ім. Т. Шевченка, заступниця Голів комітетів з міжнародного права та з питань гендерної політики..

Запис заходу: <https://cutt.ly/8mPweWU>

Дискусія щодо доказового значення висновку психолога (психологічного дослідження) та судово-психологічної експертизи у сімейних справах

Дата проведення: 10 червня 2021 року

Місце проведення: онлайн платформа ВША НААУ.

Обговорення було проведено у НААУ за ініціативою Комітету з сімейного права, Комітету з цивільного права та процесу, Комітету експертного забезпечення адвокатської діяльності, ГО «Центр сімейно-правових досліджень».

За підсумками проведення заходу, учасники дискусії дійшли згоди, що юридичного врегулювання потребують дії психолога щодо свідомого порушення ним принципу конфіденційності, у зв'язку з отриманням інформації під час роботи про вчинення щодо дитини одним із батьків домашнього насильства.

Учасники також підтримали ініціативу щодо важливості продовження дискусії щодо обговорення можливих шляхів перевірки компетентності та добросовісності психолога та запровадження відповідальності за якість проведеної роботи та наданих послуг.

Деталі обговорення та запис заходу: <https://goo-gl.su/jwUneuvt>

Вебінар Лариси Гретченко: «Булінг: Порядок реагування та відповідальність керівника закладу освіти»

Дата проведення: 14 червня 2021 року

Місце проведення: онлайн платформа ВША НААУ.

Під час заходу говорили про:

1. Організацію антибулінгової роботи керівником закладу освіти.
2. Порядок реагування на випадки булінгу (цькування)
3. Відповідальність за булінг в закладі освіти.
4. Судову практику: проблеми та перспективи.

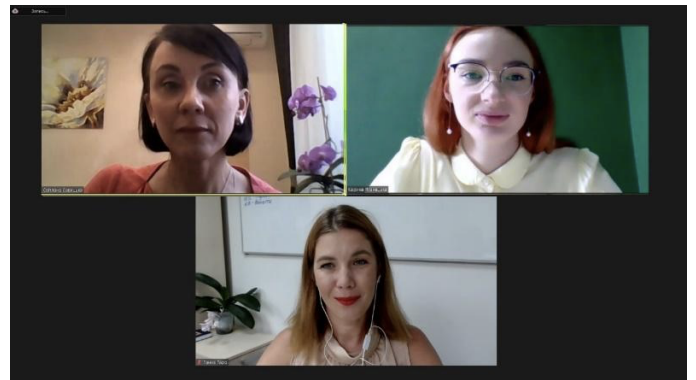
Вебінар для регіонального представництва UNBA NextGen в Одеській області

Ганна Гаро та Світлана Савицька виступили спікерами на заході з підвищення кваліфікації для адвокатів усієї країни.

Ганна Гаро розповіла адвокатам про особливості поділу майна чоловіка та жінки, що проживали однією сім'єю, але не перебували у шлюбі між собою.

Світлана Савицька висвітлила тему: «Справи про визначення місця проживання дитини та встановлення порядку участі у вихованні дитини».

Вебінар відвідали більше 300-та адвокатів.

Крім того, члени Комітету активно працюють у напрямку створення наукових статей та науково-аналітичних матеріалів. Так, за період 2 кварталу 2021 року Комітетом з сімейного права було опубліковано наступні статті:

- Чи можна розраховувати на поділ коштів, які на момент розподілу вже було витрачено?

Автор: Г. Гаро, М. Бабішена

- Специфіка сімейних правовідносин порівняно з цивільними (перегляд статті у Віснику НААУ, ст. 40)

Автор: Г. Гаро, Л. Гретченко

- Зміна черговості одержання права на спадкування: коротко про головне та чому не все так просто?

Автор: Г. Гаро, М. Бабішена

- Можливі варіанти мирного вирішення спадкових спорів у разі смерті одного з подружжя

Автор: Г. Гаро, М. Бабішена

- Один із батьків ухиляється від обов'язків: якою має бути роль державних органів?

Автор: О. Серишева

- Зміна способу стягнення аліментів на утримання дитини: чи все так просто?

Автор: Н. Паламарчук

- Розлучення: чи подавати до суду оригінал свідоцтва про шлюб?

Автор: Г. Гаро, М. Бабішена

- Чому Декларація прав дитини з'явилася лише в середині 20-го століття? Чи мали діти окремі права до цього?

Автор: Г. Гаро, М. Бабішена

- Спори про поділ майна подружжя: гендерний аспект (перегляд у Віснику НААУ, ст. 49)

Автор: Г. Гаро, М. Вітліна

- Аліменти з інших членів сім'ї та родичів: що, коли і як?

Автор: Г. Гаро, М. Бабішена

- Ефективність обмежувальних приписів - аналіз дванадцяти постанов Верховного Суду про застосування обмежувальних приписів (перегляд у Віснику НААУ, ст. 32)

Автор: Л. Грищенко

- Турборозлучення: лайфхаки, як його пришвидшити

Автор: О. Філатова

1.2. Анонси майбутніх заходів Комітету у сфері діяльності Комітету

Вебінар Ганни Гаро "Особливості поділу майна чоловіка та жінки, що проживали однією сім'єю, але не перебували у шлюбі між собою"

Дата та час проведення: 30.09.2021, 20.10.2021 (15:00-16:00)

Вебінар: Особливості поділу майна чоловіка та жінки, що проживали однією сім'єю, але не перебували у шлюбі між собою

Під час вебінару поговоримо про:

- Особливості судового та договірної порядку поділу спільної сумісної власності чоловіка і жінки, які проживали однією сім'єю без реєстрації шлюбу;
- Підстави для визнання факту проживання чоловіка і жінки однією сім'єю без реєстрації шлюбу та майна об'єктом спільної сумісної власності;
- Особливості в регулюванні майнових відносин між чоловіком і жінкою, які проживали однією сім'єю, але не перебували у шлюбі між собою до 01 січня 2004 року.

Реєстрація на 30.09.2021, 20.10.2021.

Вебінар Світлани Савицької "Судовий та позасудовий способи визначення місця проживання дитини та участі в її вихованні"

Дата та час проведення: 23.09.2021 (17:00-18:00).

Вебінар: Судовий та позасудовий способи визначення місця проживання дитини та участі в її вихованні

Під час вебінару поговоримо про:

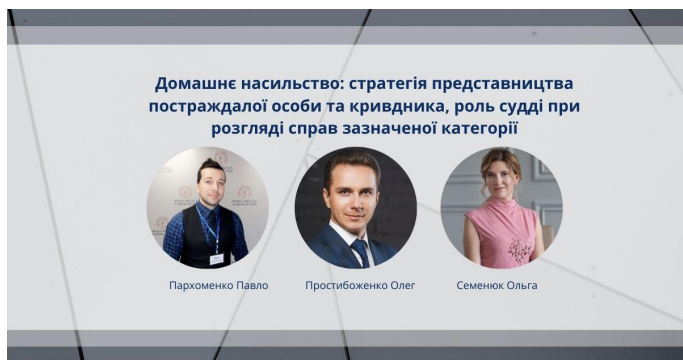
- позасудові та судові способи вирішення справ про визначення місця проживання дитини та участі в її вихованні, особливості таких справ;
- обставини, що підлягають доказуванню;
- процесуальна можливість звернення того з батьків з ким проживає дитина про встановлення способів участі у вихованні дитини іншому з батьків;
- особливості виконання рішень суду, органів опіки та піклування про визначення місця проживання дитини й встановлення способів участі у вихованні дитини;
- основні критерії, які мають враховуватися при вирішенні таких справ з позиції Верховного Суду.

Реєстрація на: **23.09.2021.**

Курс «Домашнє насильство: стратегія представництва постраждалої особи та кривдника, роль судді при розгляді справ зазначеної категорії»

Дата та час проведення: 12.09.2021 (9:00-19:00)

Спікери: Ольга Семенюк, Павло Пархоменко, Олег Простибоженко.

Програма:

1. Домашнє насильство: загальна характеристика
2. Стратегія представництва постраждалої особи
3. Стратегія представництва кривдника
4. Роль судді при розгляді справ домашнього насильства

Реєстрація для участі [в приміщенні ВША](#).

Реєстрація для участі [онлайн](#).

Вебінар Ганни Гаро "Підводні камені спорів про міжнародне викрадення дітей"

Дата та час проведення: 22.09.2021, 24.11.2021 (14:00-15:00)

Вебінар: Підводні камені спорів про міжнародне викрадення дітей

Програма:

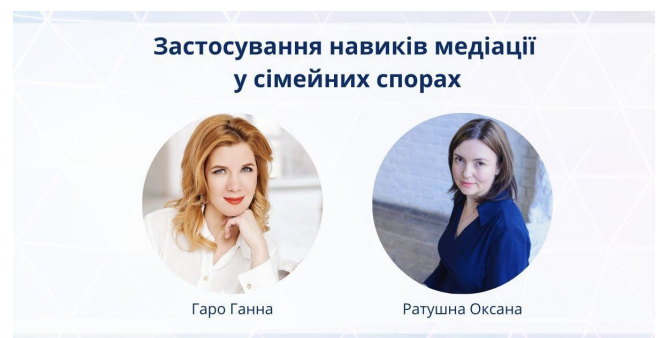
1. Ознайомити з особливостями спорів про міжнародне викрадення дітей;
2. Розповісти про роль адвокатів у справах про міжнародне викрадення дітей;
3. Окреслити проблематику, з якою стикаються адвокати при наданні правової допомоги у цій категорії сімейних справ;
4. Звернути увагу на моменти, що можуть стати вирішальними для ефективного вирішення справи
5. Ознайомити з можливими алгоритмами та стратегією дій адвоката у справах про міжнародне викрадення дітей.

Реєстрація на [22.09.2021, 24.11.2021.](#)

Семінар "Застосування навиків медіації у сімейних справах"

Дата та час проведення: 23.09.2021, 16.12.2021 (10:00-14:00)

Спікери: Ганна Гаро, Оксана Ратушна.

Мета курсу:

- ознайомити з перевагами сімейної медіації в практиці сімейного адвоката;
- пропрацювати застосування навичок сімейного медіатора;
- надихнути щодо застосування навиків сімейної медіації в адвокатській практиці.

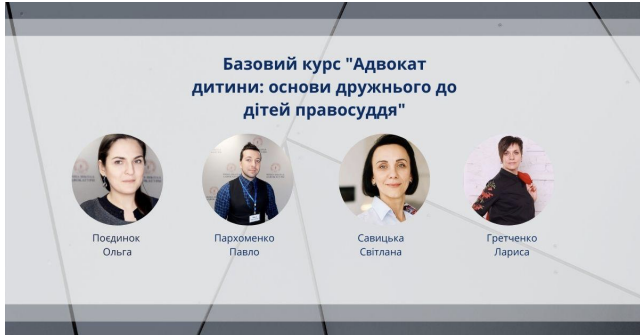
Реєстрація для участі в приміщенні ВША: [23.09.2021, 16.12.2021.](#)

Реєстрація для участі [онлайн](#): [23.09.2021, 16.12.2021.](#)

Базовий курс "Адвокат дитини: основи дружнього до дітей правосуддя"

Дата та час проведення: 25.09.2021 (09:00-19:00)

Спікери: Лариса Гретченко, Ольга Поєдинок, Світлана Савицька, Павло Пархоменко.

Під час заходу розглянемо наступні питання:

1. Загальна інформація про концепцію дружнього до дітей правосуддя
2. Значення міжнародних стандартів у сфері захисту прав дитини для українського права.
3. Принцип участі, доступ дитини до інформації та консультації
4. Захист дитини від дискримінації та повага до її гідності.

Реєстрація для участі [у приміщенні ВША](#).

Реєстрація для участі [онлайн](#).

II. НОВЕЛИ (актуальні зміни) ЗАКОНОДАВСТВА

2.1. Закони та інші нормативно-правові акти

Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення рівних можливостей матері та батька у догляді за дитиною» № 1401-IX

Дата прийняття: 15.04.2021

Набрання чинності: 09.05.2021

Метою прийняття Закону України Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення рівних можливостей матері та батька у догляді за дитиною було забезпечення рівних можливостей матері та батька на догляд за дитиною та поєднання трудової діяльності із сімейними обов'язками; усунути законодавчі прогалини, які обмежують права чоловіка на відпустку для догляду за дитиною; створити передумови для посилення ролі батька у процесі вихованні дітей та розвитку відповідального батьківства в Україні.

З повним текстом закону можна ознайомитись за [посиланням](#).

Постанова КМУ від 21.07.2021 року № 747 «Про внесення змін до переліку видів доходів, які враховуються при визначенні розміру аліментів на одного з подружжя, дітей, батьків, інших осіб»

Текст постанови за [посиланням](#).

Постанова КМУ від 07.07.2021 року № 693 «Про затвердження Порядку надання відпустки при народженні дитини»

Текст постанови за [посиланням](#).

2.2. Законопроекти

Пропозиції та зауваження до законопроекту «Про внесення змін до статті 110 та 111 Сімейного кодексу України» (№ 5492 від 14.05.2021)

З пояснювальної записки:

Законопроектом пропонується дозволити розірвання шлюбу під час вагітності та протягом одного року після народження дитини (запровадивши безумовне право на пред'явлення позову) та не застосовувати заходи примирення подружжя судом у випадках, коли причиною розірвання шлюбу є ознаки вчинення домашнього насилля (доповнення до ст. 111 СК України). Наразі позов про розірвання шлюбу не може бути пред'явлений протягом вагітності дружини та протягом одного року після народження дитини, крім випадків, коли один із подружжя вчинив протиправну поведінку, яка містить ознаки кримінального правопорушення, щодо другого з подружжя або дитини.

Перегляд пропозицій та зауважень: <https://cutt.ly/Hm2bosi>

Пропозиції та зауваження до законопроекту «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо посилення відповідальності батьків або осіб, які їх замінюють, за вчинення їх дітьми окремих правопорушень у сферах безпеки дорожнього руху та торгівлі» (реєстр. № 5396 від 16.04.2021)

3 пояснювальні записки:

У пояснювальній записці до законопроекту зазначено, що «він спрямований на створення безпеки дорожнього руху, захисту життя та здоров'я громадян, малолітніх та неповнолітніх дітей, дотримання правил торгівлі.

Законопроектом пропонується внести зміни до статей 139 та 160 КУпАП. Зокрема, статтю 139 пропонується доповнити частинами 2 та 3, якими передбачити адміністративну відповідальність батьків або осіб, які їх замінюють, за створення перешкод для дорожнього руху неповнолітніми та малолітніми дітьми. Статтю 160 пропонується передбачити адміністративну відповідальність батьків або осіб, які їх замінюють, за здійснення торгівлі в містах з рук на вулицях, площах, у дворах, під'їздах, скверах та в інших невстановлених місцях неповнолітніми та малолітніми дітьми.

Перегляд пропозицій та зауважень: <https://bit.ly/3hVztDo>

III. СУДОВА ПРАКТИКА

3.1. Позиції Конституційного Суду України та практика Верховного Суду

3.1.1. Справи щодо поділу майна подружжя

Постанова Верховного Суду від 02.06.2021 року у справі № 522/21604/17 (провадження № 61-17224св20)

Висновок суду першої інстанції, з яким погодився й апеляційний суд, про задоволення позову в частині визнання спірного домоволодіння спільною сумісною власністю подружжя, оскільки воно є новоствореним майном, є передчасним.

Суд апеляційної інстанції, хоча і посилався на обставини, які підлягають встановленню для правильного застосування положень статті 62 СК України, проте висновки зробив без встановлення обставин, які мають значення для правильного вирішення справи в частині розподілу домоволодіння.

У листопаді 2017 року позивач звернувся до суду з позовом до відповідачки про поділ майна подружжя. Позов обґрунтований тим, що 04 грудня 1982 року сторони зареєстрували шлюб. За період спільного проживання подружжя набуло у спільну власність нерухоме майно, а саме: 3/4 частини квартири; 2 паркувальних місця; житловий будинок з господарськими будівлями та спорудами; земельну ділянку площею 0,0309 га, цільове призначення – для будівництва та обслуговування жилого будинку, господарських будівель та споруд; 5 квартир; нежиле горішче приміщення у будинку; земельну ділянку площею 0,0413 га, цільове призначення – для індивідуального дачного будівництва; земельну ділянку площею 0,0492 га, цільове призначення – для індивідуального дачного будівництва. Отже, зазначене майно набуто сторонами за час шлюбу та належить їм на праві спільної сумісної власності.

Рішенням Приморського районного суду м. Одеси від 07 листопада 2018 року позов задоволено. Поділ майна подружжя зроблено відповідно до заявлених вимог. Стягнуто з відповідачки на користь позивача грошову компенсацію у розмірі 387 000,00 грн.

Рішення мотивоване тим, що спірне нерухоме майно набуто сторонами за час шлюбу, а тому, в силу статті 60 СК України, є їхньою спільною сумісною власністю, яке підлягає розподілу між сторонами. Крім того, оскільки 33/1000 частини Дачно-будівельного кооперативу «Зелений куток», які належали відповідачу на підставі договору дарування та є її особистим майном, під час спільного проживання подружжя змінило цільове призначення дачного будинку на домоволодіння, збільшило площу, етажність, та 08 травня 2007 року отримали свідоцтво про право власності на домоволодіння, а тому цей об'єкт нерухомого майна є новоствореним майном, яке також підлягає поділу, як спільна сумісна власність подружжя, адже будь-яких доказів на підтвердження того, що дачний будинок є одним і тим же майном та побудований за її рахунок відповідачем не надано.

Постановою Одеського апеляційного суду від 11 листопада 2020 року апеляційну скаргу представника відповідачки залишено без задоволення. Рішення Приморського районного суду м. Одеси від 07 листопада 2018 року залишено без змін.

Залишаючи без задоволення апеляційну скаргу, суд апеляційної інстанції погодився з висновками суду першої інстанції, який надав належну оцінку доводам сторін у сукупності з наданими сторонами доказами, висновки суду відповідають обставинам справи, доводи, викладені в апеляційній скарзі, не спростовують їх, тому підстав для скасування оскаржуваного рішення немає. Відповідачка з таким рішенням не погодилась та подала касаційну скаргу.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове регулювання.

У сімейному законодавстві передбачено два режими власності подружжя – особиста приватна власність дружини, чоловіка, тобто кожного з подружжя, та спільна сумісна власність подружжя.

Частиною першою статті 25 КпШС України, яка була чинною на момент отримання у дар відповідачем спірного об'єкта, визначено, що якщо майно, яке було власністю одного з подружжя, за час шлюбу істотно збільшилося у своїй цінності внаслідок трудових або грошових затрат другого з подружжя або їх обох, воно може бути визнане судом спільною сумісною власністю подружжя (аналогічні положення містить стаття 62 СК України).

Отже, наведені положення закону встановлюють підстави обмеження (втручання) у права особистої власності одного з подружжя, внаслідок яких зменшується обсяг правомочностей колишнього одноосібного власника майна. Тому у статті 62 СК України передбачені умови, за яких таке втручання у право власності буде не лише законним, але і необхідним з точки зору забезпечення інтересів іншого, не власника, з подружжя та гарантуватиме дотримання балансу інтересів кожного з подружжя.

Як трудові затрати необхідно розуміти особисту чи спільну трудову діяльність подружжя. Така діяльність може бути направлена на ремонт майна, його добудову чи перебудову, тобто дії, що потягли істотне збільшення вартості такого майна. Грошові затрати передбачають внесення особистих чи спільних коштів на покращення чи збільшення майна. Наявність істотного збільшення вартості є оціночним поняттям, тому у конкретній справі рішення про задоволення чи відмову у задоволенні позову приймається судом з урахуванням усіх його обставин.

Істотність має визначальне значення, так як необхідно враховувати не лише збільшення остаточної вартості в порівнянні з первинною оцінкою об'єкта, однак співвідносити і у співмірності з одиницями тенденцій загального удорожчання

конкретного майна, інфляційними процесами, якісні зміни характеристик самого об'єкта та ту обставину, що первинна оцінка чи сам об'єкт стають малозначними в остаточній вартості об'єкта власності чи у остаточному об'єкті.

Тобто істотність збільшення вартості має відбутися така, що первинний об'єкт нерухомості, який належав одному з подружжя на праві приватної вартості, розчиняється, нівелюється, втрачається чи стає настільки несуттєвим, малозначним у порівнянні із тим об'єктом нерухомого майна, який з'явився під час шлюбу у результаті спільних трудових чи грошових затрат подружжя чи іншого з подружжя, який не є власником.

За загальною практикою мають враховуватися капітальний ремонт чи переобладнання житла, тобто значне перетворення об'єкта нерухомості. Поточний ремонт житла, зміна його призначення з житлового на нежитлове без капітального переобладнання не буде надавати підстав для визнання такого об'єкта спільною сумісною власністю подружжя, оскільки значних перетворень сам об'єкт не зазнав і не можна вважати ці перетворення такими, що істотно збільшили вартість майна.

У такому випадку, якщо суд встановить наявність понесених затрат з боку іншого подружжя - не власника, однак не визнає такі затрати істотними, то цей з подружжя може вимагати грошової компенсації понесених затрат, якщо такі затрати понесені під час перебування у шлюбі.

Другий чинник істотності такого збільшення має бути пов'язаний із спільними затратами грошових коштів або трудовими затратами. Сам факт перебування осіб у шлюбі у період, коли особисте майно чи його вартість істотно збільшилося, не є підставою для визнання його спільним майном.

Істотне збільшення вартості майна обов'язково і безумовно має бути наслідком спільних трудових чи грошових затрат або затрат іншого, не власника майна, з подружжя. Тобто вирішальне значення має не факт збільшення вартості сам по собі у період шлюбу, а правова природа збільшення такої вартості, шляхи та способи збільшення такої вартості, зміст процесу збільшення вартості майна.

Збільшення вартості майна внаслідок коливання курсу валют, зміни ринкових цін та інших чинників, які не співвідносяться з обсягом грошових чи трудових затрат подружжя чи іншого, не власника, з подружжя, у майно, не повинні враховуватися у зв'язку з тим, що законодавець у статті 62 СК України не називає їх як підстави для визнання особистого майна одного з подружжя спільним майном.

В іншому випадку, у разі збільшення вартості майна внаслідок тенденції загального удорожчання об'єктів нерухомості, інфляційних та інших об'єктивних процесів, не пов'язаних з внесками подружжя чи одного з них, визнання особистого майна одного з подружжя спільною сумісною власністю подружжя буде нести, як наслідок, непропорційне втручання у власність майна одного з подружжя, який набув таку власність до шлюбу.

Із системного аналізу норм статей 57, 60, 63, 66-68, 70 СК України вбачається, що майно, набуте подружжям за час шлюбу, є їх спільною сумісною власністю незалежно від участі кожного з подружжя у її виникненні, і право визначати порядок здійснення права спільної сумісної власності та частки кожного з подружжя при поділі майна є рівними.

Тобто застосування вказаних норм не виключає можливості визнання права спільної сумісної власності на об'єкт права особистої приватної власності одного з подружжя з подальшим визначенням часток при поділі такої власності лише з урахуванням особистих і спільних майнових та трудових затрат кожного з подружжя.

Отже, спірні об'єкти, які набуто відповідачем за час шлюбу, набуто нею у особисту приватну власність відповідно до частини першої статті 24 КЗпШС України.

Суди першої та апеляційної інстанцій, визнаючи спільною сумісною власністю 33/1000 частини Дачно-будівельного кооперативу «Зелений кут», виходили з того, що цей дачний будинок, який належав відповідачу на підставі договору дарування та було її особистою приватною власністю, під час шлюбу змінило цільове призначення та стало новоствореним майном, тому цей об'єкт нерухомого майна також підлягає поділу, як спільна сумісна власність подружжя.

Проте такі висновки є передчасними, оскільки позивач, відповідно до вимог статті 62 СК України, повинен був довести виникнення права спільної сумісної власності подружжя на зазначений об'єкт нерухомого майна з підстав, передбачених законом, а саме, що внаслідок реконструкції вартість отриманого відповідачки у дар дачного будинку істотно збільшилась, і у таке збільшення були вкладені його окремі (власні) кошти чи власна трудова діяльність, адже сам по собі факт перебування позивача у шлюбі з відповідачкою на момент здійснення реконструкції спірного об'єкта нерухомого майна не є підставою для визнання зазначеного майна спільним сумісним майном подружжя.

Отже, висновок суду першої інстанції, з яким погодився й апеляційний суд, про задоволення позову в частині визнання спірного домоволодіння спільною сумісною власністю подружжя, оскільки воно є новоствореним майном, є передчасним.

Матеріали справи не містять жодних належних та допустимих доказів на підтвердження істотності збільшення вартості спірного будинку внаслідок праці позивача та вкладення ним коштів. Судами не встановлено, за рахунок чого збільшилась вартість зазначеного майна, тому не можна стверджувати, що у цій справі суди виконали завдання цивільного судочинства.

Оскільки частки майна подружжя є рівними і визначення частки кожного з подружжя у спірному об'єкті нерухомості може вплинути на загальний розмір часток майна дружини та чоловіка, яке підлягає поділу, тому рішення судів попередніх інстанцій підлягають скасуванню повністю.

Тому, Верховний Суд прийняв рішення задовольнити скаргу відповідачки.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97565705>.

Постанова Верховного Суду від 15.04.2021 року у справі №640/18895/15 (провадження № 61-465св21)

Квартира належала сторонам на праві спільної часткової власності, а тому на неї в цілому та на її частки не поширюється режим спільної сумісної власності подружжя, що не суперечить висновкам Верховного Суду у наведених як приклад справах,

щодо презумпції спільної сумісної власності подружжя, оскільки за обставинами цієї справи сторони, набуваючи квартиру у власність, умовами договору купівлі-продажу визначили, що набувають її у спільну часткову власність по 1/2 частині квартири кожний.

У листопаді 2015 року позивач звернувся до суду із позовом до відповідачки про поділ спільного майна подружжя. Позов обґрунтований тим, що 01 лютого 2002 року між ними укладено шлюб, який розірвано рішенням Київського районного суду м. Харкова від 27 жовтня 2015 року. Під час перебування у шлюбі сторони за договором купівлі-продажу від 26 липня 2003 року придбали у рівних частинах квартиру. За договором дарування від 10 грудня 2010 року, позивач подарував 1/2 частину квартири своєму батькові. Згідно з пунктом 5 договору дарування від 10 грудня 2010 року згода дружини дарувальника (відповідачки), на дарування квартири посвідчена нотаріально. Тобто подружжя спільно розпорядилось 1/2 частиною квартири, а отже, інша 1/2 частина квартири, яка залишилась у власності відповідача є об'єктом спільної сумісної власності сторін, як подружжя і підлягає поділу між ними.

Крім цього, у 2014 році подружжям за спільні кошти придбано автомобіль марки Lexus LX 570, що зареєстрований за відповідачем. З огляду на викладене, вважав, що вказане майно є спільною сумісною власністю колишнього подружжя, яке підлягає поділу. Крім того, за час перебування у шлюбі сторонами у справі було придбано різне майно для облаштування свого житла.

У листопаді 2015 року відповідачка звернулася до суду із зустрічною позовною заявою, з урахуванням її уточнень остаточно просила визнати спільним майном подружжя наступне майно та поділити його таким чином: виділити у власність позивача майно всього на суму - 659 152,00 грн. Стягнути 1/2 вартості автомобіля Porsche Cayenne (2008 року), білий, проданого за 140 000,00 грн. Відповідачці виділити у власність майно всього на суму 649 729,33 грн. Стягнути з позивача на її користь компенсацію за перевищення вартості 1/2 частини спільного майна подружжя, на яке визнається право власності за позивачем, а саме - 9 423,00 грн та 1/2 частину вартості автомобіля Porsche Cayenne (2008 року), білий у розмірі 70 000,00 грн.

Зустрічний позов обґрунтований тим, що поділ автомобіля Lexus LX 570, 2008 року випуску, між сторонами був вирішений за спільною домовленістю, позивач визнав, що автомобіль є її приватною власністю, оскільки придбаний за її особисті кошти, про що свідчить заява останнього, яка нотаріально посвідчена 23 жовтня 2015 року. Оскільки автомобіль куплено за її особисті кошти, він є її приватною власністю, а не спільним майном подружжя, тому не підлягає поділу.

Крім того, відповідачка зазначала, що депозитного рахунку на її ім'я у ПАТ КБ «ПриватБанк» з вкладом у розмірі 2 313 604,15 грн не існує. У період сімейного проживання вказані гроші переведені за спільною згодою з позивачем спочатку на її рахунок, а потім з її рахунку на рахунок її матері, як повернення боргу. Саме такі походження грошей з рахунку на рахунок здійснювалися за проханням і домовленістю позивача і нею та її матір'ю, яка протягом року могла розпорядитися вказаними грошима, які переведені на її рахунок, але цього не зробила, бо вважала, що це було повернення частини боргу. З цього питання, за заявою позивача порушувалося кримінальне провадження, внесене до ЄРДР 19 серпня 2016 року за №

1201622050540001873 за ознаками кримінального правопорушення, передбаченого частиною першою статті 191 КК України та яке закрито у зв'язку з відсутністю складу кримінального правопорушення, та у постанові про закриття кримінального провадження від 22 грудня 2017 року вказано, що під час розслідування не здобуто об'єктивних доказів щодо належності грошових коштів на депозитному рахунку матері відповідачки до спільних коштів подружжя позивача, і злочинного наміру на їх заволодіння чи привласнення. Натомість встановлено, що грошові кошти перебували на депозитному рахунку матері навіть після спливу строку депозиту та після подачі позову про розірвання шлюбу та поділу майна.

Вимоги позивача щодо визнання за ним права власності на 1/4 частину квартири, відповідачка вважає необґрунтованими, оскільки 1/2 частина квартири належить їй на праві особистої приватної власності у спільній частковій власності, оскільки за договором купівлі-продажу спірної квартири від 26 липня 2003 року сторони придбали у рівних частках кожний квартиру, тобто по 1/2 частині у спільну часткову власність, тому не підлягають поділу за сімейним законодавством. Своєю часткою позивач розпорядився, подарував її своєму батькові.

Також вважала, що має право на 1/2 частину автомобіля Porsche Cayenne, 2008 року випуску, білий, який був зареєстрований на ім'я відповідачки, придбаного подружжям за спільні кошти, та проданий позивачем за 140 000,00 грн.

Крім вказаного майна, у період шлюбу за спільні кошти подружжям придбано майно, яке визнає позивач у своєму позові, тобто є спільним майном подружжя, всього на суму 1 308 431,33 грн, яке є новим, не знаходилося в експлуатації, частина майна знаходиться у відповідача, а інша частина - на складах у постачальників (продавців).

Відповідачка не визнала вимоги позивача про виділ у натурі її цього майна у власність та вважала за доцільне, законне та справедливе поділити це майно у натурі між нею та її колишнім чоловіком, оскільки перелічене майно купувалося ними спільно, за спільні кошти, за їх спільним вибором та смаком, його призначення було для обладнання загороднього будинку, розташованого на у ОК ЖБК «Екопарк Сосновий бор» у Вовчанському районі, с. Революційне, про що свідчать товарні чеки та накладні, в яких вказана адреса доставки. У зв'язку з тим, що перелічене майно неможливо використати за цільовим призначенням, оскільки остаточно право власності на вказаний загородній будинок не оформлено, відповідач відмовляється від подальшого його оформлення та використання, перелічене майно у цей час у неї не знаходиться, справедливим буде поділити це майно по 1/2 частині його вартості, тобто по 654 215,66 грн, та виділити кожному з них майно в натурі на вказану суму. Різниця вартості майна, за варіантом, який пропонується відповідачкою, та яке виділяється у власність позивача, становить 659 152,00 грн, що на 9 423,00 грн більше ніж вартість 1/2 частки спільного майна, а також вартість автомобіля Porsche Cayenne, 2008 року випуску, білий, з яких відповідач повинен сплатити їй 1/2 частку його вартості, а саме 79 423,00 грн.

Рішенням Київського районного суду м. Харкова від 28 жовтня 2019 року позов позивача та зустрічний позов відповідачки задоволено частково. Поділено спільне майно подружжя наступним чином: визнано за позивачем у порядку розподілу майна подружжя право власності на 1/4 частину квартири;

визнано за відповідачкою у порядку розподілу майна подружжя право власності на 1/4 частину квартири; визнано за позивачем у порядку розподілу майна подружжя право власності на автомобіль Lexus LX 570, 2008 року випуску вартістю 1 471 000,00 грн; припинено право власності відповідачкою на автомобіль Lexus LX 570, 2008 року випуску; визнано за відповідачкою право власності на рухоме майно на загальну суму 1 280 997,33 грн.

Зараховано зустрічні вимоги подружжя на суму 165 001,33 грн, зменшено на цю суму розмір компенсації, належної до стягнення з відповідачки на користь позивача. Стягнуто з відповідачки на користь позивача суму компенсації частки депозитного вкладу за договором від 27 травня 2015 року № SAMDNWFD0070642383501 у розмірі 991 800,75 грн. В іншій частині позовів відмовлено.

Рішення мотивоване тим, що оскільки спірна квартира придбана під час перебування сторін у шлюбі, і подружжя спільно розпорядилося 1/2 частиною квартири, тому інша частина є об'єктом спільної сумісної власності сторін і підлягає поділу між ними. Крім того, підлягають розподілу грошові кошти у розмірі 2 313 604,15 грн, які були розміщені на депозитних рахунках, оскільки вони є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя. Також розподілу підлягає автомобіль Lexus LX 570, 2008 року випуску, оскільки придбаний 16 жовтня 2014 року, тобто за час перебування сторін у шлюбі, а отже, є спільним майном подружжя, проте спірний автомобіль є неподільною річчю, тому необхідно визнати права власності на цей автомобіль за позивачем за первісним позовом, а за відповідачкою визнати право власності на рухоме майно загальною вартістю 1 280 997,33 грн, враховуючи той факт, що замовлення на купівлю рухомого майна оформлено на відповідачку.

Вимоги за зустрічним позовом про стягнення з позивача 1/2 частини вартості від вартості проданого автомобіля марки Porsche Cayenne, 2008 року випуску, що зареєстрований за відповідачкою, підлягають задоволенню, оскільки грошові кошти у сумі 140 000,00 грн були використані позивачем на власний розсуд, не в інтересах сім'ї чи на її потреби.

Постановою Харківського апеляційного суду від 03 грудня 2020 року апеляційну скаргу відповідачки задоволено частково. Рішення Київського районного суду м. Харкова від 28 жовтня 2019 року змінено.

У порядку поділу спільного сумісного майна подружжя визнано за позивачем право власності на частину рухомого майна. У порядку поділу спільного сумісного майна подружжя стягнуто з відповідачки на користь позивача 516 301,61 грн як компенсацію частки депозитного вкладу за договором від 27 травня 2015 року № SAMDNWFD0070642383501.

Апеляційний суд погодився з висновками суду першої інстанції в частині доведення факту придбання подружжям рухомого майна загальною вартістю 1 280 997,33 грн та накопичення на депозитному рахунку відповідача № SAMDNWFD0070642383501 грошових коштів у розмірі 2 313 604,15 грн, які є спільною сумісною власністю подружжя. Разом з тим, апеляційний суд не погодився з висновками суду першої інстанції щодо визнання спільною сумісною власністю 1/2 частину квартири, яка належить відповідачці, оскільки квартира належала сторонам на праві спільної часткової власності, а тому автоматично не перетворюється у спільну сумісну власність, адже спільна сумісна власність виникає лише у

порядку, визначеному статтею 62 СК України, позивач розпорядився своєю 1/2 частиною спірної квартири, тому інша 1/2 частина спірної квартири, яка належить відповідачці, не підлягає поділу між подружжям. Крім того, довіреність на розпорядження автомобілем Porsche Cayenne, 2008 року випуску, та заява-згода на розпорядження автомобілем Lexus LX 570, 2008 року випуску, видані в один день, та позивач визнав, що автомобіль Lexus LX 570, 2008 року випуску є особистою приватною власністю відповідачки, що підтверджується нотаріально посвідченою заявою, тому відсутні підстави вважати автомобіль Lexus LX 570, 2008 року випуску, спільною власністю подружжя. Позивач не погодився з таким рішенням, тому подав касаційну скаргу.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове регулювання.

Згідно з частинами першою, другою, четвертою, п'ятою статті 71 СК України майно, що є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя, ділиться між ними в натурі. Якщо дружина та чоловік не домовилися про порядок поділу майна, спір може бути вирішений судом. При цьому суд бере до уваги інтереси дружини, чоловіка, дітей та інші обставини, що мають істотне значення. Неподільні речі присуджуються одному з подружжя, якщо інше не визначено домовленістю між ними. Присудження одному з подружжя грошової компенсації замість його частки у праві спільної сумісної власності на майно, зокрема на житловий будинок, квартиру, земельну ділянку, допускається лише за його згодою, крім випадків, передбачених Цивільним кодексом України. Присудження одному з подружжя грошової компенсації можливе за умови попереднього внесення другим із подружжя відповідної грошової суми на депозитний рахунок суду.

Встановивши, що між подружжям досягнута домовленість фактично щодо поділу автомобілів та визначено, який автомобіль кому належить, що підтверджується виданими в один день, 23 жовтня 2015 року, довіреністю відповідача на розпорядження позивачем автомобілем Porsche Cayenne, та нотаріальною заявою позивача, у якій він підтвердив, що автомобіль Lexus LX 570 є особистою приватною власністю відповідачки, суд апеляційної інстанції дійшов правильного висновку про відсутність підстав як для поділу автомобіля Lexus LX 570. Суд апеляційної інстанції правильно встановив, що спірна квартира належала сторонам на праві спільної часткової власності згідно з умовами договору, тобто кожному із подружжя належало по 1/2 частини квартири, відповідно, на спірну квартиру не поширюється режим спільної сумісної власності, оскільки при її набутті сторони визначили інший правовий режим – спільна часткова власність.

Позивач розпорядився належною йому 1/2 частиною спірної квартири, відповідно, інша 1/2 частина квартири, належна відповідачу залишилась у її власності, і ця частина квартири не є об'єктом права спільної сумісної власності подружжя.

При цьому апеляційним судом правильно встановлено, що придбане інше рухоме майно та грошові кошти, які були внесені на рахунки під час зареєстрованого шлюбу та обліковувалися на депозитних рахунках, є спільним сумісним майном подружжя, де частки чоловіка та дружини є рівними, тому підлягають поділу між подружжям.

Висновок апеляційного суду про відсутність підстав для поділу автомобілів відповідає встановленим фактичним обставинам справи, а саме, що між подружжям досягнута домовленість щодо визначення конкретних автомобілів за кожним з них, при цьому інше рухоме майно та грошові кошти визнані об'єктом права спільної сумісної власності.

Верховний Суд дійшов висновку про відсутність підстав вважати, що апеляційний суд, у справі, що переглядається не урахував висновки щодо застосування норми права у подібних правовідносинах, викладених у постановах Верховного Суду та Верховного Суду України, оскільки у наведених справах та у справі, що є предметом перегляду, встановлено різні фактичні обставини.

Суд касаційної інстанції залишає касаційну скаргу без задоволення, а рішення суду апеляційної інстанції без змін.

Детальніше із тестом постанови можна ознайомитись за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96309998>

Постанова Верховного Суду від 07.04.2021 року по справі №360/2676/17 (провадження № 61-15760св19)

Апеляційний суд не звернув увагу на відсутність доказів на підтвердження того, що відповідачка придбала вказаний автомобіль у позивача за її особисті кошти та зробив помилковий висновок про правовий режим права власності на придбане у шлюбі майно.

У грудні 2017 року позивач звернувся до суду з позовом до відповідачки про встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без шлюбу, визнання майна спільною сумісною власністю, визнання права власності на частину майна, поділ: майна подружжя.

Просив встановити факт спільного проживання його та відповідачки однією сім'єю без реєстрації шлюбу з 13 вересня 2013 року по квітень 2016 року, визнати спільною сумісною власністю нерухоме майно: садовий будинок та земельну ділянку площею 0,0868 га; визнати за ним право власності на S частину вказаних будинку та земельної ділянки. В порядку поділу спільного майна подружжя визнати за ним право власності на S частину автомобіля марки «NISSAN X-TRAIL», 2005 року випуску.

Рішенням Бородянського районного суду Київської області від 28 січня 2019 року позов задоволено частково; встановлено факт спільного проживання між подружжям однією сім'єю з 13 вересня 2013 року по серпень 2015 року включно; визнано спільною сумісною власністю садовий будинок та земельну ділянку площею 0,0868 га; в порядку поділу спільного майна визнано за позивачем право власності на S частину вказаних садового будинку, земельної ділянки площею 0,0868 га та S частину автомобіля «NISSAN X-TRAIL».

Рішення суду першої інстанції мотивоване тим, що позивач надав суду належні та допустимі докази на підтвердження факту проживання сторін однією сім'єю, ведення спільного господарства, побуту та бюджету у період набуття права власності на садовий будинок та земельну ділянку, а тому нерухоме майно, набуте ними за час спільного проживання однією сім'єю, належить їм на праві спільної сумісної власності та підлягає поділу в рівних частинах.

Задовольняючи вимоги в частині поділу автомобіля NISSAN X-TRAIL, 2005 року випуску, суд першої інстанції виходив із того, що відповідачка не надала суду належних і допустимих доказів того, що він є її особистою власністю та набутий за рахунок власних коштів, а тому автомобіль підлягає поділу як спільне сумісне майно подружжя.

Постановою Київського апеляційного суду від 18 липня 2019 року апеляційну скаргу відповідачки задоволено частково. Рішення Бородянського районного суду Київської області від 28 січня 2019 року в частині визнання за позивачем права власності на S частину автомобіля «NISSAN X-TRAIL», скасовано і ухвалено нове рішення, яким відмовлено у задоволенні позову в цій частині. В решті рішення суду залишено без змін.

Постанова апеляційного суду мотивована тим, що суд першої інстанції повно та всебічно з'ясував обставини справи та на підставі належних і допустимих доказів дійшов правильного висновку про наявність підстав для задоволення позову в частині позовних вимог про встановлення факту проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без реєстрації шлюбу, визнання садового будинку спільною сумісною власністю та визнання права власності на S частину будинку та земельної ділянки. Скасовуючи рішення суду першої інстанції та відмовляючи у задоволенні позову в частині поділу автомобіля «NISSAN X-TRAIL», 2005 року випуску, апеляційний суд виходив із того, що суд першої інстанції не звернув уваги, що спірний автомобіль придбаний позивачем до шлюбу і був його особистим майном. Відповідачка придбала вказаний автомобіль на підставі довідки-рахунку ААВ043250 від 10 квітня 2013 року в позивача, тому автомобіль не є спільною сумісною власністю подружжя в розумінні статті 60 СК України. Позивач не погодився з такими висновками та подав касаційну скаргу.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове регулювання.

Належність майна до спільної сумісної власності подружжя визначається не тільки фактом придбання його під час шлюбу, але й спільною участю подружжя коштами або працею в набутті майна. Застосовуючи норму статті 60 СК України та визнаючи право спільної сумісної власності подружжя на майно, суд повинен установити не тільки факт набуття майна під час шлюбу, але й той факт, що джерелом його набуття були спільні сумісні кошти або спільна праця подружжя. Тобто статус спільної сумісної власності визначається такими чинниками: 1) час набуття майна; 2) кошти, за які таке майно було набуто (джерело набуття). Норма статті 60 СК України вважається застосованою правильно, якщо набуття майна відповідає цим чинникам.

У разі придбання майна хоча й у період шлюбу, але за особисті кошти одного з подружжя, це майно не може вважатися об'єктом спільної сумісної власності подружжя, а є особистою приватною власністю того з подружжя, за особисті кошти якого воно придбане.

У постанові Верховного Суду України від 16 грудня 2015 року у справі № 6-688цс15 зроблено висновок, що «продаж транспортного засобу, що має ідентифікаційний номер, передбачає відповідне оформлення договору купівлі-продажу цього транспортного засобу, зняття його з обліку, отримання свідоцтва про реєстрацію транспортного засобу (технічний паспорт)».

Суд першої інстанції, встановивши, що спірний транспортний

засіб придбаний відповідачкою у шлюбі, а належних і допустимих доказів на підтвердження придбання його за особисті кошти відповідачка не надала, дійшов правильного висновку, що автомобіль NISSAN X-TRAIL, 2005 року випуску, є спільною сумісною власністю подружжя.

Апеляційний суд не звернув увагу на відсутність доказів на підтвердження того, що відповідачка придбала вказаний автомобіль у позивача за її особисті кошти та зробив помилковий висновок про правовий режим права власності на придбане у шлюбі майно.

Ураховуючи наведене, суд першої інстанції дійшов правильного висновку, що спірний транспортний засіб підлягає поділу між сторонами як об'єкт права спільної сумісної власності.

Верховний Суд задовольнив касаційну скаргу та залишив в силі рішення суду першої інстанції.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитись за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96243509>.

Постанова Верховного Суду від 26.05.2021 року у справі № 219/10470/17 (провадження № 61-10362св20)

Початок позовної давності для вимоги про поділ спільного майна подружжя, шлюб якого розірвано, обчислюється не з дати прийняття постанови державного органу РАЦС (статті 106, 107 СК України) чи з дати набрання рішенням суду законної сили (статті 109, 110 СК України), а від дня, коли один із співвласників дізнався або міг дізнатися про порушення свого права власності (частина друга статті 72 СК України).

У вересні 2017 року позивачка звернулася до суду з позовом до відповідача про встановлення факту спільного проживання однією сім'єю, поновлення строку звернення до суду, визнання майна спільною сумісною власністю подружжя та поділ майна подружжя.

На обґрунтування позовних вимог посилялась на те, що 16 листопада 1991 року до 25 січня 2006 року вона перебувала в шлюбі з відповідачем.

В період шлюбу, а саме 18 березня 2003 року, ними сумісно за спільні кошти був придбаний житловий будинок, загальною площею 199 кв. м, та зареєстрований в КП «БТІ» міста Бахмут на підставі договору купівлі-продажу, посвідченого приватним нотаріусом Артемі

Просила суд встановити факт їх спільного проживання без реєстрації шлюбу в період з 25 січня 2006 року до 01 серпня 2017 року для поновлення строку звернення до суду з цим позовом, визнати жилий будинок спільною сумісною власністю подружжя та поділити вказаний будинок, виділивши позивачу та відповідачу по S частці спірного майна, визнавши за кожною із сторін право власності на зазначену частку.

Рішенням Артемівського міськрайонного суду Донецької області від 19 березня 2020 року у задоволенні позову відмовлено. Відмовляючи у задоволенні позову, суд першої інстанції виходив з того, що позивачем не доведено факт спільного проживання позивачки та відповідача однією сім'єю і ведення спільного господарства в період часу з 25 січня 2006 року до травня 2017 року та наведена обставина, згідно з висновками суду, не є підставою для поновлення строків позовної давності.

Не погоджуючись з рішенням, позивач подала до суду апеляційну скаргу, у якій просила рішення суду першої інстанції скасувати в частині вимог про поновлення строку для звернення до суду, визнання спірного майна спільною сумісною власністю, його поділу та визнання за кожним з сторін права власності на S частку і просила в цій частині позов задовольнити.

Постановою Донецького апеляційного суду від 10 червня 2020 року апеляційну скаргу залишено без задоволення, рішення Артемівського міськрайонного суду Донецької області від 19 березня 2020 року залишено без змін.

Постанова мотивована тим, що позивачка беззаперечно мала можливість для звернення до суду за захистом порушеного права у строки, визначенні чинним законодавством, та остання не довела та не підтвердила належними доказами існування жодних обставин, які би об'єктивно перешкождали чи створювали труднощі для своєчасного звернення до суду за захистом свого права.

Таким чином, суд першої інстанції дійшов правильного висновку про пропущення позивачем строку позовної давності, при цьому врахував, що про порушення свого права як співвласника, яке не визнавалось в жодний спосіб протягом тривалого часу, позивачу було відомо та остання беззаперечно мала можливість звернутися за захистом свого права та саме позивач несе ризик настання наслідків, пов'язаних із не вчиненням нею процесуальних дій.

Позивачка не погодилася з рішеннями судів попередніх інстанцій та подала касаційну скаргу.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове регулювання.

У частині другій статті 72 СК України та пункті 15 постанови Пленуму Верховного Суду України від 21 грудня 2007 року «Про практику застосування судами законодавства при розгляді справ про право на шлюб, розірвання шлюбу, визнання його недійсним та поділ спільного майна подружжя» № 11 визначено, що до вимоги про поділ майна, заявленої після розірвання шлюбу, застосовується позовна давність у три роки. Позовна давність обчислюється від дня, коли один із співвласників дізнався або міг дізнатися про порушення свого права власності.

Неподання позову про поділ майна, у тому числі до спливу трьох років з дня розірвання шлюбу, за відсутності доказів, які б підтверджували заперечення права одного з подружжя на набуте у період шлюбу майно, зареєстроване за іншим подружжям, не може свідчити про порушення права і вказувати на початок перебігу позовної давності (постанова Верховного Суду України від 23 вересня 2015 року у справі № 6-258сц15).

Строк позовної давності обчислюється від дня, коли один із співвласників дізнався або міг дізнатись про порушення свого права, тобто з моменту виникнення спору між ними.

У справі, яка переглядається, суди попередніх інстанцій дійшли безпідставного висновку про те, що позивач пропустила строк позовної давності, про який було заявлено відповідачем, оскільки факт припинення спільного проживання сторін сам по собі не свідчить про порушення права власності позивача на спірний будинок, а лише підтверджує відсутність між

сторонами, з цього часу, фактичних шлюбних відносин, а обставини, які свідчили б про вчинення відповідачем дій на порушення прав позивачки на спірний будинок до пред'явлення позову, які зумовили б потребу захисту прав, у зв'язку з чим почався б перебіг позовної давності, матеріали справи не підтверджують. Тобто після припинення спільного проживання до моменту звернення позивача до суду з позовом про визнання права спільної сумісної власності, дій, які б вказували на невизнання відповідачем чи оспорування права власності позивача на спільне майно, або дій по відчуженню цього майна, останній не вживав.

На момент придбання спірного житлового будинку діяли норми КпШС України, відповідно до частини першої статті 22 якого, майно, нажите подружжям за час шлюбу, є його спільною сумісною власністю. Кожен із подружжя має рівні права володіння, користування і розпорядження цим майном.

Отже, вирішуючи спори між подружжям про майно, виходячи із аналізу зазначених норм, судам необхідно встановлювати обсяг спільного нажитого майна, наявного на час припинення спільного ведення господарства, з'ясувати джерело і час придбання зазначеного майна.

Таким чином, житловий будинок набутий сторонами під час шлюбу, джерелом його набуття є спільні сумісні кошти, а тому є об'єктом спільної сумісної власності подружжя, у зв'язку з чим за кожним з подружжя слід визнати право власності на 1/2 частку у спірному будинку за кожним.

Отже, суди постановили судові рішення з порушенням норм матеріального права, а тому у цій частині судові рішення підлягають скасуванню з ухваленням нового рішення про задоволення позовних вимог про визнання майна спільною сумісною власністю та поділ майна подружжя. Верховний Суд задовільнив позов.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97352561>.

Постанова Верховного Суду від 09.06.2021 року у справі № 760/789/19 (провадження № 61-16632св20)

Повно та всебічно дослідивши обставини справи, перевіrivши їх доказами, які оцінено на предмет належності, допустимості, достовірності, достатності та взаємного зв'язку, суд першої інстанції, врахувавши останню практику Верховного Суду, факт згоди позивачки на одержання грошової компенсації, а також те, що вона особисто не користувалася транспортним засобом, дійшов обґрунтованого висновку про те, що спірний транспортний засіб набутий сторонами в період шлюбу, є об'єктом їх права спільної сумісної власності, а тому позивач має право на грошову компенсацію вартості своєї частки у праві спільної сумісної власності і, як наслідок, припинення її права власності на спірне майно.

У січні 2019 року позивачка звернулася до суду з позовом, в якому просила в порядку поділу спільного майна подружжя визнати за відповідачем право власності на автомобіль марки «Volkswagen Polo», 2012 року випуску, та стягнути з нього на її користь грошову компенсацію 1/2 вартості зазначеного автомобіля в сумі 126 045 грн замість її частини у праві спільної сумісної власності.

Зазначений позов обґрунтувала тим, що 15 вересня 2007 року

між нею та відповідачем було укладено шлюб, зареєстрований у Центральному відділі реєстрації шлюбів міста Києва з державним Центром розвитку сім'ї, актовий запис № 2941. 26 червня 2013 року вони придбали автомобіль марки «Volkswagen Polo», 2012 року випуску

Посилаючись на те, що автомобілем користується відповідач просила задовольнити позов.

Рішенням Солом'янського районного суду міста Києва від 18 червня 2020 року позов задоволено. Визнано у порядку поділу спільного майна подружжя право власності на автомобіль марки «Volkswagen Polo», 2012 року випуску. Стягнуто з відповідача на користь позивачки грошову компенсацію вартості 1/2 частки автомобіля в сумі 117 409,63 грн.

Рішення місцевого суду мотивоване тим, що придбаний сторонами під час шлюбу автомобіль марки «Volkswagen Polo», 2012 року випуску, є об'єктом спільної сумісної власності подружжя і підлягає поділу шляхом визнання за відповідачем права власності на зазначений автомобіль та стягнення з відповідача на користь позивача грошової компенсації вартості частини 1/2 частини цього автомобіля, що становить суму в розмірі 117 409,63 грн.

Постановою Київського апеляційного суду від 16 жовтня 2020 року апеляційну скаргу відповідача задоволено частково. Рішення Солом'янського районного суду міста Києва від 18 червня 2020 року скасовано та ухвалено нове судове рішення про часткове задоволення позову.

В порядку поділу спільного сумісного майна подружжя: визнано за позивачкою право власності на 1/2 частку автомобіля марки «Volkswagen Polo», 2012 року випуску; визнано за відповідачем право власності на 1/2 частку автомобіля марки «Volkswagen Polo», 2012 року випуску. В іншій частині позову відмовлено.

Постанова апеляційного суду мотивована тим, що заперечуючи проти позову відповідач посилався на те, що він продовжує проживати разом з позивачкою, яка має доступ до автомобіля. Відповідач не має можливості сплатити їй грошову компенсацію вартості її частки в сумі 117 409,63 грн, оскільки є тимчасово безробітним, а ухвалення рішення про стягнення з нього грошової компенсації у сумі 117 409,63 грн стане для нього непомірним тягарем, тому у суду першої інстанції були відсутні підстави для задоволення позовних вимог позивачки про визнання права власності на автомобіль за відповідачем та стягнення з нього на її користь грошової компенсації вартості 1/2 частки автомобіля.

Позивачка не погодилась із таким рішенням суду апеляційної інстанції та подала касаційну скаргу.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове регулювання.

Дружина та чоловік мають рівні права на володіння, користування та розпорядження майном, що належить їм на праві спільної сумісної власності, якщо інше не встановлено домовленістю між ними (стаття 63 СК України).

Аналіз змісту положень статті 71 СК України дає підстави для висновку про те, що частини четверта та п'ята цієї статті виступають як єдиний правовий механізм захисту інтересів того з подружжя, який погоджується на компенсацію належної йому частки у спільному майні за рахунок іншого з подружжя, з подальшим припиненням права власності на цю частку.

Принцип обов'язкового отримання згоди особи на присудження їй грошової компенсації, крім випадків, передбачених ЦК України (стаття 365 цього Кодексу), в першу чергу застосовується до правовідносин, які виникають при зверненні одного з подружжя до суду з вимогами про припинення права іншого з подружжя на частку у спільному майні з одночасним присудженням грошової компенсації. Гарантуючи, що компенсація буде виплачена, позивач вносить необхідну суму на депозитний рахунок суду.

Правовідносини, в яких позивач просить припинити не право власності відповідача у спільному майні з виплатою компенсації, а своє право на частку в майні з отриманням компенсації на свою користь, є відмінними за своєю природою і регулюються статтею 364 ЦК України, яка передбачає, що співвласник, частка якого в майні не може бути виділена в натурі, має право на отримання від інших співвласників грошової або іншої матеріальної компенсації вартості цієї частки.

Заявляючи відповідні вимоги, позивач погоджується на отримання грошової компенсації, а відповідач, у свою чергу, не завжди згоден її виплачувати. При цьому залишення неподільної речі у спільній власності без проведення реального поділу не позбавить того з подружжя, хто фактично цією річчю користується, можливості користуватися нею в подальшому. Одночасно інший з подружжя позбавляється як можливості користуватися спірною річчю, хоча вона перебуває у спільній власності, так і грошової компенсації, яку інша сторона добровільно на депозитний рахунок не внесла.

Оцінюючи положення частини п'ятої статті 71 СК України як такі, що застосовуються до правовідносин, які виникають при зверненні одного з подружжя до іншого з вимогами про припинення його права на частку у спільному майні, Верховний Суд робить висновок, що ця норма не вимагає обов'язкового внесення на депозитний рахунок грошової компенсації у справах за спорами, в яких про припинення своєї частки у спільному майні і отримання компенсації на свою користь заявляє позивач.

Аналогічні висновки висловлені, зокрема у постановках Верховного Суду від 29 квітня 2020 року у справі № 210/4854/15-ц (провадження № 61-30421св18) та від 03 червня 2020 року у справі № 487/6195/16-ц (провадження № 61-46326св18). Згідно з висновком Великої Палати Верховного Суду, зробленим у постанові від 30 січня 2019 року у справі № 755/10947/17 (провадження № 14-435цс18) «[...] суди під час вирішення тотожних спорів мають враховувати саме останню правову позицію Великої Палати Верховного Суду».

Повно та всебічно дослідивши обставини справи, перевіrivши їх доказами, які оцінено на предмет належності, допустимості, достовірності, достатності та взаємного зв'язку, суд першої інстанції, врахувавши останню практику Верховного Суду, факт згоди позивачки на одержання грошової компенсації, а також те, що вона особисто не користувалася транспортним засобом, дійшов обґрунтованого висновку про те, що спірний транспортний засіб набутий сторонами в період шлюбу, є об'єктом їх права спільної сумісної власності, а тому позивач має право на грошову компенсацію вартості своєї частки у праві спільної сумісної власності і, як наслідок, припинення її права власності на спірне майно.

Апеляційний суд на вищевказане уваги не звернув та зробив помилкові висновки про відсутність правових підстав для

відшкодування позивачу грошової компенсації вартості її частки у праві спільної сумісної власності, а також помилково вважав, що задоволення такої позовної вимоги передбачає обов'язкове внесення на депозит суду суми компенсації, оскільки з позовом про припинення своєї частки у спільному майні і стягнення компенсації заявила позивач, у зв'язку з чим неправомірно скасував рішення місцевого суду в цій частині та визнав за відповідачем право власності на 1/2 частину автомобіля «Volkswagen Polo», 2012 року випуску.

Оскільки судом апеляційної інстанції безпідставно скасовано судові рішення місцевого суду, яке відповідає закону, то рішення апеляційного суду підлягає скасуванню із залишенням в силі рішення суду першої інстанції.

Детальніше із текстом постанови можна ознайомитись за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97771554>.

Постанова Верховного Суду від 21.04.2021 року у справі № 161/11764/15-ц (провадження № 61-7287св20)

Встановивши, що відчужені на підставі договору дарування права інтелектуальної власності на спірні торговельні марки не були зареєстровані за дарувальником в установленому законом порядку, апеляційний суд дійшов правильного висновку про визнання права спільної сумісної власності подружжя на майно набуте за час спільного проживання та за час шлюбу на право інтелектуальної власності на торговельні марки, оскільки зазначені торговельні знаки були зареєстровані в установленому законом порядку за відповідачем під час перебування сторін у зареєстрованому шлюбі.

У серпні 2015 року позивачка звернулася до суду з позовом, який уточнила у процесі розгляду справи, і остаточно просила визнати за нею право спільної сумісної власності на майно набуте під час проживання разом з відповідачем однією сім'єю чоловіка та жінки без реєстрації шлюбу з 19 лютого 2006 року до 05 липня 2007 року включно та під час шлюбу з 06 липня 2007 року.

Зазначений позов мотивований тим, що рішенням Луцького міськрайонного суду від 29 лютого 2016 року, яке набрало законної сили 04 квітня 2016 року, встановлено факт їх спільного проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без реєстрації шлюбу з 19 лютого 2006 року до 05 липня 2007 року включно.

Під час проживання разом з відповідачем однією сім'єю чоловіка та жінки без реєстрації шлюбу з 19 лютого 2006 року до 05 липня 2007 року включно та під час шлюбу з 06 липня 2007 року ними 08 серпня 2006 року було взято споживчий кредит в АКІБ «УкрСиббанк» на ім'я відповідача в розмірі 140 000 доларів США.

За вказані кошти ними було набуто право власності на вищезазначені нерухомі об'єкти. Зазначені об'єкти нерухомості були зареєстровані на ім'я відповідача, з її дозволу та відома використовувались в підприємницькій діяльності.

Зазначає, що вищевказане рухоме та нерухоме майно набуто ними за спільні кошти під час спільного проживання та шлюбу було зареєстроване на ім'я відповідача.

Крім того, після подання позову вона дізналася про те, що її

Зчоловік 16 липня 2015 року без її згоди та відома відчувив автомобіль марки «Land Rover Range Rover» 2010 року випуску, який придбаний ними під час шлюбу та є спільною сумісною власністю подружжя, громадянці за 981 000 грн, що підтверджується відповідною роздруківкою на транспортний засіб та копією довідки-рахунку.

Даними діями відповідача порушено її право, як співвласника автомобіля, що перебував у спільній сумісній власності подружжя та був відчужений без її згоди, яке може бути захищене шляхом стягнення з відповідача в порядку поділу майна подружжя компенсації вартості її частки в спільному майні подружжя. Тому вона має право на отримання компенсації вартості її частки, еквівалентної 1/2 вартості автомобіля, тобто 490 500 грн.

При вирішенні справи просила також врахувати те, що з нею проживають та знаходяться на її утриманні неповнолітні діти – дочка та син, у зв'язку з чим просила відступити від рівності часток подружжя при її поділі з урахуванням інтересів дітей.

Крім того вказує, що під час шлюбу ними було створено та зареєстровано на відповідача право інтелектуальної власності на торгівельні марки (знаки для товарів і послуг) – свідоцтво на знак для товарів і послуг від 12 грудня 2011 року та від 10 грудня 2013 року.

Рішенням Луцького міськрайонного суду Волинської області від 11 листопада 2016 року позов задоволено частково. Визнано за позивачкою право приватної власності на 1/2 частину автомобіля марки «Land Rover Range Rover», 2010 року випуску. В задоволенні решти позову відмовлено.

Визнаючи за позивачкою право приватної власності на 1/2 частину автомобіля, суд першої інстанції виходив з того, що даний транспортний засіб було придбано за спільні кошти подружжя. Відповідачем вказаний автомобіль було відчужено за 981 000 грн, що підтверджується довідкою-рахунком, проте дана довідка не приймається судом до уваги, оскільки вона анульована і не є належним доказом відповідно до вимог статті 57 ЦПК України 2004 року. Також не може бути взята до уваги визначена позивачем вартість даного автомобіля на день звернення позивача до суду з вказаним позовом в сумі 1 000 000 грн, оскільки позивачем не подано належних доказів, які підтверджують вартість цього автомобіля.

Відмовляючи у задоволенні решти позовних вимог, місцевий суд виходив з того, що майно фізичної особи-підприємця (далі – ФОП), як майно для професійної діяльності члена сім'ї, і яке придбане за кошти від своєї діяльності як підприємця і використовується в його підприємницькій діяльності, а не в інтересах сім'ї, слід розглядати як його особисту приватну власність відповідно до статті 57 СК України, а не як об'єкт спільної сумісної власності подружжя, який підпадає під регулювання статей 60, 61 СК України.

Ухвалою Апеляційного суду Волинської області від 13 грудня 2016 року апеляційну скаргу позивачки відхилено, а рішення Луцького міськрайонного суду Волинської області від 11 листопада 2016 року залишено без змін.

Постановою Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 06 листопада 2019 року касаційну скаргу позивачки задоволено частково, а ухвалу Апеляційного суду Волинської області від 13 грудня 2016 року скасовано, справу направлено на новий розгляд до суду апеляційної інстанції.

Мотивуючи це тим, що апеляційний суд, вказуючи, що спірне майно є особистим майном відповідача, так як набуте ним як ФОП і використовується у ході здійснення підприємницької діяльності, не спростував доводи апеляційної скарги про те, що майно ФОП може бути об'єктом спільної власності подружжя і предметом поділу між ними з урахуванням загальних вимог законодавства щодо критеріїв визначення спільного майна подружжя та способів його поділу, про що зазначено у постанові Верховного Суду України від 11 березня 2015 року у справі № 6-21цс15.

Суд апеляційної інстанції передчасно погодившись із висновками суду першої інстанції про те, що майно ФОП є його особистим майном і не може бути об'єктом спільної сумісної власності подружжя не встановив обставин, які мають значення для справи, а саме не перевірів час і джерело набуття спірного майна, що має значення для правильного вирішення справи.

Постановою Волинського апеляційного суду від 17 березня 2020 року апеляційну скаргу позивача задоволено частково. Визнано за позивачкою право спільної сумісної власності подружжя на майно набуте за час спільного проживання та за час шлюбу із відповідачем, а саме на: земельну ділянку площею 0,2304 га для обслуговування цеху з виробництва ковбасних виробів та офісних приміщень; приміщення цеху з виробництва ковбасних виробів та офісні приміщення (літера А-2) загальною площею 1345,6 кв. м; 20/100 частин складсько-торгового комплексу А-2 (площею 113,3 кв. м); приміщення торгового кіоску А-1 площею 17,7 кв. м; автомобіль марки «Mitsubishi Pajero», 2007 року випуску; автомобіль марки «Opel Vivaro», 2005 року випуску з холодильною установкою; автомобіль марки «Fiat Doblo Cargo», 2008 року випуску з холодильною установкою; автомобіль марки «Mercedes-Benz Sprinter 313 GDI», 2008 року випуску з холодильною установкою; автомобіль марки «ЗИЛ 130 В-1 СПГ», 1992 року випуску, з напівпричіпом марки ТЦ 10:00 АМ (цистерна асенізаційна) 1992 року випуску; право інтелектуальної власності на торгівельну марку – свідоцтво на знак для товарів і послуг від 12 грудня 2011 року; право інтелектуальної власності на торгівельну марку свідоцтво на знак для товарів і послуг від 10 грудня 2013 року.

Стягнуто із відповідача на користь позивачки компенсацію вартості частки автомобіля марки «Land Rover Range Rover», 2010 року випуску в сумі 490 050 грн.

Визнаючи право спільної сумісної власності подружжя на майно набуте за час спільного проживання та за час шлюбу із відповідачем, суд апеляційної інстанції виходив з того, що спірне майно набуто сторонами за період з 19 лютого 2006 року до 03 серпня 2015 року, тому належить сторонам на праві спільної сумісної власності.

Відмовляючи у задоволенні позовних вимог про визнання спільною сумісною власністю подружжя 1/2 частини магазину продовольчих товарів, апеляційний суд виходив з того, що право власності на зазначене майно набуто відповідачем до 19 лютого 2006 року.

Відмовляючи у задоволенні позовної вимоги про визнання в порядку поділу майна подружжя за позивачем 1/2 частини нерухомого майна, яке належить подружжю на праві спільної сумісної власності, суд апеляційної інстанції виходив з того, що зазначене майно є об'єктом спільної сумісної власності подружжя, відповідач використовує зазначене майно у своїй підприємницькій діяльності як ФОП, тому інший з подружжя –

позивач має право врахування цього майна при поділі іншого майна подружжя, а не поділ майна, яке використовується у підприємницькій діяльності.

Відповідач не погодився з рішенням апеляційної інстанції та подав касаційну скаргу.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове регулювання.

Проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без реєстрації шлюбу є спеціальною (визначеною законом, законною) підставою для виникнення у них деяких прав та обов'язків, зокрема права спільної сумісної власності на майно.

Вирішуючи питання щодо правового режиму такого майна, суди зазвичай встановлюють факти створення (придбання) сторонами майна внаслідок спільної праці, ведення спільного господарства, побуту, виконання взаємних прав та обов'язків, з'ясовують час придбання, джерело набуття (кошти, за які таке майно було набуто), а також мету придбання майна, що дозволяє надати йому правовий статус спільної сумісної власності.

Враховуючи наведене, ухвалюючи рішення про часткове задоволення позову, суд апеляційної інстанції, на підставі належним чином оцінених доказів, поданих сторонами, з урахуванням встановлених обставин і вимог, дійшов обґрунтованого висновку про те, що придбавши спірне майно під час перебування у фактичних шлюбних відносинах так і під час перебування у зареєстрованому шлюбі сторони набули право спільної сумісної власності на спірне майно відповідно до зазначених положень та її право на рівну частку в майні презюмується.

Також апеляційний суд дійшов обґрунтованого висновку про те, що договір купівлі-продажу торгового кіоску, визнаний дійсним рішенням Луцького міськрайонного суду від 24 січня 2008 року, не може свідчити про придбання зазначеного нерухомого майна за особисті грошові кошти, оскільки із змісту договору не встановлено те, що покупець сплачує за приміщення кіоску особисті кошти.

Висновок апеляційного суду про те, що відповідачем не доведено той факт, що спірна земельна ділянка та приміщення цеху з виробництва ковбасних виробів та офісні приміщення є особистою власністю, оскільки придбані за кошти від продажу торгового павільйону на території торгового комплексу та продажу автомобілів, також є правильним, оскільки не доведено, що саме ці грошові кошти були витрачені на придбання та реконструкцію вказаного нерухомого майна. Як і не доведено позивачем те, що отримані нею кошти від продажу власної квартири витрачені на реконструкцію спірного цеху з виробництва ковбасних виробів та офісних приміщень.

Також обґрунтованим є висновок суду апеляційної інстанції про те, що частина складсько-торгового комплексу придбана відповідачем під час спільного проживання з позивачем без реєстрації шлюбу, оскільки згідно з нотаріально посвідченими договорами купівлі-продажу нежитлового приміщення від 13 червня 2006 року, укладеними із ПП ВКФ «Домінанта», розрахунок буде проведено за придбане приміщення в строк до 01 лютого 2007 року, шляхом сплати в готівковій формі в касу підприємства продавця.

Щодо визнання права спільної сумісної власності подружжя на

майно набуто за час спільного проживання та за час шлюбу на право інтелектуальної власності на торгівельну марку та право інтелектуальної власності на торгівельну марку.

Встановивши, що відчужені на підставі договору дарування права інтелектуальної власності на спірні торгівельні марки не були зареєстровані за дарувальником в установленому законом порядку, апеляційний суд дійшов правильного висновку про визнання права спільної сумісної власності подружжя на майно набуто за час спільного проживання та за час шлюбу на право інтелектуальної власності на торгівельні марки, оскільки зазначені торговельні знаки були зареєстровані в установленому законом порядку за відповідачем під час перебування сторін у зареєстрованому шлюбі.

Доводи касаційної скарги про те, що позивач у заяві про зменшення позовних вимог просила визнати за нею, зокрема лише право інтелектуальної власності на торгівельну марку, тому апеляційний суд визнавши за нею право інтелектуальної власності на торгівельну марку вийшов за межі позовних вимог, не заслуговують на увагу, оскільки у поданій 07 листопада 2016 року, зокрема просила визнати за нею право спільної сумісної власності на майно, набуто під час проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без реєстрації шлюбу, зокрема на право інтелектуальної власності на торгівельну марку (знак для товарів і послуг) свідоцтво на знак для товарів і послуг від 12 грудня 2011 року та право інтелектуальної власності на торгівельну марку свідоцтво на знак для товарів і послуг від 10 грудня 2013 року. Крім того, позивач просила визнати за нею в порядку поділу майна подружжя право власності, зокрема на право інтелектуальної власності на торгівельну марку, свідоцтво на знак для товарів і послуг від 10 грудня 2013 року, проте у задоволенні цих позовних вимог їй було відмовлено, оскільки зазначене майно є об'єктом спільної сумісної власності подружжя, використовує зазначене майно у своїй підприємницькій діяльності як ФОП, тому інший з подружжя – позивач має право врахування цього майна при поділі іншого майна подружжя, а не поділ майна, яке використовується у підприємницькій діяльності. Інші доводи касаційної скарги зводяться до переоцінки доказів, незгоди заявника з висновками щодо їх оцінки та містять посилання на факти, що були предметом дослідження суду.

Оскільки доводи касаційної скарги не спростовують правильність висновків суду апеляційної інстанції і не дають підстав вважати, що судом порушено норми процесуального права та/або неправильно застосовано норми матеріального права, касаційну скаргу слід залишити без задоволення, а оскаржуване судові рішення – без змін.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96501498>.

3.1.2. Справи щодо стягнення аліментів

Постанова Верховного Суду від 28.05.2021 року у справі №715/2073/20 (провадження № 61-1031св21)

Верховний Суд погоджується з висновками суду апеляційної інстанції про те, що розмір аліментів відповідає вимогам сімейного законодавства, а його зменшення у зв'язку з тим, що позивач має на утриманні двох дітей, без доведення погіршення

погіршення його майнового становища, не буде спрямовано на належне забезпечення дитини від іншого шлюбу та суперечитиме її інтересам.

У вересні 2020 року позивач звернувся до суду із позовом до відповідачки про зменшення розміру аліментів. Позов обґрунтовано тим, що 12 лютого 2013 року між ним та відповідачкою було зареєстровано шлюб, який рішенням Глибощького районного суду Чернівецької області від 03 червня 2019 року розірвано. Від цього шлюбу в них є неповнолітня дочка, яка проживає разом із матір'ю. Судовим наказом Глибощького районного суду Чернівецької області від 15 червня 2020 року у справі № 715/1188/20 з нього на користь відповідачки стягнуто аліменти на утримання неповнолітньої дитини у розмірі 1/4 частки всіх видів його заробітку, але не менше 50% прожиткового мінімуму, встановленого для дитини відповідного віку, починаючи із 01 червня 2020 року до досягнення дитиною повноліття.

Зазначав, що 09 жовтня 2019 року він зареєстрував шлюб із іншою жінкою, за час якого народилася дочка. Вважав, що його матеріальний та сімейний стан не був врахований при видачі судового наказу, оскільки відповідачка свідомо не повідомила суд про те, що на його утриманні перебуває дружина та малолітня дочка від іншого шлюбу.

З урахуванням наведеного, просив суд зменшити розмір аліментів з 1/4 до 1/6 частки всіх видів заробітку, але не менше 50% прожиткового мінімуму, встановленого для дитини відповідного віку, щомісячно починаючи з дня набрання рішенням законної сили до досягнення дитиною повноліття.

Рішенням Глибощького районного суду Чернівецької області від 16 жовтня 2020 року позов задоволено. Рішення мотивовано тим, що при видачі судового наказу про стягнення із позивача аліментів не було враховано зміни його сімейного стану та наявності інших осіб на його утриманні у зв'язку із реєстрацією іншого шлюбу, в якому народилася дочка, а також зміну його майнового стану та необхідність у коштах для забезпечення новоствореної сім'ї в нинішніх життєвих обставинах.

Постановою Чернівецького апеляційного суду від 17 грудня 2020 року апеляційну скаргу відповідачки задоволено та скасовано рішення суду першої інстанції із тих підстав, що позивачем належними та допустимими доказами не підтверджено погіршення майнового стану, у тому числі, у зв'язку з народженням дитини від іншого шлюбу. Вказав, що батьки не мають компенсувати зменшення розміру аліментів за рахунок збільшення утримання однієї дитини порівняно з іншою. Також, суд апеляційної інстанції зазначив, що окремо факт народження ще однієї дитини не змінює сімейний стан та саме по собі не свідчить про погіршення матеріального стану.

Позивач не погодився із даною постановою та подав касаційну скаргу.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове регулювання.

Відповідно до статті 18 Конвенції Організації Об'єднаних Націй про права дитини від 20 листопада 1989 року (далі - Конвенція) батьки або у відповідних випадках законні опікуни несуть основну відповідальність за виховання і розвиток дитини. Найкращі інтереси дитини є предметом їх основного піклування.

Згідно зі статтею 141 СК України мати, батько мають рівні права та обов'язки щодо дитини, незалежно від того, чи перебували вони у шлюбі між собою. Розірвання шлюбу між батьками, проживання їх окремо від дитини не впливає на обсяг їхніх прав і не звільняє від обов'язків щодо дитини.

У пункті 23 постанови Пленуму Верховного Суду України від 15 травня 2006 року № 3 «Про застосування судами окремих норм Сімейного кодексу України при розгляді справи щодо батьківства, материнства та стягнення аліментів» судам роз'яснено, що розмір аліментів, визначений судовим рішенням або за домовленістю між батьками, суд може змінити за позовом платника або одержувача аліментів у зв'язку зі зміною матеріального чи сімейного стану, погіршення чи поліпшення здоров'я когось із них.

Звертаючись до суду з позовом про зміну (зменшення) розміру аліментів, позивач посилався на те, що у нього змінився сімейний і матеріальний стан, оскільки від іншого шлюбу має дочку, а тому на його утриманні перебувають двоє малолітніх дітей.

Статтею 192 СК України передбачено можливість зміни раніше встановленого розміру аліментів за наявності доведених у судовому порядку підстав, а саме: зміни матеріального або сімейного стану, погіршення або поліпшення здоров'я когось із них та в інших випадках, передбачених цим Кодексом.

Аналіз цієї норми права дає підстави для висновку що підставами зміни розміру аліментів є як зміна матеріального, так і зміна сімейного стану як самостійна підстава для зменшення або збільшення розміру аліментів.

Верховний Суд погоджується з висновками суду апеляційної інстанції про те, що розмір аліментів відповідає вимогам сімейного законодавства, а його зменшення у зв'язку з тим, що позивач має на утриманні двох дітей, без доведення погіршення його майнового становища, не буде спрямовано на належне забезпечення дитини від іншого шлюбу та суперечитиме її інтересам.

Таким чином, суд апеляційної інстанції, встановивши всі фактичні обставини справи та дослідивши зібрані у справі докази, прийшов до обґрунтованого висновку про наявності підстав для відмови у задоволенні позову позивача, оскільки належними та допустимими доказами позивачем не підтверджено погіршення його майнового стану, а зміна його сімейного стану - народження другої дитини від іншого шлюбу, не є безумовною підставою для зменшення розміру аліментів.

У зв'язку з наведеним, колегія суддів скаргу залишила без задоволення, а оскаржуване судові рішення без змін.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97352493>.

Постанова Верховного Суду від 26.05.2021 року у справі № 569/11466/20 (провадження № 61-1534св21)

Враховуючи, що боржником були надані копії квитанцій про здійснення платежів з травня 2019 року до вересня 2019 року, а рішенням суду стягнуто аліменти починаючи з 02 травня 2019 року, у державного виконавця не було підстав їх не враховувати.

Колегія суддів погоджується із висновками суду апеляційної інстанції про те, що державний виконавець безпідставно не врахував коштів, сплачених боржником стягувачці в період з травня 2019 року до вересня 2019 року, оскільки чинне законодавство не передбачає права та обов'язку у державного виконавця вимагати від боржника надання квитанцій із зазначенням призначення грошових переказів на ім'я стягувача й не враховувати безпосередньо копії наданих квитанцій.

У липні 2020 року платник аліментів звернувся до суду зі скаргою на дії старшого державного виконавця Рівненського відділу державної виконавчої служби Західного міжрегіонального управління Міністерства юстиції (м. Львів).

На обґрунтування скарги посилався на те, що у Рівненському міському відділі державної виконавчої служби Західного міжрегіонального управління Міністерства юстиції (м. Львів) (далі – Рівненський міський ВДВС Західного МРУ МЮ) ним отримані розрахунки заборгованості за аліментами на підставі виконавчих листів, виданих Рівненським міським судом Рівненської області 17 березня 2020 року у справі № 569/8281/19. Ознайомившись із розрахунками, вважає їх таким, що не відповідають обставинам справи, адже ним на користь стягувачки аліменти сплачувались у повному і визначеному судом розмірі. Рішенням Рівненського міського суду Рівненської області від 27 січня 2020 року у справі № 569/8281/19 з нього на користь стягувачки стягнуто аліменти на утримання дітей по 2 500 грн щомісячно на кожну дитину та на утримання стягувачки по 1 000 грн щомісячно. Грошові кошти він щомісячно сплачував на користь стягувачки, що було враховано старшим державним виконавцем, окрім платежів від: 06 травня 2019 року на суму 5 000 грн; 27 травня 2019 року на суму 3 200 грн; 01 червня 2019 року на суму 6 000 грн; 01 липня 2019 року на суму 6 000 грн; 01 серпня 2019 року на суму 6 000 грн; 02 вересня 2019 року на суму 6 000 грн.

Посилаючись на те, що неврахування державним виконавцем вищезазначених платежів призвело до незаконної заборгованості за аліментами, скаржник просив: визнати неправомірними дії старшого державного виконавця із визначення заборгованості зі сплати позивачем аліментів на підставі рішення Рівненського міського суду Рівненської області від 27 січня 2020 року в розмірі 29 161,28 грн. та зобов'язати я здійснити перерахунок заборгованості зі сплати аліментів.

Ухвалою Рівненського міського суду Рівненської області від 18 вересня 2020 року у задоволенні скарги відмовлено. Відмовляючи у задоволенні скарги, суд першої інстанції виходив з того, що зазначені платником обставини щодо добровільної сплати коштів не є підтвердженням виконання ним обов'язку щодо виконання судового рішення, оскільки рішення про стягнення з нього коштів ухвалено лише 27 січня 2020 року, тобто кошти, які він надавав, не можна вважати стягнутими аліментами, оскільки у платіжних документах не вказано призначення платежу «аліменти».

Постановою Рівненського апеляційного суду від 11 грудня 2020 року ухвалу Рівненського міського суду Рівненської області від 18 вересня 2020 року скасовано та ухвалено нове рішення, яким вимоги платника задоволено. Суд апеляційної інстанції виходив з того, що відсутність у платіжних документах у призначенні платежу слова «аліменти» не може бути беззаперечною підставою для неврахування таких платежів як сплата аліментів. З часу звернення стягувачки до платника з позовом про стягнення аліментів останній здійснював їх сплату

добровільно до ухвалення судом відповідного рішення. Про це свідчать суми платежів, які мали періодичний щомісячний характер. Стягувачка не надала доказів про наявність у період з травня до вересня 2019 року між боржником та стягувачкою аліментів жодних цивільно-правових зобов'язань, які б пояснювали природу здійснених скаржником платежів. Також вона не заперечувала, що кошти, які боржник надавав у той період, передавалися їй на потреби сім'ї та на її потреби. Таким чином, державним виконавцем безпідставно не враховано кошти, сплачені стягувачці в період з травня 2019 року до вересня 2019 року.

Стягувачка не погодилась з таким рішенням та подала касаційну скаргу, яку мотивувала тим, що перерахування коштів на її банківський рахунок жодним чином не доводять, що платник сплачував аліменти, оскільки він є боржником у виконавчому провадженні з примусового виконання рішення про стягнення аліментів, а зазначені грошові кошти перераховувались до ухвалення судом рішення від 27 січня 2020 року про стягнення аліментів. Також у призначенні платежів вказано «переказ особистих коштів», що підтверджується наявними у справі копіями квитанцій. Апеляційний суд визначив цільове призначення перерахованих коштів з наданих суду копій квитанцій як «аліменти» безпідставно, оскільки боржник не довів обґрунтованості своєї скарги, а державний виконавець діяв відповідно до законодавства.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове регулювання.

Відповідно до частини першої статті 191 СК України аліменти на дитину присуджуються за рішенням суду від дня пред'явлення позову, а в разі подання заяви про видачу судового наказу – із дня подання такої заяви.

Таким чином, з огляду на викладене, враховуючи, що боржником були надані копії квитанцій про здійснення платежів з травня 2019 року до вересня 2019 року, а рішенням суду стягнуто аліменти починаючи з 02 травня 2019 року, у державного виконавця не було підстав їх не враховувати.

Отже, колегія суддів погоджується із висновками суду апеляційної інстанції про те, що державний виконавець безпідставно не врахував коштів, сплачених боржником стягувачці в період з травня 2019 року до вересня 2019 року, оскільки чинне законодавство не передбачає права та обов'язку у державного виконавця вимагати від боржника надання квитанцій із зазначенням призначення грошових переказів на ім'я стягувача й не враховувати безпосередньо копії наданих квитанцій.

Доводи касаційної скарги про те, що зазначені грошові кошти перераховувались до ухвалення судом рішення від 27 січня 2020 року, є необґрунтованими, оскільки рішенням суду аліменти стягнуто, починаючи з 02 травня 2019 року (дата звернення з позовом). Подані платником квитанції про сплату стягувачці грошових сум свідчать, що після пред'явлення цього позову він добровільно сплачував аліменти з травня 2019 року.

Ці та інші доводи касаційної скарги зводяться до власного тлумачення зазначених норм права, а також незгоди зі встановленими фактичними обставинами у справі та стосуються переоцінки доказів, що відповідно до статті 400 ЦПК України не належить до повноважень суду касаційної інстанції.

З огляду на те, що оскаржуване судові рішення ухвалено з додержанням норм матеріального та процесуального права, Верховний Суд дійшов висновку про залишення касаційної скарги без задоволення, а судового рішення – без змін.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97700253>.

Постанова Верховного Суду від 27.04.2021 року у справі № 343/1577/18 (провадження № 61-4595св19)

Повернення виконавчого документа стягувачу за її заявою не припиняє права стягувача у майбутньому звернутися до виконавчої служби із заявою про відкриття виконавчого провадження з виконання повернутого раніше виконавчого документа за відсутності сплати боржником аліментів на утримання дитини згідно із судовим рішенням.

У серпні 2018 року платник аліментів звернувся до суду зі скаргою на дії заступника начальника відділу Долинського районного відділу державної виконавчої служби Головного територіального управління юстиції в Івано-Франківській області при виконанні виконавчого провадження з примусового виконання рішення Долинського районного суду від 30 липня 2010 року у справі № 2-799/2010 року про стягнення з боржника на користь стягувачки аліментів на утримання сина в розмірі 1/4 частини всіх видів заробітку, щомісячно.

У травні 2014 року стягувачка звернулася до відповідного відділу державної виконавчої служби із заявою про повернення їй виконавчого листа, на підставі чого 23 травня 2014 року старший державний виконавець ВДВС винесла постанову про повернення стягувачу виконавчого документа, примусове виконання судового рішення припинено.

Однак, 12 червня 2018 року заступник начальника ВДВС за заявою представника за довіреністю винесла постанову про відкриття виконавчого провадження з виконання виконавчого листа, виданого 02 серпня 2010 року на підставі рішення Долинського районного суду від 30 липня 2010 року у справі № 2-799/2010.

17 серпня 2018 року скаржнику вручено розрахунок заборгованості зі сплати аліментів за цим виконавчим листом, згідно з яким розмір заборгованості зі сплати аліментів за період з червня 2015 року до червня 2018 року становить 35 406,50 грн.

Тому просив визнати неправомірними дії заступника начальника ВДВС.

Ухвалою Долинського районного суду Івано-Франківської області від 20 листопада 2018 року скаргу задоволено. Рішення суду мотивоване тим, що стягнення аліментів за минулий час за виконавчим листом є правом, а не обов'язком державного виконавця. У кожному конкретному випадку, приймаючи рішення про стягнення аліментів за минулий час, державний виконавець зобов'язаний з'ясувати фактичні обставини справи, в тому числі причини неперед'явлення виконавчого листа до виконання, можливість його пред'явлення, ухилення боржника від сплати аліментів чи сплату боржником аліментів добровільно, перебування боржника у розшуку. Заступник начальника ВДВС, приймаючи рішення про винесення постанови про відкриття виконавчого провадження з виконання виконавчого листа від 02 серпня 2010 року № 2-799

та складаючи розрахунок заборгованості зі сплати аліментів за минулий час, не викликала сторін виконавчого провадження з метою отримання інформації щодо виникнення заборгованості зі сплати аліментів та підстав її нарахування. Вказане свідчить про недотримання державним виконавцем при нарахуванні боржнику заборгованості зі сплати аліментів вимог частини першої статті 18 Закону України «Про виконавче провадження» щодо неупередженого, ефективного, своєчасного, і в повному обсязі вчинення виконавчих дій, порушивши принцип рівності сторін, не врахувавши та перевірявши позицію заявника. Державний виконавець належним чином не повідомила сторін виконавчого провадження про нарахувану заборгованість, оскільки зі змісту супровідного листа про направлення постанови про відкриття виконавчого провадження вбачається, що вказану постанову направлено на адреси боржника та стягувача, за якими останні ніколи не проживали.

Постановою Івано-Франківського апеляційного суду від 30 січня 2019 року ухвалу Долинського районного суду від 20 листопада 2018 року скасовано, ухвалено нове судові рішення про відмову в задоволенні скарги. Суд апеляційної інстанції виходив із того, що здійснюючи розрахунок заборгованості боржника зі сплати аліментів за 2015-2018 роки державний виконавець діяв в межах повноважень, наданих йому законом, та на підставі наявних в матеріалах виконавчого провадження доказів. Незгода боржника зі здійсненням державним виконавцем розрахунком заборгованості за аліментами є підставою для його звернення до державного виконавця із заявою про здійснення перерахунку заборгованості чи з позовом до суду, не є підставою для визнання дій державного виконавця неправомірними. Боржник не довів належними, допустимими та достатніми доказами те, що з його боку не було вчинено жодних дій, спрямованих на ухилення від сплати аліментів та бажання брати участь у вихованні сина, сплати аліментів на утримання дитини за період з червня 2014 року до червня 2018 року та повідомлення державного виконавця про отримуванні ним доходи. Доводи заявника про допущенні державним виконавцем неточності щодо адрес сторін виконавчого провадження у постанові про відкриття виконавчого провадження від 12 червня 2018 року та дати внесення в реєстр цієї постанови, не можуть свідчити про незаконність вказаної постанови та не спростовують правомірність складення розрахунку заборгованості зі сплати аліментів скаржником.

Заявник не погодився з рішенням суду та звернувся до Верховного Суду з касаційною скаргою на постанову Івано-Франківського апеляційного суду від 30 січня 2019 року.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове регулювання.

Під ухиленням боржника від виконання зобов'язань, покладених рішенням суду, необхідно розуміти будь-які свідомі діяння (дії або бездіяльність) боржника, спрямовані на невиконання відповідного обов'язку у виконавчому провадженні, коли виконати цей обов'язок у нього є всі реальні можливості і цьому не заважають будь-які незалежні від нього об'єктивні обставини.

Розмір заборгованості за аліментами обчислюється державним виконавцем, приватним виконавцем, а в разі виникнення спору – судом (частина третя статті 195 СК України).

Спори щодо розміру заборгованості із сплати аліментів вирішуються судом за заявою заінтересованої особи у порядку, встановленому законом.

Суди встановили, що заявник із розрахунком заборгованості не погоджується, оскільки вважає, що на час повернення виконавчого листа у 2014 році за вимогою стягувачки та після цього з його боку не було жодних дій, спрямованих на ухилення від сплати аліментів. Він постійно працював, заборгованості зі сплати аліментів у 2014 році не мав. Всіма своїми діями підтверджував бажання брати участь у вихованні сина, якого колишня дружина забрала на проживання в Іспанію у 2014 році і до сьогоднішнього дня з ним не повернулася. Тобто, з 2014 року по 2018 рік аліменти не стягувалися з нього не з його вини, а це було волевиявленням стягувачки, вона жодних дій для стягнення аліментів не тільки не вчиняла, а, навпаки, вчинила дії з метою припинення такого стягнення, звернувшись із заявою до державного виконавця про повернення їй виконавчого документа.

З огляду на викладене суд касаційної інстанції погоджується із висновком суду апеляційної інстанції, що повернення виконавчого документа стягувачу за її заявою не припиняє права стягувача у майбутньому звернутися до виконавчої служби із заявою про відкриття виконавчого провадження з виконання повернутого раніше виконавчого документа за відсутності сплати боржником аліментів на утримання дитини згідно із судовим рішенням.

Боржник не довів належними, допустимими та достатніми доказами те, що з його боку не було вчинено жодних дій, спрямованих на ухилення від сплати аліментів та бажання брати участь у вихованні сина, сплати аліментів на утримання дитини за період з червня 2014 року до червня 2018 року та повідомлення державного виконавця про отримуванні ним доходи.

Доводи касаційної скарги не свідчать про незаконність дій державного виконавця та не спростовують правомірність складення розрахунку заборгованості зі сплати аліментів. Перевіривши правильність застосування судом апеляційної інстанції норм матеріального і процесуального права, Верховний Суд дійшов висновку про залишення касаційної скарги без задоволення, а оскаржуваного судового рішення – без змін.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96631865>.

Постанова Верховного Суду від 19.05.2021 року у справі № 2-2395/10 (провадження № 61-4249 св 21)

З часу присудження аліментів і до набрання чинності Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо індексації розміру аліментів, визначеного судом у твердій грошовій сумі» розмір аліментів, визначений у твердій грошовій сумі, підлягає індексації відповідно до Закону України «Про індексацію грошових доходів населення», який застосовується до спірних правовідносин за аналогією закону.

У січні 2019 року заявник звернувся до суду зі скаргю, яка була уточнена, на дії державного виконавця Бердянського міськрайонного відділу державної виконавчої служби Головного територіального управління юстиції у Запорізькій області.

Скарга мотивована тим, що 17 січня 2019 року він отримав розрахунок заборгованості боржника при примусовому виконанні виконавчого листа № 2-2395, виданого 25 листопада 2010 року Бердянським міськрайонним судом Запорізької

області, про стягнення з нього на користь своєї дружини аліментів на утримання дитини у розмірі 1 000 грн щомісячно, починаючи з 05 лютого 2010 року та до досягнення дитиною повноліття. Згідно з зазначеним розрахунком заборгованість по сплаті аліментів станом на 01 січня 2019 року з урахуванням індексації становить 62 176,22 грн.

Державним виконавцем здійснено вищевказаний розрахунок за період з лютого 2010 року по грудень 2018 року з порушенням положень законодавства у частині нарахування індексації аліментів, оскільки до червня 2016 року аліменти, визначені судом у твердій грошовій сумі, до вказаного переліку не входили. Індексація аліментів, визначених судом у твердій грошовій сумі була встановлена Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо індексації розміру аліментів, визначеного судом у твердій грошовій сумі», який набрав чинності 12 червня 2016 року.

З урахуванням викладеного скаржник просив суд визнати незаконними дії державного виконавця щодо здійснення розрахунку заборгованості боржника від 17 січня 2019 року № 1883, у частині розрахунку індексації аліментів, визначених судом у твердій грошовій сумі, починаючи з лютого 2010 року та зобов'язати здійснити розрахунок заборгованості боржника з розрахунком індексації суми аліментів, починаючи з червня 2016 року, відповідно до пункту 10 Порядку проведення індексації грошових доходів населення, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 липня 2003 року № 1078.

Ухвалою Бердянського міськрайонного суду Запорізької області від 09 липня 2020 року у задоволенні скарги відмовлено. Судове рішення суду першої інстанції мотивоване тим, що відповідно до розрахунку державного виконавця визначену суму аліментів у твердій грошовій сумі, сплачував не щомісячно, а періодично. За період з лютого 2010 року по 01 січня 2019 року сума, яку скаржник зобов'язаний сплатити, становить 105 818,04 грн. З урахуванням періодичних виплат аліментів заборгованість заявника станом на 01 січня 2019 року склала 62 176,22 грн.

За період з часу присудження аліментів і до набрання чинності Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо індексації розміру аліментів, визначеного судом у твердій грошовій сумі» розмір аліментів, визначений у твердій грошовій сумі, підлягав індексації відповідно до Закону України «Про індексацію грошових доходів населення», який застосовується до спірних правовідносин за аналогією закону.

У спірний період індексації аліментів (з лютого 2010 року по січень 2019 року) величина індексу споживчих цін перевищила поріг індексації, який встановлено до 24 грудня 2015 року у розмірі 101 %, а з 24 грудня 2015 року у розмірі 103 %, таким чином, індексація розміру аліментів державним виконавцем, починаючи з 2010 року, проводилась відповідно до положень закону.

Постановою Запорізького апеляційного суду від 27 січня 2021 року апеляційну скаргу представника скаржника задоволено частково. Визнано незаконними дії державного виконавця та зобов'язано здійснити розрахунок заборгованості боржника, з розрахунком індексації суми аліментів, починаючи з 12 червня 2016 року, відповідно до пункту 10 Порядку проведення індексації грошових доходів населення, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 липня 2003 року № 1078.

Судове рішення апеляційного суду мотивовано тим, що судом першої інстанції безпідставно застосовано аналогію закону, оскільки на момент здійснення державним виконавцем розрахунку заборгованості боржника та обчислення індексації аліментів, питання їх індексації вже було врегульоване Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо індексації розміру аліментів, визначеного судом у твердій грошовій сумі».

Заінтересована особа (колишня дружина) не погодилась із рішенням апеляційної інстанції та подала касаційну скаргу.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове регулювання.

Згідно з частиною другою статті 184 СК України розмір аліментів, визначений судом або домовленістю між батьками у твердій грошовій сумі, щорічно підлягає індексації відповідно до закону, якщо платник і одержувач аліментів не домовилися про інше.

До 12 червня 2016 року спеціального закону про індексацію аліментів не було прийнято, а в Україні діяв Закон України «Про індексацію грошових доходів населення».

У частині першій статті 2 цього закону визначені об'єкти індексації грошових доходів населення; при цьому розмір аліментів, визначений судом у твердій грошовій сумі, до цих об'єктів не відносився.

Верховний Суд України у постанові від 06 листопада 2013 року у справі № 6-113 цс 13 висловив правову позицію про те, що розмір аліментів, визначений судом у твердій грошовій сумі, на підставі частини другої статті 184 СК України, підлягає індексації за аналогією закону згідно з частиною восьмою статті 8 ЦПК України 2004 року (аналогічні положення містяться у частині дев'ятій статті 10 ЦПК України) у порядку, передбаченому Законом України «Про індексацію грошових доходів населення».

Індексація грошових доходів населення – це встановлений законами та іншими нормативно-правовими актами України механізм підвищення грошових доходів населення, що дає можливість частково або повністю відшкодовувати подорожчання споживчих товарів і послуг (стаття 1 Закону України «Про індексацію грошових доходів населення»).

Частиною першою статті 2 Закону України «Про індексацію грошових доходів населення» встановлено, що індексації підлягають грошові доходи громадян, одержані ними в гривнях на території України і які не мають разового характеру.

Правила обчислення індексу споживчих цін для проведення індексації та сум індексації грошових доходів населення визначені у Порядку проведення індексації грошових доходів населення, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17 липня 2003 року № 1078.

Відповідно до положень частин першої-четвертої статті 4 Закону України «Про індексацію грошових доходів населення» (у редакції, чинній до 24 грудня 2015 року) індексація грошових доходів населення проводиться в разі, коли величина індексу споживчих цін перевищила поріг індексації, який установлюється в розмірі 101 відсоток. Обчислення індексу споживчих цін для індексації грошових доходів населення провадиться наростаючим підсумком, починаючи з місяця введення в дію цього Закону. Для

проведення подальшої індексації грошових доходів населення обчислення індексу споживчих цін починається за місяцем, в якому індекс споживчих цін перевищив поріг індексації, зазначений у частині першій цієї статті.

Законом України від 24 грудня 2015 року № 911-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» у частині першій статті 4 Закону України «Про індексацію грошових доходів населення» величину «101» замінено величиною «103». Таким чином, з правового аналізу статті 4 Закону України «Про індексацію грошових доходів населення» слідує, що індексація аліментів, визначених судом у твердій грошовій сумі проводиться лише у разі, коли величина індексу споживчих цін перевищила поріг індексації, який установлено в розмірі 101 відсоток до 24 грудня 2015 року, з 24 грудня 2015 року така індексація проводиться у разі перевищення 103 відсотки.

12 червня 2016 року набрав чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо індексації розміру аліментів, визначеного судом у твердій грошовій сумі», яким встановлена індексація аліментів, визначених судом у твердій грошовій сумі.

Відповідно до абзаців 1, 2 пункту 10-4 Порядку проведення індексації грошових доходів населення обчислення індексу споживчих цін для проведення індексації розміру аліментів, визначеного судом у твердій грошовій сумі, здійснюється з місяця, в якому призначено аліменти.

Для аліментів, визначених судом у твердій грошовій сумі, що були призначені до червня 2016 року, обчислення індексу споживчих цін для проведення індексації здійснюється з дня набрання чинності Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо індексації розміру аліментів, визначеного судом у твердій грошовій сумі».

Апеляційний суд у порушення вищевказаних положень закону, вказуючи про те, що індексація розміру аліментів, визначеного судом у твердій грошовій сумі, має здійснюватися з червня 2016 року, а саме з дати набрання чинності Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо індексації розміру аліментів, визначеного судом у твердій грошовій сумі» та внесення змін у Порядок проведення індексації грошових доходів населення, не звернув уваги на те, що хоча на час розгляду судом першої інстанції були чинні вказані положення законодавства, проте їх не було з 2010 році, коли виникла заборгованість по аліментам, тому районним судом обґрунтовано застосовано аналогію закону щодо індексації аліментів (частина дев'ята статті 10 ЦПК України) та правову позицію Верховного Суду України, викладену у постанові від 06 листопада 2013 року у справі № 6-113 цс 13, оскільки норми матеріального права застосовуються на час виникнення спірних правовідносин, а не на час розгляду справи (стаття 10 ЦПК України).

Ураховуючи викладене, суд першої інстанції, встановивши фактичні обставини у справі, від яких залежить правильне вирішення спору, вірно застосувавши норми матеріального права, дійшов обґрунтованого висновку про те, що з часу присудження аліментів і до набрання чинності Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо індексації розміру аліментів, визначеного судом у твердій грошовій сумі» розмір аліментів, визначений у твердій грошовій сумі, підлягав індексації відповідно до Закону України «Про індексацію грошових доходів населення», який застосовується до спірних правовідносин за аналогією закону.

Верховний Суд погоджується з висновком суду першої інстанції про те, що у спірний період індексації аліментів (з лютого 2010 року по січень 2019 року) величина індексу споживчих цін перевищила поріг індексації, який встановлено до 24 грудня 2015 року у розмірі 101 %, а з 24 грудня 2015 року у розмірі 103 %, а отже, індексація розміру аліментів державним виконавцем, починаючи з 2010 року, проводилась відповідно до положень закону.

Таким чином, суд першої інстанції дійшов правильного висновку про те, що заявником належними та допустимими доказами не підтверджено, що є його процесуальним обов'язком (статті 12, 81 ЦПК України), порушення державним виконавцем при здійсненні оспорюваного розрахунку заборгованості боржника вищевказаних положень законодавства. Тому Касаційний Суд вирішив задовольнити скаргу та скасувати рішення суду апеляційної інстанції.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97034687>.

Постанова Верховного Суду від 16.06.2021 року у справі №643/11949/19 (провадження №61-2698св21)

Визначаючи розмір аліментів у твердій грошовій сумі 2 500 грн, які підлягають стягненню з відповідача на утримання малолітньої дитини, яка має хронічне захворювання, суди попередніх інстанцій надали перевагу посиланням відповідача на його матеріальне становище (відсутність доходу), при цьому залишили поза увагою інтереси дитини, яка має право на достатній рівень матеріального забезпечення.

У липні 2019 року позивачка звернулася до відповідача з позовом, у якому просила змінити розмір та спосіб стягнення аліментів на утримання доньки, з 1/4 частини з всіх видів доходу, щомісяця, але не менше 30% прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку на тверду грошову суму у розмірі 20 000 грн, починаючи з дати подачі позовної заяви до суду, і до досягнення дитиною повноліття, з подальшою індексацією.

Рішенням Олександрівського районного суду Донецької області від 26 серпня 2020 року позов задоволено частково. Змінено розмір та спосіб стягнення аліментів, стягнуто з відповідача на користь позивачки аліменти на утримання доньки у твердій грошовій сумі у розмірі 2 500 грн, щомісячно, з подальшою індексацією до досягнення дитиною повноліття.

Рішення суду першої інстанції мотивоване тим, що позивачем не надано належних та допустимих доказів на підтвердження зміни матеріального стану відповідача та погодження відповідача на зміну способу стягнення аліментів у твердій грошовій сумі у розмірі 2 500 грн, що є більшим ніж прожитковий мінімум для дитини відповідного віку та більшим ніж сплачував відповідач у частці від доходів.

Постановою Донецького апеляційного суду від 20 січня 2021 року апеляційну скаргу залишено без задоволення. Постанова апеляційного суду мотивована тим, що суд першої інстанції повно і всебічно з'ясував обставини справи, дав належну оцінку зібраним доказам, вірно послався на норми закону, які регулюють спірні відносини, прийшов до обґрунтованого висновку про часткове задоволення позову.

Апеляційний суд також указав, що суд першої інстанції відреагував на аргументи заявника стосовно достовірності та доказового значення письмових документів щодо знаходження в користуванні позивача 43 земельних ділянок та обґрунтовано вважав, що зазначені документальні докази є належними письмовими доказами, однак обґрунтовано вважав що вирішення спору у даній справі не може бути покладено в залежність від формального з'ясування обставини щодо здійснення відповідачем підприємницької діяльності без встановлення обставин щодо отриманого прибутку від такої діяльності.

Позивачка з таким рішенням не погодилась, тому подала касаційну скаргу.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове регулювання.

Розмір аліментів, визначений судовим рішенням або за домовленістю між батьками, суд може змінити за позовом платника або одержувача аліментів у зв'язку зі зміною матеріального чи сімейного стану, погіршення чи поліпшення здоров'я когось із них. Якщо суд встановить, що матеріальне становище платника аліментів, дозволяє йому утримувати дитину, він може збільшити розмір аліментів (частку заробітку (доходу), яка буде стягуватися як аліменти на дитину), що підлягає стягненню з платника аліментів. Свідченням зміни матеріального становища платника аліментів є зміна доходів, витрат, активів тощо. Під зміною сімейного стану розуміється з'явлення у сім'ї платника або одержувача аліментів осіб, яким вони за законом зобов'язані надавати утримання і які фактично знаходяться на їх утриманні. Таким чином, особа, яка одержує аліменти – одержувач аліментів, може звернутися до суду з позовом про збільшення розміру аліментів на дитину, якщо погіршилося його матеріальне становище, сімейний стан чи стан його здоров'я або ж покращилося матеріальне становище, сімейний стан чи стан здоров'я платника аліментів.

Отримувати підвищений мінімальний розмір аліментів – це безумовне право, визначене законом, яке захищається в судовому порядку саме в інтересах дитини.

Звертаючись у липні 2019 року з позовом про зміну розміру та способу стягнення аліментів, позивач посилалась на збільшення витрат на утримання дитини та те, що у відповідача покращився матеріальний стан, а саме: починаючи з квітня 2017 року і по квітень 2018 року відповідач почав орендувати 43 земельні ділянки та набув у власність S частину зерноскладу.

Суди попередніх інстанцій вважали безпідставними посилання позивача про укладення в 2009 році відповідача з фізичними особами ряду договорів оренди землі, строком на 15 років, загальною площею 314,93 га та сплати ним орендної плати як підстави для збільшення розміру аліментів, оскільки дані обставини існували на час ухвалення рішення про стягнення аліментів та були враховані судом при їх визначенні.

Водночас, при вирішенні цього спору суди попередніх інстанцій не врахували усі істотні обставини, що могли вплинути на визначення розміру аліментів та не врахували інтереси дитини.

Так, не враховано, що відповідач є працездатною, фізично здоровою особою, що здатна забезпечувати належний рівень

утримання, як себе, так і малолітньої дитини. Він несе витрати на утримання свого майна, яке залишилось після розподілу, а також затрати по обробітку орендованих земельних ділянок.

Доводи відзиву відповідача на позовну заяву про те, що у 2019 році на користь позивача ним була виплачена грошова компенсація в розмірі 50% вартості спільного майна подружжя в розмірі 750 000 грн спростовують посилання місцевого суду на відсутність відомостей щодо способу погашення заборгованості.

Виконання судового рішення про розподіл майна подружжя шляхом перерахування позивачу коштів у сумі 750 000 грн не свідчить про неспроможність відповідача сплачувати аліменти в розмірі вище, ніж визначив суд.

Крім того, у зв'язку з хронічним обструктивним пієлонефритом дочка перебуває під спостереженням лікарів.

Визначаючи розмір аліментів у твердій грошовій сумі 2 500 грн, які підлягають стягненню з відповідача на утримання малолітньої дитини, яка має хронічне захворювання, суди попередніх інстанцій надали перевагу посиланням відповідача на його матеріальне становище (відсутність доходу), при цьому залишили поза увагою інтереси дитини, яка має право на достатній рівень матеріального забезпечення.

Визначений судом розмір аліментів для сплати у розмірі 2 500 грн є недостатнім для утримання дочки сторін, яка проживає разом із матір'ю.

Отримувати підвищений мінімальний розмір аліментів - це безумовне право, визначене законом, яке захищається в судовому порядку саме в інтересах дитини.

Тому Касаційний суд задовольнив скаргу позивачки та вирішив змінити рішення суду першої інстанції, а саме: збільшити розмір стягнутих з відповідача на користь позивачки аліментів на утримання доньки у твердій грошовій сумі з 2 500 грн до 10 000 (десять тисяч) гривень, щомісячно, з подальшою індексацією.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97771647>.

Постанова Верховного Суду від 16.06.2021 року у справі № 161/20072/18 (провадження № 61-13673св 19)

У справі, що переглядається, боржник не заявляв вимоги про зобов'язання державного виконавця винести постанову про звернення стягнення на його заробітну плату та інші доходи боржника, не вказував, що це необхідно для усунення порушення або поновлення його прав; виходячи за межі вимог та доводів скарги в цій частині апеляційний суд зазначеного не обґрунтував та не звернув уваги, що прийняття такого рішення і визначення певного розміру відрахувань в межах, визначених законодавством, віднесено до компетенції державного виконавця.

У грудні 2018 року скаржник звернувся до суду зі скаргою на дії державного виконавця Другого відділу державної виконавчої служби міста Луцька Головного територіального управління у Волинській області щодо внесення постанови про звернення стягнення на заробітну плату, стипендію та інші доходи боржника.

Скаргу мотивовано тим, що рішенням Деснянського районного суду міста Києва у справі № 2-4092/11 стягнуто з нього на користь колишньої дружини (заінтересована особа) аліменти на утримання доньки в розмірі 1/4 частини всіх видів його заробітку щомісячно, але не менше 30 % прожиткового мінімуму для дитини відповідного віку, починаючи з 17 лютого 2011 року і до досягнення дитиною повноліття.

Ухвалою Луцького міськрайонного суду Волинської області від 28 березня 2019 року у задоволенні скарги відмовлено.

Суд першої інстанції керувався тим, що в зв'язку з невиконанням заявником, як боржником у межах виконавчого провадження, зобов'язань по сплаті аліментів, утворилась заборгованість станом на 19 квітня 2017 року в розмірі 48 456,56 грн, а обмеження розміру всіх відрахувань під час кожної виплати заробітної плати та інших доходів боржника, яке не може перевищувати 50 відсотків заробітної плати, не поширюється на відрахування із заробітної плати в разі стягнення аліментів, тому постановою державного виконавця про звернення стягнення на заробітну плату в розмірі 70% від її розміру відповідає Закону України «Про виконавче провадження».

Постановою Волинського апеляційного суду від 12 червня 2019 року ухвалу Луцького міськрайонного суду Волинської області від 28 березня 2019 року скасовано, скаргу задоволено. Визнано незаконною та скасовано постанову ВП № 48006549 від 21 вересня 2018 року державного виконавця про звернення стягнення на заробітну плату, пенсію, стипендію та інші доходи боржника. Зобов'язано державного виконавця винести постанову про звернення стягнення на заробітну плату, пенсію, стипендію та інші доходи боржника, з врахуванням положень частини 3 статті 70 Закону України «Про виконавче провадження» згідно якою розмір відрахувань із заробітної плати та інших доходів боржника не може перевищувати 50 відсотків заробітної плати, що має бути виплачена працівнику.

Постанова апеляційного суду мотивована тим, що суд першої інстанції неправильно застосував норми частини третьої статті 70 Закону України «Про виконавче провадження», згідно з якою розмір відрахувань із заробітної плати та інших доходів боржника не може перевищувати 50 відсотків заробітної плати, що має бути виплачена працівнику. Положення Закону щодо можливості звернення стягнення із заробітків боржника в розмірі до 70 відсотків стосуються періодичних стягнень аліментів на неповнолітніх дітей за кількома виконавчими провадженнями. Безпідставне звернення стягнення на заробітну плату заявника у розмірі визначеному державним виконавцем в оскаржуваній ухвалі, порушуватиме законні права та інтереси іншої малолітньої дитини, батьком якої є скаржник згідно поданого ним свідоцтва про народження.

Другий відділ державної виконавчої служби міста Луцька Головного територіального управління у Волинській області подав до Верховного Суду касаційну скаргу.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове регулювання.

Відповідно до частин другої, третьої статті 70 Закону України «Про виконавче провадження» із заробітної плати боржника може бути утримано за виконавчими документами до погашення у повному обсязі заборгованості, зокрема, у разі стягнення аліментів, відшкодування шкоди, заподіяної

каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю особи, у зв'язку із втратою годувальника, майнової та/або моральної шкоди, завданої кримінальним правопорушенням або іншим суспільно небезпечним діянням, – 50 відсотків. Загальний розмір усіх відрахувань під час кожної виплати заробітної плати та інших доходів боржника не може перевищувати 50 відсотків заробітної плати, що має бути виплачена працівнику, у тому числі у разі відрахування за кількома виконавчими документами. Це обмеження не поширюється на відрахування із заробітної плати у разі відбування боржником покарання у виді виправних робіт і стягнення аліментів на неповнолітніх дітей. У таких випадках розмір відрахувань із заробітної плати не може перевищувати 70 відсотків.

Встановивши, що у зв'язку із невиконанням заявником зобов'язань по сплаті аліментів станом на 19 квітня 2017 року утворилась заборгованість в розмірі 48 456,56 грн, а обмеження розміру усіх відрахувань під час кожної виплати заробітної плати та інших доходів боржника, яке не може перевищувати 50 відсотків заробітної плати, не поширюється на відрахування із заробітної плати у разі стягнення аліментів на неповнолітніх дітей, суд першої інстанції зробив обґрунтований висновок, що оспорюване рішення прийняте відповідно до закону, в межах повноважень державного виконавця.

Крім того, відповідно до частини другої статті 451 ЦПК України у разі встановлення обґрунтованості скарги суд визнає оскаржувані рішення, дії чи бездіяльність неправомірними і зобов'язує державного виконавця або іншу посадову особу органу державної виконавчої служби, приватного виконавця усунути порушення (поновити порушене право заявника).

Отже, за змістом частини другої статті 451 ЦПК України за наслідком розгляду скарги на рішення, дію або бездіяльність державного виконавця чи іншої посадової особи органу державної виконавчої служби або приватного виконавця суд, за умови визнання оскаржуваних рішень, дії чи бездіяльності неправомірними, приймає рішення про зобов'язання вчинити певну дію, коли це необхідно для усунення порушення або поновлення права заявника. При цьому суд не вправі зобов'язувати зазначених осіб до вчинення певних дій (прийняття рішень) в інших випадках, а також якщо відповідні дії (рішення) визначені Законом України «Про виконавче провадження» такими, що можуть здійснюватися тільки державним виконавцем або відповідною посадовою особою державної виконавчої служби чи приватним виконавцем.

Згідно з частинами першої, третьої статті 13 ЦПК України суд розглядає справи не інакше як за зверненням особи, поданим відповідно до цього Кодексу, в межах заявлених нею вимог і на підставі доказів, поданих учасниками справи або витребуваних судом у передбачених цим Кодексом випадках. Учасник справи розпоряджається своїми правами щодо предмета спору на власний розсуд.

Відповідно до частини першої, четвертої та шостої статті 367 ЦПК України суд апеляційної інстанції переглядає справу за наявними в ній і додатково поданими доказами та перевіряє законність і обґрунтованість рішення суду першої інстанції в межах доводів та вимог апеляційної скарги. Суд апеляційної інстанції не обмежений доводами та вимогами апеляційної скарги, якщо під час розгляду справи буде встановлено порушення норм процесуального права, які є обов'язковою підставою для скасування рішення, або неправильне застосування норм матеріального права. В суді апеляційної

інстанції не приймаються і не розглядаються позовні вимоги та підстави позову, що не були предметом розгляду в суді першої інстанції.

У справі, що переглядається, боржник не заявляв вимоги про зобов'язання державного виконавця винести постанову про звернення стягнення на його заробітну плату та інші доходи боржника, не вказував, що це необхідно для усунення порушення або поновлення його прав; виходячи за межі вимог та доводів скарги в цій частині апеляційний суд зазначеного не обґрунтував та не звернув уваги, що прийняття такого рішення і визначення певного розміру відрахувань в межах, визначених законодавством, віднесено до компетенції державного виконавця.

Тому Верховний Суд прийняв рішення, що постанова апеляційного суду ухвалена без додержання норм матеріального та процесуального права, а касаційна скарга підлягає задоволенню, та залишив в силі рішення суду першої інстанції.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за поси-ланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97828938>.

3.1.3. Справи щодо визначення місця проживання дитини

Постанова Верховного Суду від 19.05.2021 року у справі № 686/1379/19 (провадження № 61-18646св20)

Через застосування у справі презумпції «на користь матері» апеляційний суд звузив обсяг своєї оцінки її обставин, безпідставно обмежився встановленням відсутності «виняткових обставин» і знехтував вивченням подальших «не виняткових» обставин, які мають значення при забезпеченні найкращих інтересів дітей учасників справи.

Визначивши місце проживання дитини з матір'ю, суди факт проживання сина з батьком з самого народження та його прихильність до батька не врахували; не з'ясували, чи відповідає таке роз'єднання сина з батьком, а також відокремлення дитини від бабусі та дідуса, з якими він також проживає з народження, якнайкращим інтересам дитини та її адаптації в іншому середовищі, чи не є це порушенням права дитини на повагу до її сімейного та приватного життя, гарантованого статтею 8 Конвенції.

Позивач звернулася до суду з позовом про визначення місця проживання малолітніх дітей. 07 березня 2018 року після чергового конфлікту, спровокованого свекрухою, Позивачку вигнали з будинку та не допускають в будинок до теперішнього часу. В період з кінця березня по квітень 2018 року вона проходила амбулаторне лікування в Хмельницькому психоневрологічному диспансері. Однак, згідно довідки від 05 грудня 2018 року цього медичного закладу її стан здоров'я вже не потребує лікування, вона може займатись будь-якими видами діяльності, в тому числі піклуванням та вихованням своїх дітей.

За зверненням матері до голови Залізничної районної державної адміністрації Львівської міської ради як органу опіки та піклування за місцем проживання дітей прийнято розпорядження №336 від 18 червня 2018 року про встановлення днів побачень матері з дітьми, проте відповідач

не виконував розпорядження щодо графіку зустрічей з дітьми, чинив їй перешкоди, вона не мала можливості бачити та спілкуватися з дітьми.

Відповідач звернувся до суду із зустрічним позовом про визначення місця проживання малолітніх дітей з батьком. Зустрічна позовна заява мотивована тим, що він зареєстрований як фізична особа-підприємець, має свій власний бізнес, стабільний дохід, тому має більше вільного часу та може самостійно встановлювати собі графік роботи, в тому числі коли необхідно підлаштовуватися під потреби малолітніх дітей. Має належне місце проживання – будинок, де діти проживають разом з ним та бабусею. Створює всі необхідні умови для гармонійного розвитку дітей, моральної та матеріальної забезпеченості, чого матір зробити не може.

Рішенням суду першої інстанції залишеним без змін постановою апеляційного суду було визначено місце проживання малолітніх дітей разом із матір'ю, в задоволенні зустрічного позову відмовлено. Рішення суду першої інстанції мотивовано тим, що судом не встановлено виняткових обставин у розумінні положень статті 161 СК України та принципу 6 Декларації прав дитини, прийнятої Генеральною Асамблеєю ООН 20 листопада 1959 року (далі – Декларація прав дитини), які б свідчили про неможливість проживання дітей разом з матір'ю. Суд апеляційної інстанції погодився з таким висновком та вказав, що суд першої інстанції, встановивши наявність належних матеріально-побутових умов для проживання дітей і у матері, і у батька, їх позитивних характеристик з місць проживання та роботи, прихильність дітей до обох батьків, однак наявність у матері на праві власності нерухомого майна, батько на праві власності житла не має, з урахуванням віку доньки, якій виповнилося тільки 4 роки, а також те, що брат та сестра повинні проживати разом, дійшов обґрунтованого висновку про визначення місця проживання малолітніх дітей разом з матір'ю, тому що нею створено більш сприятливі умови для проживання дітей, їх гармонійного психологічного розвитку і це не вплине на реалізацію батьком своїх прав його участі у вихованні дітей. Батько, який безсумнівно відіграє важливу роль у житті та розвитку дітей, має право та обов'язок піклуватися про здоров'я дітей, стан їх розвитку, незалежно від того з ким діти будуть проживати.

Верховний Суд вирішив постанову апеляційного суду скасувати та передати справу на новий розгляд до суду апеляційної інстанції.

Позиція Верховного Суду та нормативно - правове обґрунтування.

Через застосування у справі презумпції «на користь матері» апеляційний суд звузив обсяг своєї оцінки її обставин, безпідставно обмежився встановленням відсутності «виняткових обставин» і знехтував вивченням подальших «не виняткових» обставин, які мають значення при забезпеченні найкращих інтересів дітей учасників справи.

У постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду від 05 червня 2019 року у справі № 182/2037/17 вказано, що: «матеріально-побутове забезпечення батьків має враховуватися, але не є визначальним у вирішенні питання про визначення місця проживання дитини, оскільки судам перш за все слід брати до уваги інші критерії, зокрема ставлення батьків до виконання

своїх батьківських обов'язків, у тому числі обов'язків по вихованню дитини, особисту прихильність дитини до кожного з них, вік дитини та повинні виходити із якнайкращого забезпечення інтересів дитини.

Визначивши місце проживання дитини з матір'ю, суди факт проживання сина з батьком з самого народження та його прихильність до батька не врахували; не з'ясували, чи відповідає таке роз'єднання сина з батьком, а також відокремлення дитини від бабусі та дідуся, з якими він також проживає з народження, якнайкращим інтересам дитини та її адаптації в іншому середовищі, чи не є це порушенням права дитини на повагу до її сімейного та приватного життя, гарантованого статтею 8 Конвенції. Суди не врахували, що сам факт не відвідування дитиною дошкільного закладу не свідчить про те, що вона є ізольованою від спілкування та не розвивається, а батько не забезпечує належного виховання сина. На час оформлення дитини до дошкільного закладу йому виповнилось лише 2 роки і він хворів на ОРВІ та мав мовні вади. Суди не з'ясували, чи буде відповідати гармонійному розвитку та інтересам дитини, якій було лише 2 роки та яка мала певні захворювання, відвідування дошкільного закладу та чи є це пріоритетним для висновку про дотримання найкращих інтересів дитини при передачі її для виховання матері».

З досягненням віку 10 років у дитини з'являється право не тільки бути вислуханою і почутою, але й право брати активну участь у вирішенні своєї долі, зокрема, у визначенні місця проживання. Лише в разі збігу волі трьох учасників переговорного процесу – матері, батька, дитини можна досягти миру і згоди.

Апеляційний суд не застосував статті 161, 171 СК України крізь призму врахування найкращих інтересів дітей, не заслухав думку дитини, якій виповнилося 10 років, не врахував та не у повній мірі надав оцінку висновку судової психологічної експертизи від 24 липня 2020 року № 79-82/20-26, витребувану судом медичну документацію, що діти проживають з батьком без матері з липня 2018 року, звикли та прижилися у своєму соціальному середовищі; фактично змінюючи по суті мотиви рішення суду першої інстанції в частині застосування судом першої інстанції принципу 6 Декларації прав дитини, апеляційний суд не вказав про це в резолютивній частині постанови. Отже, висновки суду апеляційної інстанції щодо залишеним без змін рішення суду першої інстанції є передчасними.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97285462>.

Постанова Верховного Суду від 02.06.2021 року у справі № 761/42220/18 (провадження № 61-4818св21)

Порівняння статей 162 і 170 СК України свідчить, що вони містять як різні підстави для відібрання дитини, так і різних суб'єктів, які можуть заявляти вимогу про відібрання дитини. Положення статті 162 СК України спрямовані на створення механізму захисту прав того з батьків, з ким на підставі закону або рішення суду визначено проживання дитини, від неправомірних дій другого з батьків щодо зміни її місця проживання.

Позивачка звернулася з позовом про визначення місця проживання дитини разом з матір'ю. Батько дитини звернувся з

зустрічним позовом про визначення місця проживання дитини разом з батьком та відібрання дитини. Зустрічний позов мотивований тим, що матір грубо порушує батьківські права (не дає бачитись і спілкуватись з дитиною, під час візитів батька до школи влаштовує скандали). Рішенням суду першої інстанції позов було задоволено, визначено місце проживання малолітньої разом з матір'ю. Рішення суду першої інстанції мотивоване тим, що сторони проживають окремо, і спільна дитина сторін зареєстрована за адресою місця реєстрації позивачки, при цьому в судовому засіданні сторони визнали, що після розірвання шлюбу вони вирішили, що спільна дитина сторін буде проживати разом з позивачкою. За місцем своєї реєстрації та проживання, позивачкою створені належні умови для розвитку та проживання спільної дитини сторін. Оцінюючи належність, допустимість, достовірність кожного доказу окремо, а також достатність і взаємний зв'язок доказів у їх сукупності, беручи до уваги інтереси дитини, її соціальне оточення, умови створенні саме матір'ю дитини (дитина має окрему облаштовану кімнату), висновки Органу опіки та піклування Шевченківської районної у м. Києві державної адміністрації від 13 березня 2019р. № 109/05/40-2287; від 27 листопада 2019р. № 109/04/40-10718, висновок психологічного обстеження дитини сторін за № 70 від 04 квітня 2019 року, суд першої інстанції зробив висновок, що слід визначити місце проживання спільної дитини сторін саме з матір'ю, а тому первісний позов підлягає задоволенню.

Постановою апеляційного рішення суду першої інстанції було залишено без змін. Постанова апеляційного суду мотивована тим, що ухвалюючи рішення про задоволення первісного позову та відмови у задоволенні зустрічного позову, суд першої інстанції взяв до уваги інтереси дитини, її соціальне оточення, умови створенні саме матір'ю дитини (а саме те, що дитина має окрему облаштовану кімнату), висновки Органу опіки та піклування, висновок психологічного обстеження дитини сторін за №70 від 04 квітня 2019 року. Висновки суду першої інстанції ґрунтуються на матеріалах справи.

Верховний Суд вирішив касаційну скаргу необхідно задовольнити частково; оскаржені судові рішення у частині відмови в задоволенні зустрічної позовної вимоги батька про відібрання малолітньої дитини та передачі батькові змінити, виклавши їх мотивувальні частини в редакції цієї постанови; судові рішення в частині посилання на Декларацію прав дитини від 20 листопада 1959 року змінити шляхом виключення з мотивувальних частин посилання на Декларацію прав дитини від 20 листопада 1959 року; в іншій частині оскаржені судові рішення залишити без змін зважаючи на наступне.

Позиція Верховного Суду та нормативно - правове обґрунтування.

У частині першій статті 170 СК України передбачено, що суд може постановити рішення про відібрання дитини від батьків або одного з них, не позбавляючи їх батьківських прав, у випадках, передбачених пунктами 2-5 частини першої статті 164 цього Кодексу, а також в інших випадках, якщо залишення дитини у них є небезпечним для її життя, здоров'я і морального виховання.

Порівняння статей 162 і 170 СК України свідчить, що вони містять як різні підстави для відібрання дитини, так і різних суб'єктів, які можуть заявляти вимогу про відібрання дитини. Положення статті 162 СК України спрямовані на створення

механізму захисту прав того з батьків, з ким на підставі закону або рішення суду визначено проживання дитини, від неправомірних дій другого з батьків щодо зміни її місця проживання.

У справі, що переглядається: при задоволенні первісного позову і визначенні місця проживання дитини з матір'ю суди врахували уваги інтереси дитини, її соціальне оточення, умови створенні саме матір'ю дитини (дитина має окрему облаштовану кімнату), висновки органу опіки та піклування Шевченківської районної у м. Києві державної адміністрації від 13 березня 2019р. № 109/05/40-2287; від 27 листопада 2019р. № 109/04/40-10718, висновок психологічного обстеження дитини сторін за № 70 від 04 квітня 2019 року; у контексті першочергового врахування інтересів дитини, які переважають над інтересами батьків, встановивши, що для забезпечення інтересів дитини саме визначення місця проживання дитини із матір'ю відповідатиме її інтересам, суди зробили обґрунтований висновок про задоволення первісного позову про визначення місця проживання дитини із матір'ю та відмовили в задоволенні зустрічного позову в частині визначення місця проживання дитини з батьком.

До моменту звернення із цим позовом місце проживання малолітньої дитини не було визначено разом із батьком на підставі закону або рішення суду. Як наслідок суди не врахували положення статті 162 СК України спрямовані на створення механізму захисту прав того з батьків, з ким на підставі закону або рішення суду визначено проживання дитини, від неправомірних дій другого з батьків щодо зміни її місця проживання. Тому в задоволенні зустрічної позовної вимоги батька про відібрання дитини та передачі йому слід було відмовити внаслідок безпідставності і судові рішення в цій частині слід змінити, виклавши їх мотивувальну частину в редакції цієї постанови. Проте суди зробили правильний по суті висновок про відмову в задоволенні зустрічної позовної вимоги про відібрання дитини та передачі батькові.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97565531>.

Постанова Верховного Суду від 19.05.2021 року у справі № 732/2059/19 (провадження № 61-16157св20)

Встановлення обставин, які забезпечують найкращі інтереси дитини та зазначення указаних обставин у відповідному рішенні є обов'язком суду у справах про визначення місця проживання дитини. Найкраще забезпечення інтересів дитини має бути керівним принципом при розгляді справ про визначення місця проживання дитини.

Встановивши відсутність виняткових обставин для розлучення матері та дитини, суди першої та апеляційної інстанцій зосередили свою увагу саме на цьому, не врахували, що Декларація прав дитини не є міжнародним договором, а тому не має для України обов'язкового характеру, а тому необґрунтовано не надали оцінки фактичним обставинам справи, зокрема наявним у справі відомостям про притягнення матері до адміністративної відповідальності за її неправомірні дії у громадських місцях, можливого впливу такої поведінки матері на виховання дитини і формування її як особистості у контексті урахування найкращих інтересів дитини, формально зазначивши, що справу розглянуто через призму врахування найкращих інтересів малолітньої дитини.

Позивач звернувся до суду з позовом про визначення місця проживання дитини. На обґрунтування позовних вимог зазначав, що місце проживання дитини зареєстровано за його місцем проживання. Після розлучення син періодично проживає як з ним, так і з відповідачкою. Він займається вихованням та навчанням сина та має для цього відповідні можливості, зокрема, стабільний дохід, постійне місце проживання, яке належить на праві власності його матері, яка допомагає йому опікуватися сином, та й сам син виявляє бажання проживати саме з ним. Натомість, мати дитини на користь якої він сплачує аліменти на утримання сина, використовує їх не за цільовим призначенням, зловживає спиртними напоями, за що була неодноразово притягнута до відповідальності у справах про адміністративні правопорушення. Відповідачка не працевлаштована, належним чином вихованням дитини не займається, син часто пропускає заняття, оскільки мати не відводить його до школи. Відповідачка подала зустрічний позов.

Рішенням суду першої інстанції у задоволенні позову було відмовлено. Рішення суду було мотивовано тим, що позивач та відповідач мають прийнятні умови для проживання та виховання сина, формування його особистості. Відмовляючи у задоволенні вимог позивача про визначення місця проживання малолітнього сина разом з ним, суд керувався положеннями Декларації прав дитини, прийнятої резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 20 листопада 1959 року, статтею 161 СК України та виходив з відсутності у справі виняткових обставин, які могли б виправдовувати розлучення дитини з матір'ю. Постановою суду апеляційної інстанції рішення суду першої інстанції було залишено без змін. Постанова апеляційного суду мотивована тим, що відмовляючи у задоволенні позову суд першої інстанції виходив з фактичних обставин справи та правильно застосував до спірних правовідносин норми права.

Верховний Суд вирішив рішення судів першої та апеляційної інстанції скасувати, направити справу на новий розгляд до суду першої інстанції.

Позиція Верховного Суду та нормативно - правове обґрунтування.

Велика Палата Верховного Суду у своїй постанові від 17 жовтня 2018 року у справі № 402/428/16-ц (провадження № 61-327цс18) відступила від висновків Верховного Суду України, викладених у постанові від 14 грудня 2016 року у справі № 6-2445цс16 та від 12 липня 2017 року у справі № 6-564цс17, щодо застосування норм права у подібних правовідносинах, а саме статті 161 СК України та принципу 6 Декларації прав дитини про обов'язковість брати до уваги принцип 6 Декларації прав дитини стосовно того, що малолітня дитина не повинна, крім тих випадків, коли є виняткові обставини, бути розлучена зі своєю матір'ю. Велика Палата Верховного Суду зазначила, що при визначенні місця проживання дитини першочергова увага має приділятися якнайкращому забезпеченню інтересів дитини в силу вимог статті 3 Конвенції про права дитини.

Таким чином, ураховуючи вказаний вище висновок Великої Палати Верховного Суду, вимоги статті 51 Конституції України, статей 3, 9, 18 Конвенції про права дитини, статті 7 СК України, а також положення прецедентної практики Європейського суду з прав людини, при вирішенні справи, зокрема, про визначення місця проживання дитини встановлення обставин, які, на думку суду, забезпечують найкращі інтереси дитини та зазначення указаних обставин у відповідному рішенні є обов'язком суду.

Найкраще забезпечення інтересів дитини має бути керівним принципом при розгляді справ про визначення місця проживання дитини.

Встановивши відсутність виняткових обставин для розлучення матері та дитини, суди першої та апеляційної інстанцій зосередили свою увагу саме на цьому, не врахували, що Декларація прав дитини не є міжнародним договором, а тому не має для України обов'язкового характеру, а тому необґрунтовано не надали оцінки фактичним обставинам справи, зокрема наявним у справі відомостям про притягнення матері до адміністративної відповідальності за її неправомірні дії у громадських місцях, можливого впливу такої поведінки матері на виховання дитини і формування її як особистості у контексті урахування найкращих інтересів дитини, формально зазначивши, що справу розглянуто через призму врахування найкращих інтересів малолітньої дитини.

Зважаючи на викладене, Верховний Суд вважає переконливими доводи касаційної скарги про неврахування судами попередніх інстанцій при вирішенні справи правових висновків, викладених у постанові Великої Палати Верховного Суду від 17 жовтня 2018 року у справі № 402/428/16-ц та постанові Верховного Суду від 02 травня 2018 року у справі № 404/1100/16-ц про те, що при розгляді справ про визначення місця проживання дитини суди насамперед мають виходити з інтересів самої дитини, враховуючи при цьому сталі соціальні зв'язки, місце навчання, психологічний стан, прихильність дитини до батьків, забезпечення її розвитку у безпечному, спокійному та стійкому середовищі тощо.

Не врахувавши думку малолітнього щодо визначення його місця проживання з батьком, який під час з'ясування такої судом висловив більшу прихильність до батька та бажання проживати з ним, суди обмежилися посиланням на загальні бачення того, що в силу малолітнього віку, дитина потребує щоденної жіночої турботи та материнської любові, і не надали оцінки існуючим соціальним зв'язкам дитини, наявності у нього друзів-однолітків, відвідування ним закладу освіти, розташованого за місцем проживання батька, не звернули увагу на те, що малолітній син сторін обґрунтовував свою більшу прихильність до батька тим, що позивач створив йому кращі умови для проживання, та його негативні згадування про те, що мама періодично залишала його у діда і баби в селі, де йому не цікаво, оскільки там він не має друзів та доступу до мережі Інтернет.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97285785>.

3.1.4. Справи, пов'язані із міжнародним викраденням дітей

Постанова Верховного Суду від 21.04.2021 року у справі № 522/97/20 (провадження № 61-3074св21)

Вирішальним питанням у спорах про повернення дитини до країни постійного місця проживання є те, чи було забезпечено в межах свободи розсуду, що надається державам у питанні повернення дитини, справедливий баланс, який повинен існувати між конкуруючими інтересами: інтересами дитини, батьків та громадського порядку, беручи при цьому до уваги те, що найкращі інтереси дитини повинні отримати першочергову увагу, і що цілі попередження та негайного повернення

відповідають концепції найкращих інтересів дитини. Інтерес дитини в тому, щоб не бути вивезеною зі свого постійного місця проживання без достатніх гарантій стабільності в нових умовах, поступається перед основним інтересом будь-якої особи не бути підданою фізичній або психологічній загрозі або поміщеною в нетерпиму обстановку. При цьому судові та адміністративні органи зобов'язані, серед іншого, невідкладно розглядати запити про повернення, в тому числі й апеляційні скарги. Невідкладні процедури слід розглядати як процедури, які є одночасно і швидкими, і ефективними: швидкі рішення за Гаазькою конвенцією служать найкращим інтересам дітей.

Рішення про повернення дитини не позбавляє права особу, яка зобов'язується повернути дитину в державу її постійного місця проживання, звернутися до компетентного суду та отримати рішення по суті питання піклування про дитину.

Позивач звернувся до суду з позовом про визнання незаконним утримування дитини на території України та повернення її за постійним місцем проживання. Позовні вимоги були обґрунтовані тим, що 19.04.2019 року без його згоди на зміну місця проживання дитини колишня дружина виїхала з донькою з м. Варшава, Республіка Польща, до м. Одеса, Україна, і перебуває там по цей час.

Рішенням суду першої інстанції у задоволенні позову було відмовлено. Рішення суду першої інстанції було мотивовано тим, що дитина вже прижилася в Україні, а тому її повернення до Республіки Польща поставить здоров'я дитини під загрозу, призведе до заподіяння психічно-емоційної шкоди, що створить для неї нетерпиму обстановку. Також районний суд зазначив, що примусова зміна способу і укладу життя, місця проживання та складу родини може призвести до негативних наслідків для дитини. Крім того, суд першої інстанції виходив із того, що батько не приділяв належної батьківської опіки дитині під час спільного проживання сторін в Республіці Польща, в той же час у батька відсутні перешкоди для спілкування з дитиною на території України.

Постановою суду апеляційної інстанції апеляційну скаргу було частково задоволено. Визнано незаконним утримування на території України неповнолітньої дитини, зобов'язано матір повернути неповнолітню доньку до місця постійного проживання. У разі відмови добровільно повернути дитину зобов'язано матір передати дитину батькові для забезпечення повернення дитини на територію Республіки Польща. Постанова суду апеляційної інстанції мотивована тим, що позивач довів, а відповідачка не спростувала, що він належним чином здійснював свої права піклування про дитину до моменту тимчасового переміщення та подальшого утримування дитини на території України матір'ю. Позивач погодився лише на тимчасовий візит відповідачки та дитини до України, після чого вони мали повернутись до Польщі. Суд апеляційної інстанції зазначив, що позивач вчасно звернувся до компетентних органів Республіки Польща із заявою про повернення дитини, тому вважав висновки суду першої інстанції про те, що дитина не підлягає поверненню до Польщі у зв'язку із тим, що вона прижилася в новому середовищі, безпідставними.

Верховний Суд залишив постанову суду апеляційної інстанції без змін зважаючи на наступне.

Позиція Верховного Суду та нормативно - правове обґрунтування.

Зі змісту статті 8 Конвенції про захист прав людини і

основоположних свобод та положень Гаазької конвенції, виходячи з прямо закріплених в ній виключеннях до принципу своєчасного повернення дитини до її країни постійного проживання, безпосередньо впливає те, що повернення дитини не може бути призначене автоматично або механічно.

Вирішальним питанням є те, чи було забезпечено в межах свободи розсуду, що надається державам у питанні повернення дитини за постійним місцем проживання, справедливий баланс, який повинен існувати між конкуруючими інтересами: інтересами дитини, батьків та громадського порядку, беручи при цьому до уваги те, що найкращі інтереси дитини повинні отримати першочергову увагу, і що цілі попередження та негайного повернення відповідають концепції найкращих інтересів дитини.

Про наявність того, що дитина прижилася у своєму новому середовищі, можуть свідчити наступні факти: дитина відвідує дошкільний навчальний заклад – садок, різноманітні гуртки; за дитиною здійснюється медичний догляд; у дитини є свої друзі, захоплення; дитина має сталі сімейні зв'язки; відбулась зміна мови спілкування та інші факти, які свідчать, що дитина вважає своє місце проживання постійним, комфортним і місцем проживання своєї родини тощо. Зазначені факти підлягають оцінці у сукупності з дотриманням якнайкращих інтересів дитини як на теперішній час, так і в майбутньому, оцінкою думки дитини, якщо вона досягла такого віку й рівня зрілості, оцінки сімейної ситуації загалом, проведення збалансованого та розумного зважування інтересів учасників справи тощо.

Інтерес дитини в тому, щоб не бути вивезеною зі свого постійного місця проживання без достатніх гарантій стабільності в нових умовах, поступається перед основним інтересом будь-якої особи не бути підданою фізичній або психологічній загрозі або поміщеною в нетерпиму обстановку. При цьому судові та адміністративні органи зобов'язані, серед іншого, невідкладно розглядати запити про повернення, в тому числі й апеляційні скарги. Невідкладні процедури слід розглядати як процедури, які є одночасно і швидкими, і ефективними: швидкі рішення за Гаазькою конвенцією служать найкращим інтересам дітей.

Відповідачкою не було доведено, що батько фактично не здійснював піклування щодо малолітньої під час її проживання в Республіці Польща. Ініційований батьком спір про повернення дитини та досліджені судами письмові докази свідчать про його прагнення до здійснення піклування і реалізації своїх батьківських прав відносно малолітньої дитини. Надані позивачем докази підтверджують те, що з моменту народження батько приймав участь у піклуванні про дитину, а також продовжував спілкуватись з донькою і після залишення матері з донькою на території України, надавав матеріальну підтримку дитині.

Судом апеляційної інстанції враховано вищенаведені обставини, а також вік дитини, зростання з літа 2019 року дитини в Україні в оточенні матері, її батьків, дядька, наявність контактів дитини з батьком, відсутність перешкод для інтеграції дитини до середовища на території м. Варшави, Республіки Польща, а також відсутність неподоланих перешкод для матері при поверненні з дитиною для проживання на територію Республіки Польща. Зокрема, відповідачка не надала доказів на підтвердження анулювання її дозволу на постійне проживання у Республіці Польща. Отже, відсутні підстави для висновку, що внаслідок виконання рішення суду про повернення дитини до

Республіки Польща дитина буде розлучена зі своєю матір'ю, а отже і про те, що дитина потрапить у нестерпні умови.

Колегія суддів вважає, що повернення малолітньої дитини до Республіки Польща здійснено з легітимною метою, передбаченою Конвенцією про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей 1980 року, таке повернення відповідає інтересам дитини, яка народилась в Республіці Польща та без згоди батька утримується матір'ю на території України. При цьому обом з батьків, враховуючи інтереси дитини та інтереси їх самих, доцільно здійснювати права піклування про дитину за погодженням між ними або у порядку, визначеному рішенням компетентного органу.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96498397>.

Постанова Верховного Суду від 19.05.2021 року у справі № 766/7657/20 (провадження № 61-19702св20)

Колегія суддів звернула увагу на необхідність дотримання положень міжнародного та національного законодавства України щодо значення думки дитини, яка досягла достатнього рівня зрілості, розуміння і віку, під час вирішення справ, що її безпосередньо стосуються. Саме на суди України як суди держави вирішення справи по суті покладається основний обов'язок щодо заслуховування думки дитини та надання їй мотивованої правової оцінки.

Дитина якій виповнилося 10 років здатна сформулювати власні погляди з важливого питання, що безпосередньо її стосується.

Південне міжрегіональне управління юстиції (м. Одеса) звернулося до суду з позовом в інтересах матері дитини про забезпечення повернення малолітньої дитини до Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії. Позовні вимоги обґрунтовані тим, що із серпня 2015 року дитина проживала зі своєю матір'ю у Великій Британії. За домовленістю між батьками дитина проживала з батьком в Україні 50 днів на рік. 09.08.2019 року батько забрав дитину у матері та вони виїхали в Україну.

Рішенням суду першої інстанції в задоволенні позовних вимог було відмовлено. Суд дійшов висновку, що позовні вимоги є недоведеними та задоволенню не підлягають, оскільки підстави звернення до суду, а саме факт незаконного вивезення, не підтверджено доказами та спростовано в судовому засіданні фактами, визнаними сторонами та встановленими судом, тому що вивезення малолітньої відбулося зі згоди матері. Також встановлено, що подальше перебування (утримання) малолітньої дитини на території України відбулося також за погодженням із її матір'ю, про що свідчить передача необхідних документів для оформлення дитини в навчальний заклад. Крім того, жодних доказів на підтвердження спроб матері зв'язатись з відповідачем щодо повернення дочки до Великої Британії до позовної заяви не долучено.

Постановою суду апеляційної інстанції було ухвалене нове рішення яким позовні вимоги задоволено. Приймаючи оскаржувану постанову, апеляційний суд в тому числі дійшов таких висновків:

- зі змісту електронного листування між сторонами вбачається, що позивач намагалася погодити із відповідачем дату повернення дитини до Великої Британії. Доказів того, що позивач надавала згоду на постійне проживання дитини в Україні, суду не надано, відсутні докази і її мовчазної згоди. Таким чином, має місце незаконне утримання дитини на території України, що є порушенням прав піклування про дитину та доступу до дитини згідно зі статтею 5 Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей.

- позивач звернулася із заявою про повернення дитини через два місяці після переміщення дитини, що свідчить про початок нею процедур з повернення дитини протягом року. Отже, підстава відмови у поверненні дитини з мотивів того, що дитина прижилася у новому середовищі, не може бути прийнята судом, оскільки це суперечитиме положенням частини першої статті 12 Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей;

- не підтверджено жодними доказами існування серйозного ризику того, що повернення поставить дитину під загрозу заподіяння психічної чи фізичної шкоди або іншим шляхом створить для дитини нетерпиму обстановку, оскільки малолітня дитина з 2015 року проживала у Великій Британії, навчалася в школі і була в достатній мірі адаптованою в даній країні, то можна припустити, що саме повернення не буде створювати психотравмувальну ситуацію та нетерпиму обстановку для дитини;

Апеляційний суд не взяв до уваги думку представника органу опіки та піклування щодо недоцільності повернення дитини, мотивуючи це тим, що вона носить рекомендаційний характер та не підтверджена жодними доказами, які б свідчили про наявність підстав для відмови у поверненні дитини.

Верховний Суд вирішив передати справу на новий розгляд до суду апеляційної інстанції зважаючи на наступне.

Позиція Верховного Суду та нормативно - правове обґрунтування.

У рішенні ЄСПЛ від 28 січня 2021 року у справі «Сатановська та Роджерс проти України» (заява № 12354/19) Суд звернув увагу, що стаття 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод покладає на національні органи влади конкретний процесуальний обов'язок у контексті провадження за Гаазькою конвенцією: під час розгляду заяви про повернення дитини суди повинні не тільки розглянути небезпідставні твердження про існування «серйозного ризику» для дитини у випадку повернення, а й ухвалити рішення, в якому будуть наведені конкретні причини з огляду на обставини справи. Як відмова враховувати заперечення проти повернення, які можуть підпадати під сферу дії статей 12, 13 і 20 Гаазької Конвенції 1980 року, так і недостатня аргументація у рішенні про відхилення таких заперечень, суперечили б вимогам статті 8 Конвенції, а також меті та завданню Гаазької Конвенції 1980 року. Необхідним є належний розгляд таких тверджень, продемонстрований національними судами в його аргументації, яка не є шаблонною та стандартною, а достатньо детальною з огляду на винятки, передбачені Гаазькою конвенцією, які мають вузько тлумачитися. Це також дозволить Суду, завдання якого полягає не у підміні собою національних судів, здійснювати доручений йому європейський нагляд (§ 31).

Судові органи держав-учасниць Гаазької Конвенції 1980 року та Конвенції про права дитини зобов'язані прийняти усі можливі заходи, передбачені їх законодавством, для вирішення спору між батьками дитини з урахуванням насамперед інтересів дитини та на захист її прав.

Малолітня дитина була заслухана за відсутності сторін за участю представника Служби у справах дітей Комсомольської районної у місті Херсоні ради в суді першої інстанції в судовому засіданні (на цю дату їй вже було 10 повних років), повідомивши, що не хоче повертатись до Великої Британії, вона щаслива в Україні, в неї є сестра, її тут ніхто не ображає, мати її ображала та була, чоловік, з яким проживає позивач, утримував та погрожував їй, що штовхне її зі сходів, вона почала кричати, а мати її не захистила, тільки сказала, щоб вона не кричала. Вказала, що не проти побачити матір, але їхати з України не бажає.

Судом першої інстанції при винесенні свого рішення про відмову у задоволенні позову взято до уваги повідомлення дитини про факти насильства стосовно неї, спираючись на те, що відсутні підстави вважати, що в даному випадку, враховуючи її вік, оцінка дитиною поведінки батьків та життєвих обставин, є необ'єктивною, навіть, незважаючи на те, що документальних доказів на підтвердження цього факту в матеріалах справи не міститься.

Апеляційний суд на противагу цьому вказав, що не підтверджено жодними доказами існування серйозного ризику того, що повернення поставить дитину під загрозу заподіяння психічної чи фізичної шкоди, або іншим шляхом створить для дитини нетерпиму обстановку. Водночас Верховний Суд вважає обґрунтованими доводи касаційної скарги про те, що суди не надали належної оцінки думці та бажанню дитини.

Відповідно до частини другої статті 13 Гаазької Конвенції 1980 року судовий або адміністративний орган може також відмовити в розпорядженні про повернення дитини, якщо виявить, що дитина заперечує проти повернення і досягла такого віку і рівня зрілості, при якому слід брати до уваги її думку.

У статті 6 «Порядок прийняття рішення» Європейської конвенції про здійснення прав дітей (дата підписання – 25 січня 1996 року, дата набрання чинності для України – 01 квітня 2007 року) визначено, що під час розгляду справи, що стосується дитини, перед прийняттям рішення судовий орган надає можливість дитині висловлювати її думки, якщо внутрішнім законодавством дитина визнається такою, що має достатній рівень розуміння, і приділяє належну увагу думкам, висловленим дитиною.

Суди при розгляді питання про забезпечення повернення дитини до попереднього місця проживання мають ретельно встановлювати обставини, які б однозначно свідчили про можливість чи неможливість дотримання якнайкращих інтересів дитини при вирішенні цього питання. Так, суди попередніх інстанцій мали встановити, чи відповідає інтересам дитини її повернення до Великої Британії. На час розгляду справи судом першої інстанції дитині, яка повідомила суду про випадки агресії та насильства щодо неї та небажання повертатися до матері до Великої Британії, виповнилося 10 років, і вочевидь вона здатна висловити свої думки або вподобання.

Обґрунтування апеляційного суду про відсутність беззаперечних доказів застосування до дитини фізичного та психічного насильства, за умови твердження самої дитини, яка за своїм віком і зрілістю здатна сформулювати власні погляди з

ажливого питання, що безпосередньо неї торкається, зводяться до загального формулювання, без урахування якнайкращих інтересів дитини, які мають бути першочерговою метою розгляду цієї справи.

Отже, у справі, що переглядається, суд апеляційної інстанції не здійснив всебічного з'ясування обставин справи і ефективної перевірки доводів відповідача, з огляду на думку дитини, що дало б змогу підтвердити або ж відхилити існування «серйозного ризику» та ухвалити судові рішення із наведенням конкретних підстав у контексті обставин цієї справи.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97352474>.

Постанова Верховного Суду від 27.04.2021 року у справі № 405/1182/20 (провадження № 61-4320св21)

Спір про забезпечення повернення дитини до країни постійного місця проживання не є спором між батьками щодо місця проживання дитини та щодо участі у вихованні дитини того з батьків, хто проживає окремо від неї.

Гармонійне тлумачення Європейської конвенції та Гаазької конвенції може бути досягнуте за умови дотримання наступних двох умов. По-перше, запитуваний суд повинен по-справжньому брати до уваги фактори, які можуть становити виключення до негайного повернення дитини в застосування статей 12, 13 і 20 зазначеної конвенції, особливо якщо вони згадуються однією із сторін судового провадження. Такий суд потім повинен ухвалити рішення, яке є достатньо аргументованим з цього питання, з тим щоб Суд мав змогу перевірити, що ці питання були належним чином розглянуті. По-друге, ці фактори повинні бути оцінені у світлі статті 8 Конвенції.

Позивач в інтересах якого діє Південно-Східне міжрегіональне управління Міністерства юстиції (м. Дніпро), звернувся до суду із позовом про визнання незаконними дій по утриманню дитини, забезпечення повернення малолітньої дитини до Турецької Республіки та зобов'язання вчинити певні дії. Сім'я мешкала в Туреччині; сімейне життя не склалося; вирішується питання про розірвання шлюбу. Відповідач з дитиною виїхали до України, де і мешкають в місті Світловодську.

Рішенням суду першої інстанції, залишеним без змін постановою апеляційного суду, відмовлено у задоволенні позовних вимог. Рішення суду першої інстанції мотивоване тим, що цей спір є спором між батьками щодо місця проживання малолітньої дитини та щодо участі у вихованні дитини того з батьків, хто проживає окремо від неї. Повернення дитини до Турецької Республіки нанесе більшої шкоди її інтересам, усталеному побуту та моральному розвитку, ніж залишення її у країні перебування, тобто в Україні.

Суд апеляційної інстанції погодився з висновками суду першої інстанції та вказав, що повернення дитини Турецької Республіки, нанесе більшої шкоди її інтересам, усталеному побуту, моральному, фізичному розвитку, ніж її залишення за постійним місцем проживання в Україні, враховуючи те, що дитина знаходиться в стані астено-вегетативного синдрому у вигляді дрібно-осередкової церебральної симптоматики після перенесеного вірусного менінгіту у грудні 2018 року та потребує нагляду лікарів, не менше одного року. Доводи позивача стосовно того, що він ніколи не надавав своєї згоди на

переїзд дитини на постійне місце проживання до України, дитина від народження проживала та зростала з батьками у м. Стамбул, відвідувала дитячий садок, а тому розрив сімейних стосунків є неспівмірним із інтересами батька дитини, суд апеляційної інстанції відхилив, оскільки з початку переміщення дитини пройшло більше року, мати дитини має постійне місце проживання, постійне місце роботи та джерело доходу, створила всі умови для проживання, виховання та розвитку дитини й наявні підстави для висновку, що дитина прижилася у новому середовищі.

Верховний Суд вирішив рішення судів першої та апеляційної інстанції скасувати, передати справу на новий розгляд до суду першої інстанції зважаючи на наступне.

Позиція Верховного Суду та нормативно – правове обґрунтування.

НУ постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду від 24 жовтня 2018 року у справі № 344/12248/16-ц (провадження № 61-12975св18) вказано, що: «твердження заявника про те, що ОСОБА 4 має безперешкодну можливість прибувати до України і спілкуватися з дитиною не спростовують правильність висновків суду апеляційної інстанції про зобов'язання повернути дитину до держави постійного проживання, оскільки права піклування включають не лише право на спілкування з дитиною, а й право визначати її місце проживання. [...] Суд касаційної інстанції також зазначає, що рішення про повернення дитини до держави її постійного проживання не є рішенням про визначення місця проживання дитини і не вирішає питання, які стосуються піклування».

У постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду від 05 лютого 2020 року у справі № 521/16839/18 (провадження № 61-5573св19) вказано, що: «зважаючи на те, що переміщення дитини відбулось 04 травня 2017 року, позов про повернення дитини ОСОБА_1 пред'явив у жовтні 2018 року, однак з 12 червня 2017 року ОСОБА_1 вживались визначені Конвенцією дії щодо повернення незаконного переміщення дитини, суди попередніх інстанцій невинуватено застосували абзац другий статті 12 Конвенції, положення якого є виключними обставинами лише в разі, коли процедура повернення розпочата після спливу річного терміну з моменту викрадення дитини. Більш того, відповідно до статті 19 Конвенції, жодне з рішень, прийнятих відповідно до цієї Конвенції, щодо повернення дитини не можна вважати таким, що вирішує будь-яке питання про піклування. Тобто, рішення про повернення дитини не може позбавити права особу яка зобов'язується повернути дитину в державу її постійного місця проживання, звернутися до суду та отримати рішення по суті питання піклування про дитину».

У постанові Верховного Суду у складі колегії суддів Третьої судової палати Касаційного цивільного суду від 15 серпня 2019 року у справі № 201/3664/17 вказано, що: «хибним є висновок апеляційного суду, що даний спір є спором між батьками щодо місця проживання малолітніх дітей та щодо участі у вихованні дітей того з батьків, хто проживає окремо від них, оскільки вказані питання можуть бути вирішені лише після повернення дітей до держави постійного місця проживання. В даному ж випадку підлягають з'ясуванню законність переміщення дітей через кордон держави Ізраїль та їх утримання матір'ю на території України, а також наявність передбачених Конвенцією підстав для відмови в поверненні дітей».

Суд вважає, що гармонійне тлумачення Європейської конвенції та Гаазької конвенції (див. вище, пункт 94) може бути досягнуте за умови дотримання наступних двох умов. По-перше, запитуваний суд повинен по-справжньому брати до уваги фактори, які можуть становити виключення до негалийного повернення дитини в застосування статей 12, 13 і 20 зазначеної конвенції, особливо якщо вони згадуються однією із сторін судового провадження. Такий суд потім повинен ухвалити рішення, яке є достатньо аргументованим з цього питання, з тим щоб Суд мав змогу перевірити, що ці питання були належним чином розглянуті. По-друге, ці фактори повинні бути оцінені у світлі статті 8 Конвенції (див. справу «Neulinger та Shuruk», згадана вище, § 133). Таким чином, Суд вважає, що стаття 8 Конвенції накладає на державні органи конкретне процесуальне зобов'язання в цьому відношенні: розглядаючи запит про повернення дитини, суди повинні розглянути не лише вірогідні твердження про «серйозний ризик» для дитини в разі її повернення, але й ухвалити рішення із наведеними конкретними підставами у світлі обставин справи. Як відмова в прийнятті до уваги заперечень щодо повернення, яке може підпадати під дію статей 12, 13 і 20 Гаазької конвенції, так і недостатнє наведення підстав в рішенні про відхилення таких заперечень суперечитиме вимогам статті 8 Конвенції, а також намірам та меті Гаазької конвенції. Суди відмовили у задоволенні позову про повернення дитини, зокрема, зазначивши, що з моменту переміщення дитини пройшло більше року і дитина прижилася у новому середовищі; цей спір є спором між батьками щодо місця проживання малолітньої дитини та щодо участі у вихованні дитини, а стороною позивача не надано ніяких доказів щодо обмеження або створення перешкод батьку у спілкуванні із дитиною.

Однак суди не врахували, що:

- переміщення дитини відбулось 09 січня 2019 року, а звернення щодо повернення дитини через Центральний орган Турецької Республіки в порядку, визначеному Гаазькою конвенцією, подане ОСОБА_1 25 квітня 2019 року, тобто через три місяці після вивезення дитини з Турецької Республіки. Тому у цій справі суди помилково застосували абзац другий статті 12 Гаазької конвенції, положення якого підлягає застосуванню лише в разі, коли процедура повернення розпочата після спливу річного терміну з моменту незаконного переміщення або утримання дитини;

- процедура повернення дитини до держави її постійного проживання відповідно до Гаазької конвенції не є спором про визначення місця проживання дитини і не вирішує питань, які стосуються піклування, тому обставини, що батько має безперешкодну можливість прибувати до України і спілкуватися з дитиною, не мають правового значення для цілей застосування Гаазької конвенції;

- у цій справі підлягають з'ясуванню законність утримання матір'ю дитини на території України, а також наявність передбачених Гаазькою конвенцією підстав для відмови в її поверненні до держави постійного проживання;

- як відмова врахувати заперечення проти повернення, які можуть підпадати під сферу дії статей 13, 20 Гаазької конвенції, так і відсутність мотивів відхилення таких заперечень, суперечить меті та завданню Гаазької конвенції, вимогам статті 8 Конвенції.

За таких обставин суди не здійснили всебічного з'ясування обставин справи і ефективної перевірки доводів відповідача, не

з'ясували чи підтверджені вони належними, допустимими та достатніми доказами, що дало б змоги підтвердити або ж відхилити існування «серйозного ризику» при застосуванні положень Гаазької конвенції у контексті обставин цієї справи. У зв'язку з наведеним колегія суддів вважає, що касаційну скаргу слід задовольнити частково, судові рішення скасувати та передати справу на новий розгляд до суду першої інстанції.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96668989>.

3.1.5. Справи щодо визначення походження дітей, позбавлення та поновлення батьківських прав

Постанова Верховного Суду від 07.04.2021 року у справі № 664/3284/18 (провадження № 61-12177св20)

Згідно частини п'ятої статті 136 СК України для відмови в позові з цієї підстави в ході судового розгляду перевірці підлягають обставини чи особа, яка оспорує батьківство, знала в момент реєстрації себе батьком дитини, що не є батьком дитини, або за встановленими обставинами справи не могла про це не знати.

На позивача покладається тягар доведення, що він не є біологічним батьком дитини, а відповідач у справі повинен довести належними та допустимими доказами, що позивач в момент реєстрації себе батьком дитини знав, що не є батьком дитини, або за встановленими обставинами справи не міг про це не знати.

У жовтні 2018 року позивач звернувся до суду із позовом до відповідача, третя особа: Корабельний районний у м. Херсоні відділ державної реєстрації актів цивільного стану головного територіального управління юстиції у Херсонській області, про виключення відомостей про особу, як батька дитини, з актового запису про народження.

В ході розгляду справи було встановлено наступне. 18 жовтня 2014 року між позивачем та відповідачем було зареєстровано шлюб. Відповідно до копій документів щодо проведення лабораторних досліджень від 11 лютого 2016 року, від 17 березня 2016 року та від 21 квітня 2016 року, позивачу було встановлено діагноз, який унеможлилював його біологічне батьківство.

У шлюбі у сторін народилася донька ОСОБА_3, що підтверджується свідоцтвом про її народження. Батьками дитини зазначено позивача та відповідача.

Позивач вважає, що дитина не є його біологічною дочкою, оскільки під час чергової сварки в грудні 2017 року відповідач повідомила йому про це. ОСОБА_3 не має кровного споріднення із позивачем, що не оспоровалося сторонами.

Рішенням Цюрупинського районного суду Херсонської області від 25 лютого 2020 року позов задоволено; виключено відомості з актового запису № 755 від 11 жовтня 2017 року, складеного Корабельним районним у м. Херсоні відділом державної реєстрації актів цивільного стану головного територіального управління юстиції у Херсонській області, про позивача як батька дитини.

Постановою Херсонського апеляційного суду від 15 липня 2020 року апеляційну скаргу відповідача задоволено; рішення Цюрупинського районного суду Херсонської області від 25

лютого 2020 року скасовано та ухвалено нове, яким відмовлено в задоволенні позову.

Позиція Верховного Суду та нормативно – правове обґрунтування.

Згідно із частиною п'ятою статті 136 СК України не має права оспорювати батьківство особа, записана батьком дитини, якщо в момент реєстрації себе батьком дитини вона знала, що не є її батьком.

Європейський суд з прав людини зазначив у справі «Йевремович проти Сербії», що у відповідності до статті 8 Конвенції під час розгляду скарги про встановлення батьківства, суди мають приділяти особливу увагу інтересам конкретної дитини («Jevremovic v. Serbia», заява № 3150/05, пункт 109 рішення Європейського суду з прав людини від 17 травня 2007 року).

При вирішенні справ про оспорювання батьківства суди повинні керуватися найкращими інтересами дитини, забезпечуючи баланс між інтересами дитини та сторін по справі.

Згідно частини п'ятої статті 136 СК України для відмови в позові з цієї підстави в ході судового розгляду перевірці підлягають обставини чи особа, яка оспорує батьківство, знала в момент реєстрації себе батьком дитини, що не є батьком дитини, або за встановленими обставинами справи не могла про це не знати. Відповідно, з урахуванням частини третьої статті 12 ЦПК України та частини першої статті 81 ЦПК України на позивача покладається тягар доведення, що він не є біологічним батьком дитини, а відповідач у справі повинен довести належними та допустимими доказами, що позивач в момент реєстрації себе батьком дитини знав, що не є батьком дитини, або за встановленими обставинами справи не міг про це не знати.

Така правова позиція щодо застосування вищезазначених норм СК України при розгляді подібних справ викладена у постановях Верховного Суду: від 06 травня 2020 року в справі № 641/2867/17-ц (касаційне провадження № 61-38660св18), від 22 грудня 2020 року в справі № 127/25686/17 (касаційне провадження № 61-13452св19), від 05 лютого 2021 року в справі № 615/483/20 (касаційне провадження № 61-17337св20).

Сторонами не заперечувалося, що ОСОБА_3 не має кровного споріднення (не є біологічною дочкою) позивача, а тому в силу вимог частини першої статті 82 ЦПК України ці обставини не потребують встановлення. У матеріалах справи наявні засвідчені копії медичних документів щодо стану репродуктивного здоров'я позивача, якими підтверджено наявність у позивача діагнозу, що унеможлилював його біологічне батьківство. Також у справі міститься лист-відповідь від 15 липня 2019 року ТОВ «Клініка репродуктивної медицини ім. Академіка В. І. Герасценка», наданий на запит суду, у якому зазначено, що сторони 19 жовтня 2016 року зверталися до клініки за консультацією щодо можливості лікування безпліддя, яку отримали, а в подальшому для проведення лікування безпліддя до клініки не зверталися, вартість лікувального протоколу не сплачували, методи допоміжних репродуктивних технологій чи будь-яке інше медичне втручання з метою лікування безпліддя до сторін у цьому медичному закладі не застосовувалися. Разом із цим, у матеріалах справи відсутні докази на підтвердження зміни стану репродуктивного здоров'я позивача, зокрема, з часу його останнього обстеження та звернення до клініки репродуктивної медицини (жовтень

2016 року) та до часу народження дитини.

Таким чином, судом апеляційної інстанції обґрунтовано встановлено, що на момент народження та реєстрації народження дитини, позивач не міг не знати, що він не є її біологічним батьком, оскільки про свій негативний стан репродуктивного здоров'я (що унеможлилював біологічне батьківство) станом на жовтень 2016 року позивач був обізнаний, доказів зміни стану його репродуктивного здоров'я в подальшому ним до суду не надано (у матеріалах справи такі докази відсутні). Отже, у відповідності до частини п'ятої статті 136 СК України позивач не має права на оспорування батьківства.

Враховуючи вищенаведене, Верховний Суд постановив касаційну скаргу позивача залишити без задоволення, а постанову Херсонського апеляційного суду від 15 липня 2020 року – без змін.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96484004>.

Постанова Верховного Суду від 14.04.2021 року у справі № 644/9720/16-ц (провадження № 61-3950 св 20)

Відповідач не довела наявність поважних підстав, які перешкоджали їй з'явитися разом із дитиною до експертної установи для забору відповідних зразків її та дитини. Дії та бездіяльність відповідача призвели до неможливості проведення експертизи та надали суду можливість визнати факт та встановити, з урахуванням інших доказів, походження дитини від позивача (стаття 109 ЦПК України).

Законодавець у частині першій статті 20 СК України закріпив вичерпний перелік статей цього Кодексу і відповідно вимог, що впливають із сімейних відносин, до яких застосовується позовна давність. До цього переліку належить відповідно до частини другої статті 129 СК України вимога про визнання батьківства особою, яка вважає себе батьком дитини, народженої жінкою, яка в момент зачаття або народження дитини перебувала у шлюбі з іншим чоловіком. Тому положення частини другої статті 129 СК України, яке є спеціальним, не може поширюватися на положення про визнання батьківства, передбачені у статті 128 СК України.

У грудні 2016 року позивач звернувся до суду із позовом до відповідача, третя особа: відділ державної реєстрації актів цивільного стану по Індустріальному та Немишлянському районах у м. Харкові Головного територіального управління юстиції у Харківській області, про визнання факту батьківства.

В ході розгляду справи було встановлено наступне.

Позивач та відповідач проживали однією сім'єю без реєстрації шлюбу з 2013 року по вересень 2014 року. Відповідач народила дитину – ОСОБА_4 батьком якого у свідоцтві про народження записаний ОСОБА_6 відповідно до частини 1 статті 135 СК України за вказівкою матері. У 2015 році стосунки сторін погіршилися, відповідач з сином виїхала із квартири, в якій вони усі разом проживали.

Згідно з довідкою Комунального некомерційного підприємства «Міський перинатальний центр» Харківської міської ради позивач був присутній при пологах відповідача. Згідно з листом Комунального некомерційного підприємства «Міський перинатальний центр» Харківської міської ради від 29 січня

2020 року № 123 в історії пологів № 3006 відповідача на титульному аркуші вказано незареєстрований шлюб і чоловіком зазначено позивача. В історії пологів № 3006 є заява від імені позивача від 18 червня 2014 року про прохання бути присутнім при пологах його дружини (відповідача).

07 жовтня 2016 року між відповідачем та ОСОБА_6 зареєстровано шлюб. Ухвалою Орджонікідзевського районного суду м. Харкова від 12 липня 2017 року, залишеною без змін ухвалою апеляційного суду Харківської області від 20 листопада 2017 року, у справі була призначена судово-генетична експертиза, проведення якої доручено експертам комунального закладу «Дніпропетровське обласне бюро судово-медичної експертизи». На вирішення експертів було поставлено питання, чи є позивач, біологічним батьком малолітнього ОСОБА_4.

Ухвалами Орджонікідзевського районного суду м. Харкова неодноразово призначалася судово-генетична експертиза для встановлення біологічного батьківства позивача, проте проведення експертизи не відбулося у зв'язку з неявкою відповідача з дитиною до експертної установи.

Заочним рішенням Орджонікідзевського районного суду м. Харкова від 23 травня 2019 року у задоволенні позову відмовлено.

Постановою Харківського апеляційного суду від 29 січня 2020 року апеляційну скаргу позивача задоволено частково. Заочне рішення Орджонікідзевського районного суду м. Харкова від 23 травня 2019 року скасовано й ухвалено нове судове рішення, яким позов задоволено частково. Визнано позивача батьком ОСОБА_4. Внесено зміни до актового запису про народження дитини ОСОБА_4, у частині запису щодо відомостей про батька, вказавши батьком останнього позивача. В іншій частині позову відмовлено.

Позиція Верховного Суду та нормативно – правове обґрунтування.

Питання щодо походження дитини суд вирішує на підставі сукупності доказів. Висновки експертизи, у тому числі судово-генетичної, необхідно оцінювати з урахуванням положень ЦПК України, згідно з якими жоден доказ не має для суду наперед встановленого значення, він оцінює докази в їх сукупності, а результати оцінки відображає в рішенні з наведенням мотивів їх прийняття чи відхилення.

Доказами у зазначеній категорії справ можуть бути будь-які фактичні дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин, що обґрунтовують вимоги і заперечення сторін, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи. Ці дані встановлюються на підставі пояснень сторін, третіх осіб, показань свідків, письмових або речових доказів, висновків експертів.

Для встановлення батьківства правове значення мають фактичні дані, які підтверджують спільне проживання матері і батька дитини, ведення ними спільного господарства до народження дитини або спільне її виховання чи утримання, а також докази, що підтверджують визнання особою батьківства. При вирішенні спору про визнання батьківства суд приділяє особливу увагу інтересам дитини, не ігноруючи при цьому інтереси ймовірного біологічного батька.

Висновок судово-медичної (молекулярно-генетичної) експертизи є підставою для категоричного висновку для визнання батьківства, оскільки ДНК-тест є єдиним науковим

методом точного встановлення батьківства стосовно конкретної дитини і його доказова цінність суттєво переважає будь-який інший доказ, наданий сторонами, з метою підтвердити або спростувати факт оспорюваного батьківства (рішення Європейського суду з прав людини у справі «Калачова проти Росії» від 07 травня 2009 року, заява № 3451/05).

Судом апеляційної інстанції встановлено, що у справі тричі призначалась судово-генетична експертиза для встановлення біологічного батьківства позивача, проте відповідач разом з дитиною неодноразово не з'являлися для забору біологічних зразків для проведення судово-генетичної експертизи, що унеможливило її проведення і це свідчить про їх ухилення від проведення зазначеної експертизи з метою встановлення істини у справі. Нез'явлення відповідача разом із дитиною до експертної установи для відібрання біологічних матеріалів для проведення судово-генетичної експертизи свідчить про її небажання отримати точні висновки щодо походження дитини на спростування доводів позивача про оспорювання батьківства. При цьому судом першої інстанції вжито належних процесуальних заходів з метою проведення судово-генетичної експертизи та забезпечення участі відповідача разом із дитиною у її проведенні.

Відповідач не довела наявності поважних підстав, які перешкоджали їй з'явитися разом із дитиною до експертної установи для забору відповідних зразків її та дитини. Вказані дії та бездіяльність відповідача, що призвели до неможливості проведення експертизи, надали апеляційному суду можливість визнати факт та встановити, з урахуванням інших доказів, походження дитини від позивача (стаття 109 ЦПК України). Визнання позивача батьком малолітньої дитини відповідає інтересам малолітньої дитини. Негативних наслідків для дитини судом апеляційної інстанції не встановлено. Подібний правовий висновок викладено у постановках Верховного Суду від 25 серпня 2020 року у справі № 478/690/18 (провадження № 61-18333св19); від 09 вересня 2020 року у справі № 277/836/16-ц (провадження № 61-48029св18). Ця правова позиція є незмінною.

Таким чином, судом апеляційної інстанції всебічно, повно й об'єктивно з'ясовано обставини справи та оцінено докази у справі, зокрема, що відповідач не заперечувала батьківство позивача, оскільки не подавала до суду письмових заперечень проти позову та встановлення факту батьківства, позивач був присутній при пологах відповідача.

Враховуючи вищенаведене, Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду постановив касаційну скаргу відповідача залишити без задоволення, а постанову Харківського апеляційного суду від 29 січня 2020 року – без змін.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96342594>.

Постанова Верховного Суду від 15.04.2021 року у справі № 645/1098/18 (провадження № 61-759св21)

Передумовою звернення до суду із заявою про встановлення факту батьківства є запис про батька дитини у книзі записів народжень за вказівкою матері.

Визнання батьківства за рішенням суду розглядається як засіб захисту прав дитини, тобто міра, спрямована на відновлення, визнання порушених або оспорених прав дитини. Визначення батьківства дитини є підставою виникнення батьківських обов'язків, зокрема обов'язку з утримання дитини.

Питання щодо походження дитини суд вирішує на підставі сукупності доказів. Висновки експертизи, у тому числі судово-генетичної, необхідно оцінювати з урахуванням положень ЦПК України.

Нез'явлення відповідача до експертної установи для відібрання біологічних матеріалів для проведення судово-генетичної експертизи свідчить про його небажання отримати точні висновки щодо походження дитини на спростування доводів позивача про його батьківство щодо неї.

У березні 2018 року позивач звернулася до суду з позовом до відповідача, треті особи: ОСОБА_3, Департамент служби у справах дітей Харківської міської ради, у якому просила встановити факт, що відповідач є батьком ОСОБА_4.

Позовні вимоги обгрунтовані наступним.

З 18 лютого 2012 року позивач перебувала у зареєстрованому шлюбі з ОСОБА_3, проте фактично шлюбно-сімейні відносини між ними припинились в травні 2015 року. Даний шлюб між позивачем та ОСОБА_3 розірвано 26 липня 2016 року за заявою сторін. З жовтня 2015 року позивач перебувала у близьких стосунках з відповідачем. У відповідача була наміри щодо подальшого життя разом з нею та створення родини. Проте, після повідомлення 09 лютого 2016 року про вагітність, відповідач припинив спілкування з позивачем. У сторін народився син ОСОБА_4, запис про батька дитини був здійснений в порядку статті 135 СК України зі слів матері. Відповідач ухиляється від виконання батьківських обов'язків, матеріальної допомоги на утримання сина не надає, не піклується про нього, факт батьківства не визнає. З урахуванням наведеного, позивач звернулася до суду з позовом про встановлення батьківства відповідача.

Рішенням Фрунзенського районного суду м. Харкова від 12 грудня 2019 року, залишеним без змін постановою Харківського апеляційного суду від 23 листопада 2020 року, позов задоволено.

Позиція Верховного Суду та нормативно - правове обгрунтування.

У постанові Верховного Суду від 16 травня 2018 року у справі № 591/6441/14-ц (провадження № 61-6030св18) зазначено, що доказами у зазначеній категорії справ можуть бути будь-які фактичні дані, на підставі яких суд встановлює наявність або відсутність обставин, що обгрунтовують вимоги і заперечення сторін, та інших обставин, які мають значення для вирішення справи. Ці дані встановлюються на підставі пояснень сторін, третіх осіб, показань свідків, письмових або речових доказів, висновків експертів. Тобто при вирішенні спору про визнання батьківства мають враховуватись усі передбачені законом докази в їх сукупності.

Керуючись цим загальним правилом, встановлення батьківства на підставі частини другої статті 128 СК України можливо за наявності належних і обгрунтованих доказів (відомостей), які засвідчують походження дитини від певної особи.

Європейський суд з прав людини зауважив, що на сьогодні ДНК-тест є єдиним науковим методом точного встановлення батьківства стосовно конкретної дитини; його доказова цінність суттєво переважає будь-який інший доказ, наданий сторонами, з метою підтвердити або спростувати факт оспорюваного батьківства (KALACHEVA v. RUSSIA, № 3451/05, § 34, ЄСПЛ, від 07 травня 2009 року).

У постанові Верховного Суду від 16 травня 2018 року у справі № 399/1029/15-ц (провадження № 61-14438св18) вказано, що експертиза ДНК, або молекулярно-генетична експертиза, призначається у цивільних справах з метою формування доказової бази. Для визначення спірного батьківства необхідна присутність ймовірного батька і дитини для проведення забору вихідного біологічного матеріалу. За відсутності біологічного матеріалу хоча б однієї зі сторін провести дослідження неможливо.

Відповідно до частини першої статті 109 ЦПК України у разі ухилення учасника справи від подання експертам необхідних матеріалів, документів або від іншої участі в експертизі, якщо без цього провести експертизу неможливо, суд залежно від того, хто із цих осіб ухиляється, а також яке для них ця експертиза має значення, може визнати факт, для з'ясування якого експертиза була призначена, або відмовити у його визнанні. З аналізу наведеної норми процесуального закону можна дійти висновку, що нею законодавець встановив спеціальну процесуальну санкцію для осіб, які ухиляються від участі в експертизі. Важливим у такому випадку є встановлення ухилення осіб як умисних дій, внаслідок чого неможливо проведення експертизи для з'ясування відповіді на питання, яке для них має значення, наслідком чого може бути визнання судом факту для з'ясування якого була призначена експертиза, або відмова у його визнанні.

Судами у справі встановлено, що відповідач достовірно знав про наявність в суді цивільної справи щодо визнання його батьківства та призначення судової медико-генетичної експертизи, оскаржував відповідну ухвалу в апеляційному порядку, яка залишена апеляційним судом без змін, однак двічі ухилився від явки для проведення експертизи і суду не надав будь-яких доказів неявки для проведення експертизи з поважних причин. Крім того, оскаржуючи рішення суду першої інстанції, яким встановлено факт батьківства, відповідач протягом року до суду апеляційної інстанції не з'являвся та не скористався правом на подання клопотання про проведення судової генетичної експертизи з метою спростування доводів позивача про його батьківство. Нез'явлення відповідача до експертної установи для відібрання біологічних матеріалів для проведення судово-генетичної експертизи свідчить про його небажання отримати точні висновки щодо походження дитини на спростування доводів позивача про його батьківство щодо неї.

Відповідач не довів наявності поважних підстав, які перешкождали йому з'явитися до експертної установи для забору відповідних зразків.

Оцінивши процесуальну поведінку відповідача з точки зору дотримання ним критерію добросовісності використання процесуальних прав, суди дійшли висновку, що він навмисно ухилився від явки до суду та від проведення судово-генетичної експертизи, яка двічі призначалась за клопотанням позивача саме для встановлення батьківства або спростування цього факту. Вказані дії та його бездіяльність, що призвели до неможливості проведення експертизи, надали суду можливість

визнати факт, який ним заперечується, та встановити, з урахуванням інших доказів, походження дитини від відповідача.

овку Верховного Суду щодо питання застосування норми права у подібних правовідносинах – частини другої статті 122 СК України, зокрема, визначення походження дитини від подружжя за умови здійснення запису про батька зі слів матері за статтею 135 СК України, а також щодо здійснення запису про батька за статтею 135 СК України за умови існування обставин, визначених статтею 122 цього ж Кодексу. У справі, яка переглядається, колегія суддів, проаналізувавши зміст судових рішень з точки зору застосування норми права, яка стала підставою для розгляду позову та вирішення справи по суті, дійшла висновку, що судами були ухвалені рішення відповідно до встановлених ними обставин на підставі поданих сторонами доказів, які мають індивідуальний характер.

Так, передумовою даного позову стало внесення запису про батька дитини у книзі записів народжень зі слів матері (стаття 135 СК України), що є підставою для визнання батьківства за рішенням суду відповідно до статті 128 СК України. При цьому, правильність такого запису, зокрема його вчинення на підставі статті 135 СК України не оспарювалась, вказаний запис є чинним, не змінений і не скасований.

Питання правомірності вчинення актового запису не є предметом даного спору. У даному випадку спір стосується встановлення батьківства відповідача відносно дитини, відомості про батька якої здійснено в порядку статті 135 СК України зі слів матері, та який заперечує цей факт, тобто вирішується спір щодо встановлення батьківства за рішенням суду, відповідно до статті 128 СК України.

Колегія суддів відхиляє доводи відповідача про необхідність застосування у даній справі презумпцію батьківства, що визначена положеннями частини другої статті 122 СК України, оскільки в силу принципу диспозитивності цивільного судочинства та з урахуванням заявлених у суді першої інстанції позовних вимог, встановлення неправильності запису про батька дитини, вчиненого за вказівкою матері за статтею 135 СК України та внесення у нього змін не було предметом даного спору, неправильність внесення у актовий запис відомостей або порушення органами реєстрації актів цивільного стану вимог щодо вчинення запису про батька дитини не входило до предмету доказування при вирішенні питання встановлення факту батьківства відповідача, який ним заперечувався, та відомості про якого внесено на підставі статті 135 СК України, що було передумовою для звернення до суду з позовом про визнання батьківства відповідно до статті 128 СК України.

Враховуючи наведене, Верховний Суд постановив залишити касаційну скаргу без задоволення, а оскаржувані рішення судів першої та апеляційної інстанції – без змін.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96281840>.

Постанова Верховного Суду від 19.05.2021 року у справі № 207/789/19 (провадження № 61-11377св20)

Експертиза ДНК або молекулярно-генетична експертиза, призначається у цивільних справах з метою формування доказової бази. Для визначення спірного батьківства необхідна присутність ймовірного батька і дитини для проведення забору

вихідного біологічного матеріалу. За відсутності біологічного матеріалу хоча б однієї зі сторін провести дослідження неможливо.

Результат аналізу ДНК є неналежним та недопустимим доказом на підтвердження відсутності кровної спорідненості між позивачем та дитиною, якщо його зміст, зокрема, не підтверджує присутність ймовірного батька і дитини при проведенні забору вихідного біологічного матеріалу уповноваженим представником експертної установи (експертом/нейтральною стороною), яка проводитиме відповідну (генетичну) експертизу.

У березні 2019 року позивач звернувся до суду з позовом до відповідача, третя особа: Південний районний у місті Кам'янське відділ державної реєстрації актів цивільного стану Південно-Східного міжрегіонального управління Міністерства юстиції (м. Дніпро), про оспорування батьківства та виключення з актового запису про народження дитини даних про батька дитини, зупинення стягнення аліментів, скасування стягнення аліментів. В ході судового розгляду були встановлені наступні фактичні обставини.

26 серпня 2006 року між відповідачем та позивачем було зареєстровано шлюб. У сторін народилася дитина, батьком дитини зазначений позивач, матір'ю – відповідач.

Рішенням Баглійського районного суду м. Дніпродзержинська Дніпропетровської області від 30 вересня 2008 року у справі № 2-1123, вирішено стягнути аліменти з батька дитини (позивача в даній справі) на утримання доньки в розмірі 1/4 частини з усіх видів заробітної плати (доходів), але не менше 30 % прожиткового мінімуму на дитину відповідного віку щомісячно, починаючи з 01 вересня 2008 року до повноліття дитини. В жовтні 2009 року шлюб сторін розірвано.

13 лютого 2019 року між СПД-ФОП ОСОБА_9 (виконавець) та позивачем (замовник) було укладено договір № 21195 про надання послуг, а саме виконавець взяв на себе зобов'язання провести молекулярно-генетичне дослідження по встановленню спірного батьківства. Згідно результату аналізу ДНК від 25 лютого 2019 року № 8638756, вірогідність того, що позивач може бути біологічним батьком дитини складає 0 %. Рішенням Баглійського районного суду м. Дніпродзержинська Дніпропетровської області від 28 серпня 2019 року позов задоволено.

Постановою Дніпровського апеляційного суду від 30 червня 2020 року апеляційну скаргу представника відповідача задоволено. Рішення Баглійського районного суду м. Дніпродзержинська Дніпропетровської області від 28 серпня 2019 року скасовано та ухвалено нове судове рішення, яким у задоволенні позовних вимог відмовлено.

Позиція Верховного Суду та нормативно - правове обґрунтування.

Зміст статті 136 СК України свідчить, що підставою для оспорування презумпції батьківства є невідповідність встановленого батьківства факту біологічного походження. У разі доведення відсутності кровного споріднення між особою, записаною батьком, і дитиною, суд постановляє рішення про виключення відомостей з актового запису про народження дитини. Доводити відсутність кровного споріднення з дитиною можливо будь-якими допустимими доказами, у тому числі висновками судово-медичної, біологічної чи генетичної експертиз.

Питання щодо походження дитини суд вирішує на підставі сукупності доказів. Висновки експертизи, у тому числі судово-генетичної, необхідно оцінювати з урахуванням положень ЦПК України, згідно з якими жоден доказ не має для суду наперед установленого значення, він оцінює докази в їх сукупності, а результати оцінки відображає в рішенні з наведенням мотивів їх прийняття чи відхилення.

ЄСПЛ вказував у своїй практиці, що на сьогодні ДНК-тест є єдиним науковим методом точного встановлення батьківства стосовно конкретної дитини; його доказова цінність суттєво переважає будь-який інший доказ, наданий сторонами, з метою підтвердити або спростувати факт оспорюваного батьківства (KALACHEVA v. RUSSIA, № 3451/05, § 34, ЄСПЛ, від 07 травня 2009 року).

Висновок судово-медичної (молекулярно-генетичної) експертизи є підставою для категоричного висновку на підтвердження або спростування батьківства.

Експертиза ДНК, або молекулярно-генетична експертиза, призначається у цивільних справах з метою формування доказової бази.

Для визначення спірного батьківства необхідна присутність ймовірного батька і дитини для проведення забору вихідного біологічного матеріалу. За відсутності біологічного матеріалу хоча б однієї зі сторін провести дослідження неможливо. Аналогічні правові висновки щодо застосування норм права у спірних подібних правовідносинах викладені у постановках Верховного Суду: від 16 травня 2018 року в справі № 399/1029/15-ц, від 25 серпня 2020 року в справі № 478/690/18, від 15 квітня 2021 року в справі № 645/1098/18.

При оцінці наданого позивачем результату аналізу ДНК від 25 лютого 2019 року № 8638756, апеляційним судом обґрунтовано встановлено, що даний документ є неналежним та недопустимим доказом на підтвердження відсутності кровної спорідненості між позивачем та дитиною, оскільки його зміст, зокрема, не підтверджує присутність ймовірного батька і дитини при проведенні забору вихідного біологічного матеріалу уповноваженим представником експертної установи (експертом/нейтральною стороною), яка проводитиме відповідну (генетичну) експертизу.

При розгляді справи позивачем також не надано інших доказів на підтвердження зазначених обставин, зокрема, що відповідний аналіз ДНК проведений на підставі належного позивачу та дитині вихідного біологічного матеріалу.

Позивачем за весь час розгляду справи в судах першої та апеляційної інстанцій не заявлено клопотань про призначення судової експертизи для встановлення відсутності/наявності кровного споріднення між позивачем та його дочкою.

Отже, встановивши недоведення позивачем відсутності кровного споріднення між ним та його неповнолітньою дочкою, суд апеляційної інстанції дійшов правильного висновку про безпідставність заявлених ним позовних вимог щодо оспорування батьківства.

Разом із тим, позовні вимоги про зупинення і скасування стягнення з позивача аліментів на утримання неповнолітньої дитини, також не підлягали задоволенню зв'язку із їх безпідставністю, враховуючи позицію суду про відмову в задоволенні позовної вимоги про оспорування батьківства.

Ураховуючи зазначене, Верховний Суд постановив касаційну

скаргу позивача залишити без задоволення, а постанову Дніпровського апеляційного суду від 30 червня 2020 року – без змін.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97393664>.

Постанова Верховного Суду від 02.06.2021 року у справі № 713/545/19 (провадження № 61-1393св21)

Для правильного застосування статті 109 ЦПК України суду потрібно не лише констатувати факт неявки на експертизу і послатись на статтю 109 ЦПК України, а й надати правову оцінку доводам відповідача про причини його неявки на експертизу.

У березні 2019 року позивач звернулася до суду з позовом до відповідача, третя особа – Вижицький районний відділ державної реєстрації актів цивільного стану Південно-Західного міжрегіонального управління Міністерства юстиції (м. Івано-Франківськ), про визнання батьківства.

Позовна заява мотивована тим, що з 28 серпня 2009 року до листопада 2011 року вона проживала з відповідачем однією сім'єю, без реєстрації шлюбу.

Відповідно до свідоцтва про народження дитини від 19 серпня 2011 року, в графі батько записаний ОСОБА_5, в графі мати записана позивач. Відомості про батька малолітньої дитини записано на підставі заяви матері.

Позивач вказувала, що відповідач визнавав дитину своєю донькою, турбувався про неї та надавав матеріальну допомогу, а після припинення сімейних відносин, відповідач припинив будь-які стосунки з нею та донькою.

Ухвалою Вижицького районного суду Чернівецької області у справі була призначена судова медична молекулярно-генетична експертиза, яка не була проведена через нез'явлення відповідача для відбору біологічних зразків. Відповідач написав заяву про відмову від проведення будь-яких судово-медичних експериментів.

Відповідно до заяви відповідача, що адресована керівнику КМУ «Обласне бюро судово-медичної експертизи», відповідач відмовився від проведення від будь-яких судово-медичних експериментів.

Рішенням Вижицького районного суду Чернівецької області від 07 жовтня 2020 року позов задоволено.

Постановою Чернівецького апеляційного суду від 29 грудня 2020 року апеляційну скаргу відповідача задоволено частково. Рішення Вижицького районного суду Чернівецької області від 07 жовтня 2020 року в частині зобов'язання Вижицький районний відділ державної реєстрації актів цивільного стану Південно-Західного міжрегіонального управління Міністерства юстиції (м. Івано-Франківськ) вчинити дії скасовано. У задоволенні позову позивача до відповідача про виключення відомостей з актового запису про народження дитини та внесення відомостей до актового запису про народження дитини відмовлено. Рішення Вижицького районного суду Чернівецької області від 07 жовтня 2020 року в частині визнання батьківства змінено. Ізнано відповідача батьком дитини, актовий запис про народження від 19 серпня 2011 року № 39, вчинений виконавчим комітетом Лукавецької сільської

ради Вижицького району Чернівецької області. У решті рішення суду залишено без змін.

Постанова апеляційного суду мотивована тим, що висновки районного суду про наявність підстав для визнання відповідача батьком дитини, є правильними.

Посилаючись на правову позицію Верховного Суду, викладену у постанові від 25 серпня 2020 року у справі № 478/690/18 (провадження № 61-18333св19), апеляційний суд вважав, що суд першої інстанції не врахував, що резолютивна частина рішення про визнання батьківства має містити всі відомості, необхідні для реєстрації батьківства (материнства) в органах реєстрації актів цивільного стану (прізвище, ім'я та по батькові матері й батька, число, місяць і рік їх народження, громадянство, а також номер актового запису про народження дитини, коли та яким органом його вчинено).

Щодо позовної вимоги про виключення відомостей з актового запису про народження дитини та внесення відомостей до актового запису про народження дитини апеляційний суд дійшов висновку, що суд першої інстанції помилково зобов'язав третю особу Вижицький районний відділ державної реєстрації актів цивільного стану Південно-Західного міжрегіонального управління Міністерства юстиції м. Івано-Франківськ вчинити дії щодо внесення змін до актового запису, оскільки позовні вимоги про виключення відомостей з актового запису про народження дитини про ОСОБА_5, як батька дитини та внесення відомостей до актового запису про народження дитини, зазначивши батьком відповідача є безпідставними та не входять до повноважень суду. Крім того, така вимога є зайвою, оскільки рішення суду про визнання батьківства є підставою для внесення змін до актового запису про народження дитини.

Позиція Верховного Суду та нормативно - правове обґрунтування.

Положеннями статті 128 СК України визначено, що за відсутності заяви, право на подання якої встановлено статтею 126 цього Кодексу, батьківство щодо дитини може бути визнане за рішенням суду.

Підставою для визнання батьківства є будь-які відомості, що засвідчують походження дитини від певної особи, зібрані відповідно до Цивільного процесуального кодексу України.

Позов про визнання батьківства приймається судом, якщо запис про батька дитини у Книзі реєстрації народжень вчинено відповідно до частини першої статті 135 цього Кодексу.

Судом встановлено, що відомості про батька дитини записані відповідно до частини 1 статті 135 СК України, тобто за вказівкою матері.

Розглядаючи справу в частині позовних вимог про визнання батьківства відповідача стосовно дитини, суди попередніх інстанцій вважали, що ухилення відповідача від проведення судової медичної молекулярно-генетичної експертизи дає суду підстави встановити факт наявності кровного споріднення між відповідачем і дитиною. При цьому суди зазначили, що відповідач не довів наявності поважних підстав, які перешкождали йому з'явитися до експертної установи для забору відповідних зразків у будь-який інший день. Вказані дії та бездіяльність відповідача призвели до неможливості проведення експертизи, надали суду можливість визнати факт, який відповідачем заперечується, та встановити, з урахуванням інших доказів, походження дитини від відповідача.

У зв'язку з тим, що відповідач не з'явився для проведення молекулярно-генетичної експертизи для встановлення наявності чи відсутності кровного споріднення між ним і дитиною, суди застосували положення статті 109 ЦПК України та визнали відповідача таким, що ухиляється від участі у проведенні експертизи.

Колегія суддів вважає висновки судів попередніх інстанцій щодо умисного ухилення відповідача від проходження судової медичної молекулярно-генетичної експертизи необґрунтованими, оскільки він не був вчасно та належно повідомлений про дату та час відбору зразків для проведення експертизи.

З огляду на зазначене, суди попередніх інстанцій дійшли передчасних висновків про наявність підстав для задоволення позову в частині визнання відповідача батьком дитини.

Крім того, Верховний Суд вважає, що для правильного застосування статті 109 ЦПК України суду потрібно не лише констатувати факт неявки на експертизу і послатись на статтю 109 ЦПК України, а й надати правову оцінку доводам відповідача про причини неявки на експертизу, які відповідач наводив у поданій ним апеляційній скарзі.

Переглядаючи справу в апеляційному порядку, апеляційний суд не провів аналіз наведених відповідачем причин неявки на експертизу та дійшов неправильного висновку суду про ухилення відповідача від участі в експертизі.

Отже, висновки судів першої та апеляційної інстанцій про неповажність наведених відповідачем причин неможливості з'явитися для відбору зразків, необхідних для проведення судової медичної молекулярно-генетичної експертизи, є передчасними.

Враховуючи вищенаведене, Верховний Суд постановив касаційну скаргу відповідача задовольнити частково, рішення Вишньорського районного суду Чернівецької області від 07 жовтня 2020 року та постанову Чернівецького апеляційного суду від 29 грудня 2020 року скасувати та передати справу на новий розгляд до суду першої інстанції.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97495442>.

Постанова Верховного Суду від 02.06.2021 року у справі № 199/6950/19 (провадження № 61-1107св21)

У справах про поновлення батьківських прав суд перевіряє, наскільки змінилася поведінка особи, позбавленої батьківських прав, та обставини, що були підставою для позбавлення батьківських прав, і постановляє рішення відповідно до інтересів дитини.

У серпні 2019 року позивач звернувся до суду з позовом до відповідача, третя особа – Орган опіки та піклування виконкому Амур-Нижньодніпровської районної у м. Дніпропетровську ради, про поновлення батьківських прав.

Позовна заява мотивована тим, що рішенням Амур-Нижньодніпровського районного суду м. Дніпропетровська від 15 січня 2018 року у справі № 199/317/17-ц за позовом матері дитини (відповідача у даній справі) його було позбавлено батьківських прав щодо малолітньої доньки.

Позивач зазначав, що тривала відсутність спілкування з донькою негативно впливає на її ставлення до нього. Усвідомивши необхідність своєї участі у житті рідної доньки, він вирішив

скористатись своїм правом шляхом подання до суду позову про поновлення батьківських прав щодо своєї дитини.

від 01 серпня 2019 року позивач має діагноз: психічні та поведінкові розлади внаслідок вживання каннабіноїдів. Синдром залежності. Повна ремісія (F 12.202) (в анамнезі). Рекомендації: здоровий спосіб життя. Відповідно до сертифіката про проходження профілактичного наркологічного огляду протипоказань до опіки та піклування не виявлено.

Позивач під диспансерно-динамічним наглядом у лікаря-нарколога не знаходиться, що підтверджено довідкою № 1396 від 06 серпня 2019 року, виданою Комунальним підприємством «Дніпропетровський наркологічний диспансер» Дніпропетровської обласної ради.

Психіатричні протипоказання до встановлення опіки над неповнолітньою дитиною відсутні, що підтверджується медичною довідкою про проходження обов'язкових попереднього та періодичного психіатричних оглядів серії 10ААС № 365424.

Згідно з довідкою № 425 від 01 серпня 2019 року позивач під наглядом у лікаря-психіатра КЗ «Дніпровська міська поліклініка № 1» не знаходиться, за амбулаторною допомогою не звертався.

Відповідно до характеристики від 15 серпня 2019 року позивач за місцем проживання характеризується позитивно.

У характеристиці від 01 серпня 2019 року № 128, виданою Товариством з обмеженою відповідальністю «Хайедж», зазначено, що позивач працює за цивільно-правовою угодою з 01 жовтня 2018 року на посаді юрисконсульта та характеризується позитивно.

Заявою від 18 листопада 2019 року ОСОБА_6 повідомила орган опіки та піклування про те, що з березня 2016 року позивач у помешканні відповідача не з'являвся, донькою не цікавився, у сусідів не запитував.

У довідці від 20 листопада 2019 року зазначено, що здоров'ям дитини, займається виключно мати дитини, батько дитини до педіатра не навідувався на прийом. Відповідно до характеристики дитини, учениці 6-А класу, з 01 вересня 2018 року батька дитини жодного разу не бачили, по телефону він не зв'язувався, дівчинка про нього жодного разу не згадувала.

За змістом висновку психоемоційного стану дитини від 21 листопада 2019 року станом на момент звернення наразі дитина не має проблем з фізичним здоров'ям. Проблеми з ендокринною та нервовою системою зникли внаслідок усунення присутності агресивного батька в житті сім'ї.

Відповідно до епікризу з історії хвороби позивача від 23 грудня 2019 року (стаціонарне лікування в КП «ДКПБ» ДОС 3 відділення з 19 березня 2019 року до 22 квітня 2019 року) встановлено діагноз: психічні розлади та розлади поведінки внаслідок комбінованого вживання алкоголю та каннабіноїдів.

Згідно з висновком органу опіки та піклування Амур-Нижньодніпровської районної у місті Дніпрі ради від 16 березня 2020 року № 4/4-151 орган опіки та піклування не прийшов до єдиного висновку щодо розв'язання спору.

Рішенням Амур-Нижньодніпровського районного суду м. Дніпропетровська від 16 березня 2020 року у задоволенні позову відмовлено.

Постановою Дніпровського апеляційного суду від 10 грудня 2020 року апеляційну скаргу позивача залишено без задоволення. Рішення Амур-Нижньодніпровського районного суду м. Дніпропетровська від 16 березня 2020 року залишено без змін.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування.

Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ) зауважив, що оцінка загальної пропорційності будь-якого вжитого заходу, що може спричинити розрив сімейних зв'язків, вимагатиме від судів ретельної оцінки низки факторів та залежно від обставин відповідної справи вони можуть відрізнятися. Проте необхідно пам'ятати, що основні інтереси дитини є надзвичайно важливими. При визначенні основних інтересів дитини у кожному конкретному випадку необхідно враховувати дві умови: по-перше, у якнайкращих інтересах дитини буде збереження її зв'язків із сім'єю, крім випадків, коли сім'я виявляється особливо непридатною або явно неблагополучною; по-друге, у якнайкращих інтересах дитини буде забезпечення її розвитку у безпечному, спокійному та стійкому середовищі, що не є неблагополучним (пункт 100 рішення ЄСПЛ від 16 липня 2015 року у справі «Мамчур проти України»).

Наведене узгоджується з правовим висновком щодо врахування найкращих інтересів дитини при розгляді справ, які стосуються прав дітей, викладеним Великою Палатою Верховного Суду у постанові від 17 жовтня 2018 року у справі № 402/428/16-ц (провадження № 14-327цс18).

Колегія суддів вважає, що висновки судів попередніх інстанцій про відсутність підстав для поновлення батьківських прав позивача є правильними з огляду на наявність матеріалів справи доказів перебування позивача на стаціонарному лікуванні в КП «ДКПБ» у період з 19 березня 2019 року до 22 квітня 2019 року зі встановленим діагнозом: психічні розлади та розлади поведінки внаслідок комбінованого вживання алкоголю та каннабіоїдів. Крім того, позивач не заперечив проходження такого лікування та зазначив, що воно спричинене особистими обставинами.

Ураховуючи наведене, у суду відсутні підстави вважати, що психічний та емоційний стан позивача є стабільним та не схильним до впливу зовнішніх чинників. Оскільки на підставі статті 18 Конвенції про права дитини від 20 листопада 1989 року батьки або у відповідних випадках законні опікуни несуть основну відповідальність за виховання і розвиток дитини, а найкращі інтереси дитини є предметом їх основного піклування, відтак, впевненості у можливостях позивача забезпечити найкращі інтереси доньки станом на момент розгляду справи немає. При цьому колегія суддів погоджується, що надані ним докази зміни його поведінки, свідогляд, звичок, не дають впевненості у його доводах та спростовуються його ж поведінкою, яка свідчить про нестійку психіку та схильність до вживання алкоголю та каннабіоїдів.

Верховний Суд вважає за необхідне залишити касаційну скаргу без задоволення, а оскаржувані судові рішення без змін.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97495427>.

Постанова Верховного Суду від 07.04.2021 року у справі № 316/2522/19 (провадження № 61-18256св20)

Скасовуючи рішення суду першої інстанції, суд апеляційної інстанції посилався лише на висловлене відповідачем під час апеляційного розгляду, бажання змінити своє ставлення до виховання малолітньої дитини у бік покращення. Проте так, як матеріали справи не містять доказів зміни поведінки матері по відношенню до свого неповнолітнього сина, то підстави для скасування рішення про позбавлення батьківських прав відсутні.

У грудні 2019 року Виконавчий комітет Енергодарської міської ради як орган опіки та піклування в особі служби у справах дітей, який діє в інтересах малолітньої дитини, звернувся до суду з позовом до відповідача, третя особа – Енергодарський міський центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, про позбавлення батьківських прав. Позовна заява мотивована тим, сім'я відповідача перебуває під соціальним супроводом Енергодарського міського центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, а малолітня дитина – з 13 травня 2016 року на обліку як дитина, що опинилась у складних життєвих обставинах.

Підставою для взяття дитини на облік слугувало повідомлення Енергодарського міського відділу кримінально-виконавчої інспекції про ухилення від виконання батьківських обов'язків матері, звільненої від відбування покарання до досягнення її сином трирічного віку.

Спеціалісти служби та фахівці із соціальної роботи Енергодарського міського центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді систематично відвідували сім'ю за місцем проживання з метою здійснення контролю за станом утримання, виховання та розвитку дитини. Під час відвідування виявлено, що відповідач не дотримується режиму харчування та відпочинку дитини, не забезпечує належного догляду, не слідкує за гігієною, не приділяє належної уваги вихованню дитини, що зафіксовано у письмових повідомленнях та актах обстеження умов проживання.

Неодноразово відповідач залишала свого малолітнього сина на вулиці, про що свідчать акти про знайдену дитину від 12 серпня 2019 року та 21 жовтня 2019 року.

07 листопада 2019 року дитину тимчасово влаштовано до комунального закладу «Мелітопольський обласний центр соціально-психологічної реабілітації дітей».

Позивач посилався на те, що відповідач систематично та свідомо ухиляється від виконання своїх батьківських обов'язків щодо свого малолітнього сина.

В ході судового розгляду справи також були встановлені наступні обставини.

Згідно з висновком Виконавчого комітету Енергодарської міської ради від 09 грудня 2019 року № 01-01-40/5162 відповідача доцільно позбавити батьківських прав щодо малолітнього сина, оскільки вона самоусунулась від виконання батьківських обов'язків по вихованню та утриманню дитини, не піклується про його здоров'я та розвиток, не виявляє до сина своєї батьківської уваги та турботи, хоча має таку можливість.

З 15 червня 2020 року до 14 вересня 2020 року відповідач працювала в КП «Чисте місто». За час роботи на підприємстві проявила негативні риси характеру, за що їй було оголошено дві догани.

Рішенням Виконавчого комітету Енергодарської міської ради від 20 серпня 2020 року № 209 малолітньому надано статус дитини, позбавленої батьківського піклування.

Рішенням Виконавчого комітету Енергодарської міської ради від 20 серпня 2020 року № 210 за заявою ОСОБА_3 з проханням призначити її опікуном над дитиною, призначено опікуна ОСОБА_3 над малолітньою дитиною.

Відповідно до акта від 17 вересня 2020 року про передачу дитини у сім'ю (опікуна, піклувальника, батьків-вихователів, прийомних батьків) адміністрацією Комунального закладу «Мелітопольський обласний центр соціально-психологічної реабілітації дітей» Запорізької обласної ради передано дитину опікуна – бабусі ОСОБА_3.

Рішенням Енергодарського міського суду Запорізької області від 18 червня 2020 року позов Виконавчого комітету Енергодарської міської ради задоволено.

Передано дитину Виконавчому комітету Енергодарської міської ради як органу опіки та піклування в особі служби у справах дітей для подальшого влаштування.

Постановою Запорізького апеляційного суду від 04 листопада 2020 року апеляційну скаргу відповідача задоволено. Рішення Енергодарського міського суду Запорізької області від 18 червня 2020 року скасовано, у задоволенні позову Виконавчого комітету Енергодарської міської ради, як органу опіки та піклування в особі служби у справах дітей, який діє в інтересах малолітньої дитини відмовлено.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування.

Статтею 164 СК України визначено перелік підстав позбавлення судом батьків батьківських прав, який є вичерпним.

Інші випадки, коли дитина може бути відібрана від батьків, про які йдеться у частині першій статті 170 СК України, охоплюють ситуації, коли залишення дитини у батьків є небезпечним для її життя, здоров'я і морального виховання. Така небезпека може впливати не лише з поведінки батьків, а й з їх особистих негативних звичок (демонстрація та заохочення у дитини до розпусної поведінки). Для відібрання дитини від батьків достатня наявність ризику лише для життя, здоров'я або лише для морального виховання. Варто враховувати й ступінь небезпеки для кожної окремо взятої дитини, враховуючи її фізичний та психічний розвиток.

Наведене узгоджується з правовим висновком щодо врахування найкращих інтересів дитини при розгляді справ, які стосуються прав дітей, викладеним Великою Палатою Верховного Суду у постанові від 17 жовтня 2018 року у справі № 402/428/16-ц (провадження № 14-327цс18).

Ухвалюючи рішення про позбавлення батьківських прав, суд першої інстанції виходив із доведеної позивачем факту неналежного піклування про малолітню дитину, що створює загрозу для її життя і здоров'я, ухилення від виконання матер'ю своїх обов'язків з виховання дитини, урахував конкретні обставини справи.

Звертаючись до Верховного Суду, Виконавчий комітет Енергодарської міської ради надав до касаційної скарги лист Національної поліції України від 01 грудня 2020 року № 9984/92/01-2020, яким на запит начальника служби у справах

дітей Енергодарської міської ради надано інформацію про те, що станом на 02 грудня 2020 року в секторі дізнання Енергодарського відділу поліції Головного управління Національної поліції в Запорізькій області на розгляді знаходяться кримінальні провадження щодо відповідача, які зареєстровані в Єдиному реєстрі досудових розслідувань № 12020080160000255 від 11 березня 2020 року, № 12020085160000135 від 11 вересня 2020 року за частиною 1 статті 185 КК України, № 12020085160000174 від 02 жовтня 2020 року (тілесні ушкодження).

Відповідно до висновку Виконавчого комітету Енергодарської міської ради від 09 грудня 2019 року № 01-01-40/5162 відповідача доцільно позбавити батьківських прав щодо малолітнього сина, оскільки вона самоусунулась від виконання батьківських обов'язків по вихованню та утриманню дитини, не піклується про його здоров'я та розвиток, не виявляє до сина своєї батьківської уваги та турботи, хоча має таку можливість.

Відповідачем не надано доказу про наявність у неї відповідного житла для проживання із сином та створення належних умов для проживання дитини.

Крім того, суд першої інстанції, задовольняючи позовні вимоги Виконавчого комітету Енергодарської міської ради, посилався на те, що дитина вже тривалий час перебуває у Комунальному закладі «Мелітопольський обласний центр соціально-психологічної реабілітації дітей». Відповідач не піклувалась про фізичний і духовний розвиток дитини, що негативно вплинуло на її розвиток як складову виховання. Відповідач не надавала дитині доступу до культурних та інших духовних цінностей, не сприяла засвоєнню сином загальнонавчаних норм моралі та не виявляла інтересу до її внутрішнього світу.

Скасовуючи рішення суду першої інстанції, суд апеляційної інстанції у постанові посилався на те, що відповідач працює в КП «Чисте місто» з 15 червня 2020 року та отримує заробітну плату.

Проте суд апеляційної інстанції не надав належної оцінки тому, що відповідно до довідки КП «Чисте місто» від 08 жовтня 2020 року відповідач була звільнена з посади вантажниця транспортної дільниці за угодою сторін за пунктом 1 статті 36 КЗпП України з 14 вересня 2020 року. За час роботи на підприємстві проявила негативні риси характеру, за що їй було оголошено дві догани.

Скасовуючи рішення суду першої інстанції, суд апеляційної інстанції посилався лише на висловлене відповідачем під час апеляційного розгляду, бажання змінити своє ставлення до виховання малолітньої дитини у бік покращення. Матеріали справи не містять доказів зміни поведінки матері по відношенню до свого неповнолітнього сина.

Розглядаючи спір, який виник між сторонами у справі, суд першої інстанції правильно визначив характер спірних правовідносин та норми матеріального права, які підлягають застосуванню, повно та всебічно дослідив наявні у справі докази і дав їм належну оцінку, правильно встановив обставини справи, внаслідок чого ухвалив законне й обґрунтоване судові рішення, яке відповідає вимогам матеріального та процесуального права.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96243601>.

Постанова Верховного Суду від 15.04.2021 року у справі № 243/13192/19-ц (провадження №61-2237св21)

Позиція відповідача, а саме його намагання зберегти зв'язок з дітьми, та залучення до розгляду справи адвоката, надання доказів, що він зацікавлений життям своїх дітей, свідчать про те, що він жодним чином не є тією особою, яка умисно ухиляється від виконання своїх обов'язків щодо виховання дітей і щодо якої є нагальна необхідність позбавлення батьківських прав щодо своїх дітей.

Факт знаходження відповідача на обліку лікаря нарколога не може бути прямим та однозначним доказом про невиконання батьком своїх батьківських обов'язків (пункт 1 частини четвертої статті 164 СК України) без доводів взаємозв'язку цих фактів з виконанням батьківських обов'язків.

У листопаді 2019 року Орган опіки та піклування Слов'янської міської ради, що діє в інтересах ОСОБА_1, ОСОБА_2, звернувся до суду із позовом до відповідача, треті особи: Комунальна установа охорони здоров'я «Краматорський будинок дитини «Антошка» (далі - «Краматорський будинок дитини «Антошка»), Слов'янський міський центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді, про позбавлення батьківських прав. В ході судового розгляду встановлені наступні обставини справи.

Рішенням Слов'янського міськрайонного суду Донецької області від 06 листопада 2018 року у відповідача відібрані малолітні діти: ОСОБА_1 та ОСОБА_2 без позбавлення батьківських прав.

Згідно з рішеннями Виконавчого комітету Слов'янської міської ради від 19 грудня 2018 року № 1163 та № 1164 ОСОБА_2 та ОСОБА_1 надано статус дітей позбавлених батьківського піклування.

Відповідно до рішень Виконавчого комітету Слов'янської міської ради від 19 грудня 2018 року № 1166 та № 1168 малолітніх ОСОБА_1 та ОСОБА_2 влаштовано до державного закладу на повне державне утримання.

Матір дітей - ОСОБА_4 померла, що підтверджується свідоцтвом про смерть від 21 листопада 2019 року.

Відповідно до довідки Міського наркологічного диспансеру відповідач перебуває на обліку у лікаря нарколога КЛПЗ «Слов'янський міський наркологічний диспансер» з діагнозом розлад психіки та поведінки внаслідок вживання опіоїдів. Синдром залежності.

Згідно з висновком Органу опіки та піклування Слов'янської міської ради від 13 листопада 2019 року, орган опіки та піклування вважає доцільним позбавити відповідача батьківських прав щодо його дітей: ОСОБА_1 та ОСОБА_2.

Рішенням Слов'янського міськрайонного суду Донецької області від 19 серпня 2020 року в задоволенні позову Органу опіки та піклування Слов'янської міської ради, що діє в інтересах ОСОБА_1, ОСОБА_2, відмовлено.

Постановою Донецького апеляційного суду від 20 січня 2021 року рішення суду першої інстанції залишено без змін.

Суд апеляційної інстанції не погодився із висновком органу опіки та піклування про доцільність позбавлення батьківських прав відповідача.

Факт знаходження відповідача на обліку лікаря нарколога КЛПЗ

«Слов'янський міський наркологічний диспансер» з 1991 року, не може бути прямим та однозначним доказом про невиконання батьком своїх батьківських обов'язків (пункт 1 частини четвертої статті 164 СК України) без доводів взаємозв'язку цих фактів з виконанням батьківських обов'язків.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування.

Тлумачення пункту 2 частини першої статті 164 СК України дозволяє зробити висновок, що ухилення від виконання своїх обов'язків по вихованню дитини може бути підставою для позбавлення батьківських прав лише за умови винної поведінки батьків, свідомого нехтування ними своїми обов'язками.

Позбавлення батьківських прав (тобто прав на виховання дитини, захист її інтересів, на відібрання дитини в інших осіб, які незаконно їх утримують, та інше), що надані батькам до досягнення дитиною повноліття і ґрунтуються на факті спорідненості з нею, є крайнім заходом впливу на осіб, які не виконують батьківських обов'язків, а тому питання про його застосування слід вирішувати лише після повного, всебічного, об'єктивного з'ясування обставин справи, зокрема ставлення батьків до дітей.

Ухилення батьків від виконання своїх обов'язків має місце, коли вони не піклуються про фізичний і духовний розвиток дитини, її навчання, підготовку до самостійного життя, зокрема: не забезпечують необхідного харчування, медичного догляду, лікування дитини, що негативно впливає на її фізичний розвиток як складову виховання; не спілкуються з дитиною в обсязі, необхідному для її нормального самоусвідомлення, не надають дитині доступу до культурних та інших духовних цінностей; не сприяють засвоєнню нею загальноновизнаних норм моралі; не виявляють інтересу до її внутрішнього світу; не створюють умов для отримання нею освіти. Зазначені фактори, як кожен окремо, так і в сукупності, можна розцінювати як ухилення від виховання дитини лише за умови винної поведінки батьків, свідомого нехтування своїми обов'язками.

Позбавлення батьківських прав є крайнім заходом впливу і повинен застосовуватись у випадках свідомого та умисного ухилення відповідача від виконання своїх батьківських обов'язків, та з врахуванням того, що такий захід буде застосований в інтересах дітей.

Зважаючи на те, що позбавлення батьківських прав є крайнім заходом, суд може у виняткових випадках при доведеності винної поведінки когось із батьків або їх обох з урахуванням її характеру, особи батька і матері, а також інших конкретних обставин справи відмовити в задоволенні позову про позбавлення цих прав, попередивши відповідача про необхідність змінити ставлення до виховання дитини (дітей) і поклавши на органи опіки та піклування контроль за виконанням ним батьківських обов'язків.

Таким чином, позбавлення батьківських прав допускається лише тоді, коли змінити поведінку батьків у кращу сторону неможливо, і лише при наявності вини у діях батьків.

Європейський суд з прав людини (далі - ЄСПЛ) наголошував на тому, що питання сімейних відносин має ґрунтуватися на оцінці особистості заявника та його поведінці. Факт заперечення заявником проти позову про позбавлення його батьківських прав також міг свідчити про його інтерес до дитини (Hunt v. Ukraine, №31111/04, § 58, ЄСПЛ, від 07 грудня 2006 року).

Ураховуючи викладене, суди першої та апеляційної інстанцій, на підставі належним чином оцінених доказів, дійшли правильного висновку про те, що підстави, передбачені статтею 164 СК України для позбавлення відповідача батьківських прав, відсутні.

Батько дітей наполегливо бажає спілкуватися з ними, проти позбавлення батьківських прав категорично заперечує, а позбавлення батьківських прав необхідно розглядати як крайній захід сімейно-правового характеру, який застосовується до батьків, що не забезпечують належного виховання своїх дітей.

Під час розгляду справи, суди не погодилися з висновком органу опіки та піклування щодо доцільності позбавлення відповідача батьківських прав щодо його малолітніх дітей, оскільки у ньому не встановлено фактів, які б свідчили про те, що позбавлення відповідача батьківських прав є заходом впливу, який найкраще відповідає інтересам дітей. Вказаний висновок не містить відомостей про те, що відповідач був заслуханий органом опіки та піклування. При цьому, судами враховано, що після відібрання дітей у батька він не втрачає зв'язку з ними, відвідує їх постійно у Краматорський будинок дитини «Антошка», приносить фрукти, печиво та інше, цікавився станом здоров'я, проводив з ними час.

Враховуючи це, Верховний Суд погоджується з висновками судів попередніх інстанцій про відсутність підстав для позбавлення відповідача батьківських прав, оскільки він, в силу своїх можливостей, намагається піклуватися про дітей. Крім того, під час розгляду цієї справи померла матір дітей. Фактично діти залишилися напівсиротами, і позбавлення батька батьківських прав за відсутності доказів його ухилення від виконання батьківських обов'язків чи жорстокого поводження з дітьми, є несправедливим, навіть не зважаючи на те, що відібрання дітей у листопаді 2018 року, що передувало зверненню Органом опіки та піклування Слов'янської міської ради до суду і цим позовом, було виправданим.

Верховний Суд зазначає, якщо рішення мотивується необхідністю захистити дитину від небезпеки, має бути доведено, що така небезпека справді існує.

Враховуючи викладене, Верховний Суд дійшов висновку, що у випадку, що склався у родині відповідача, позбавлення відповідача батьківських прав є не виправданим, настільки крайнім заходом сімейно-правового характеру, який не відповідає інтересам дітей. У цьому випадку, держава, як про це влучно висловився Європейський суд у справах людини у рішенні «Савіні проти України», має допомогти родині у складній ситуації, без застосування радикальних заходів.

Враховуючи наведене, Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду постановив касаційну скаргу Органу опіки та піклування Слов'янської міської ради залишити без задоволення, а рішення Слов'янського міськрайонного суду Донецької області від 19 серпня 2020 року та постанову Донецького апеляційного суду від 20 січня 2021 року – без змін.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96342704>.

Постанова Верховного Суду від 10.06.2021 року у справі № 182/4396/19 (провадження № 61-16667св20)

Установивши, що відповідач заперечує проти позбавлення його батьківських прав та вказує, що не втратив інтересу до участі у вихованні дитини, має намір на відновлення відносин з нею, сплачував аліменти на користь матері дитини, заборгованості по аліментам не мав, проте існувало непорозуміння з позивачем, як особою з якою проживає дитина щодо його участі у вихованні сина, апеляційний суд дійшов правильного висновку про недоведеність позивачем необхідності застосування до відповідача такого крайнього заходу впливу, як позбавлення батьківських прав.

У червні 2019 року позивач звернулася до суду до відповідачів (ОСОБА_2, ОСОБА_3), треті особи: виконавчий комітет Нікопольської міської ради Дніпропетровської області, орган опіки та піклування Нікопольської міської ради Дніпропетровської області, з позовом, в якому просила позбавити відповідачів батьківських прав відносно їх малолітнього сина; призначити її опікуном малолітньої дитини; стягнути з відповідачів на її користь аліменти на утримання малолітньої дитини у розмірі 1/6 частини усіх видів заробітку (доходу) щомісячно, з кожного, але не менше 50% прожиткового мінімуму на одну дитину відповідного віку до досягнення дитиною повноліття; стягнути з відповідачів судові витрати.

В обґрунтування позову позивач зазначала наступне.

Дочка позивача – ОСОБА_2 з 08 квітня 2011 року перебувала у зареєстрованому шлюбі із ОСОБА_3, від якого народилася дитина. Позивач є бабою малолітньої дитини.

Рішенням Нікопольського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 17 січня 2013 року шлюб між відповідачами розірвано.

Рішенням Нікопольського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 27 квітня 2017 року з ОСОБА_3 на користь ОСОБА_2 стягнуто аліменти на утримання малолітнього сина ОСОБА_4.

З лютого 2012 року батьки дитини мешкають окремо від свого сина, не цікавляться його життям, розвитком, станом здоров'я, не утримують його матеріально, не займаються розвитком та вихованням.

Починаючи з лютого 2012 року дитина проживає разом з позивачем, яка займається його вихованням та утриманням. Відповідачі самоусунулися від виховання та утримання свого сина, що є підставою для позбавлення їх батьківських прав.

В ході судового розгляду були встановлені такі обставини.

Відповідно до висновку про доцільність позбавлення батьківських прав від 15 січня 2020 року №34, наданому органом опіки та піклування Нікопольської міської ради, зазначено, що орган піки та піклування вважає доцільним позбавити батьківських прав відповідачів по відношенню до малолітньої дитини.

З характеристики дитини, учня 2 класу комунального закладу «НСЗШ 316», наданої директором школи, вбачається, що батько дитини з сім'єю не проживає. Жодного разу в школі не з'являвся. Мати тричі з'являлася в школі на підготовчому етапі до 1 класу. Вихованням сина не займається. Не приділяє увагу і турботу щодо розумового розвитку дитини. Нікіта проживає у родині, яка

складається з бабусі та дідуся.

За інформацією служби у справах дітей Павлоградської міської ради Дніпропетровської області від 02 лютого 2020 року батько був запрошений до служби. В бесіді пояснив, що позбавленням батьківських прав він згоден і оскаржувати рішення суду не буде.

Мати надала до органу опіки та піклування нотаріально посвідчену заяву про те, що не заперечує проти позбавлення її батьківських прав щодо малолітнього сина.

Рішенням Павлоградського міськрайонного суду Дніпропетровської області від 04 лютого 2020 року позов задоволено.

Постановою Дніпровського апеляційного суду від 06 жовтня 2020 року апеляційну скаргу ОСОБА_3 задоволено частково.

Рішення суду першої інстанції в частині позбавлення ОСОБА_3 батьківських прав відносно малолітнього, призначення позивача опікуном малолітньої дитини, стягнення з ОСОБА_3 на користь позивача судових витрат в розмірі 1152,60 грн, скасовано з ухваленням нового рішення.

У задоволенні позовних вимог до ОСОБА_3 про позбавлення батьківських прав, встановлення опіки – відмовлено. В іншій частині рішення суду залишено без змін.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування.

Позбавлення батьківських прав є виключним заходом, який тягне за собою серйозні й остаточні правові наслідки (втрата прав, заснованих на спорідненості) як для батька (матері), так і для дитини (стаття 166 СК України).

Такий захід впливу повинен застосовуватись у випадках свідомого та умисного ухилення відповідача від виконання своїх батьківських обов'язків, та з врахуванням того, що такий захід буде застосований в інтересах дітей.

Зважаючи на те, що позбавлення батьківських прав є крайнім заходом, суд може у виняткових випадках при доведеності винної поведінки когось із батьків або їх обох з урахуванням її характеру, особи батька і матері, а також інших конкретних обставин справи відмовити в задоволенні позову про позбавлення цих прав, попередивши відповідача про необхідність змінити ставлення до виховання дитини (дітей) і поклавши на органи опіки та піклування контроль за виконанням ним батьківських обов'язків.

Таким чином, позбавлення батьківських прав допускається лише тоді, коли змінити поведінку батьків у кращу сторону неможливо, і лише при наявності вини у діях батьків.

Європейський суд з прав людини у справі «Хант проти України» від 07 грудня 2006 року (заява № 31111/04) наголошував, що питання сімейних відносин має ґрунтуватися на оцінці особистості заявника та його поведінки. Факт заперечення заявником проти позову про позбавлення його батьківських прав також може свідчити про його інтерес до дитини (параграфи 57, 58). У статті 9 Конвенції ООН про права дитини від 20 листопада 1989 року зазначено, що держави-учасниці поважають право дитини, яка розлучається з одним чи обома батьками, підтримувати на регулярній основі особисті відносини і прямі контакти з обома батьками, за винятком випадків, коли це суперечить найкращим інтересам дитини.

У рішенні, прийнятому у справі «Мамчур проти України» від 16 липня 2015 року (заява № 10383/09), Європейський суд з прав людини зауважував, що оцінка загальної пропорційності будь-якого вжитого заходу, що може спричинити розрив сімейних зв'язків, вимагатиме від судів ретельної оцінки низки факторів та залежно від обставин відповідної справи вони можуть відрізнятися. Проте основні інтереси дитини є надзвичайно важливими. При визначенні основних інтересів дитини у кожному конкретному випадку необхідно враховувати дві умови: по-перше, у якнайкращих інтересах дитини буде збереження її зв'язків із сім'єю, крім випадків, коли сім'я виявляється особливо непридатною або явно неблагополучною; по-друге, у якнайкращих інтересах дитини буде забезпечення її розвитку у безпечному, спокійному та стійкому середовищі, що не є неблагополучним.

Розірвання сімейних зв'язків означає позбавлення дитини її коріння, позбавлення батька спорідненості з дитиною, а це буде вважатись виправданим лише за виняткових обставин.

Установивши, що ОСОБА_3 заперечує проти позбавлення його батьківських прав та вказує, що не втратив інтересу до участі у вихованні дитини, має намір на відновлення відносин з нею, сплачував аліменти на користь матері дитини, заборгованості по аліментам не мав, проте існувало непорозуміння з позивачем, як особою з якою проживає дитина щодо його участі у вихованні сина, апеляційний суд дійшов правильного висновку про недоведеність позивачем необхідності застосування до відповідача такого крайнього заходу впливу, як позбавлення батьківських прав.

Враховуючи вищенаведене, Верховний Суд постановив касаційну скаргу залишити без задоволення, а постанову Дніпровського апеляційного суду від 06 жовтня 2020 року – без змін.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97598477>.

Постанова Верховного Суду від 11.06.2021 року у справі № 758/9706/18 (провадження № 61-17898св20)

Проживання відповідача на непідконтрольній Україні території, той факт, що від виконання батьківських обов'язків останній не відмовлявся та робив спроби поспілкуватись з дочкою, які виявились безрезультатними з огляду на відносини, які склались між сторонами, спростовують доводи позивача про винну поведінку відповідача та свідомого нехтування ним батьківських обов'язків.

Заперечення відповідача в ході розгляду справи проти позбавлення його батьківських прав, висловлення бажання спілкуватись з дитиною, дає підстави вважати, що останній не нехтує інтересами дитини та не бажає розривати зв'язки з дочкою.

У липні 2018 року позивач звернувся до суду з позовом до відповідача, третя особа: Служба у справах дітей Дніпровської районної в місті Києві державної адміністрації, про позбавлення відповідача батьківських прав відносно малолітньої дочки. Позов мотивований тим, що сторони у вересні 2011 року зареєстрували шлюб, який рішенням Дніпровського районного суду м. Києва від 15 квітня 2016 року розірваний.

У період шлюбу у них народилась дочка, яка проживає разом з позивачем та перебуває на її утриманні. Посилаючись на те, що відповідач повністю самоусунувся від виконання свого батьківського обов'язку, оскільки з 2014 року проживає окремо, з дитиною не спілкується, її вихованням не займається, не піклується про її фізичний та розумовий розвиток, позивач просила задовольнити позовні вимоги.

В ході судового розгляду було також встановлено наступні обставини.

Заочним рішенням Дніпровського районного суду м. Києва від 22 квітня 2016 року стягнуто з відповідача на користь позивача аліменти на дитину.

Відповідно до висновку Дніпровської районної в місті Києві державної адміністрації, наданого як органом опіки та піклування, від 02 жовтня 2019 року № 103/8962/41/3, останній вважає за можливе позбавити батьківських прав відповідача відносно малолітньої дитини у зв'язку з тим, що він ухилився від виховання та утримання дитини.

Рішенням Подільського районного суду м. Києва від 22 червня 2020 року в задоволенні позову відмовлено.

Постановою Київського апеляційного суду від 10 листопада 2020 року апеляційну скаргу позивача залишено без задоволення, рішення Подільського районного суду м. Києва від 22 червня 2020 року залишено без змін.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування.

Відповідно до частини першої статті 164 СК України мати, батько можуть бути позбавлені судом батьківських прав, якщо вона, він: не забрали дитину з пологового будинку або з іншого закладу охорони здоров'я без поважної причини і протягом шести місяців не виявляли щодо неї батьківського піклування; ухиляються від виконання своїх обов'язків по вихованню дитини; жорстоко поводяться з дитиною; хронічно зловживають алкоголем або наркотиками; вдаються до будь-яких видів експлуатації дитини, примушують її до жебракування та бродяжництва; засуджені за вчинення умисного кримінального правопорушення щодо дитини.

Верховний Суд виходить з того, що ухилення батьків від виконання своїх обов'язків має місце, коли вони не піклуються про фізичний і духовний розвиток дитини, її навчання, підготовку до самостійного життя, зокрема: не забезпечують необхідного харчування, медичного догляду, лікування дитини, що негативно впливає на її фізичний розвиток як складову виховання; не спілкуються з дитиною в обсязі, необхідному для її нормального самоусвідомлення; не надають дитині доступу до культурних та інших духовних цінностей; не сприяють засвоєнню нею загальнонавчаних норм моралі; не виявляють інтересу до її внутрішнього світу; не створюють умов для отримання нею освіти. Зазначені фактори, як кожен окремо, так і в сукупності, можна розцінювати як ухилення від виховання дитини лише за умови винної поведінки батьків, свідомого нехтування ними своїми обов'язками.

Верховний Суд виходить з того, що судом на перше місце ставляться «якнайкращі інтереси дитини», оцінка яких включає в себе знаходження балансу між усіма елементами, необхідними для прийняття рішення. Водночас позбавлення батьківських прав батька щодо неповнолітньої дитини є крайнім заходом впливу.

Суд першої інстанції, з висновком якого погодився й суд апеляційної інстанції, відмовляючи в задоволенні позову, дійшов правильного висновку, що відсутні докази винної поведінки відповідача та свідомого нехтування ним батьківських обов'язків.

Суди встановили, що відповідач проживає на непідконтрольній Україні території, від виконання батьківських обов'язків не відмовлявся та робив спроби поспілкуватись з дочкою, які виявились безрезультатними з огляду на відносини, які склались між сторонами.

В ході розгляду справи відповідач заперечував проти позбавлення його батьківських прав, зазначаючи, що бажає спілкуватись з дитиною, а тому така поведінка відповідача дає підстави вважати, що останній не нехтує інтересами дитини та не бажає розривати зв'язки з дочкою.

Вказаний висновок судів попередніх інстанцій колегія суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду вважає обґрунтованим та таким, що відповідає якнайкращим інтересам дитини та збереженню її зв'язків з сім'єю, у тому числі з батьком.

При цьому суди попередніх інстанцій надали належну правову оцінку висновку органу опіки та піклування та правильно вважали, що вказаний висновок зроблений на підставі пояснень матері, є недостатньо обґрунтованим, суперечить інтересам дитини на можливість збереження сімейних зв'язків, оскільки у матеріалах справи відсутні дані про обставини, які б свідчили про винну поведінку відповідача щодо дочки, свідомого нехтування ним своїми батьківськими обов'язками. Відповідач не є тією особою, поведінка чи дії якої можуть свідчити про негативний вплив на дитину, а тому розрив з нею сімейних відносин не відповідає інтересам дитини.

Враховуючи наведене, Верховний Суд у складі колегії суддів Другої судової палати Касаційного цивільного суду, постановив касаційну скаргу позивача залишити без задоволення, а рішення Подільського районного суду м. Києва від 22 червня 2020 року та постанову Київського апеляційного суду від 10 листопада 2020 року – без змін.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97598466>.

Постанова Верховного Суду від 17.06.2021 року у справі № 466/9380/17 (провадження № 61-2175св20)

Доведення обставин свідомого, умисного ухилення відповідача від виконання батьківських обов'язків, які можуть бути підставою позбавлення останнього батьківських прав, покладено на позивача.

Посилання заявниці на те, що дочка впродовж дев'яти років проживає разом із матір'ю та вітчимою та не бачиться із відповідачем не є підставою для позбавлення відповідача батьківських прав, оскільки позбавлення батьківських прав, тобто природніх прав, наданих батькам щодо дитини на її виховання, захист її інтересів та інших прав, які виникають із факту кровної спорідненості з дитиною, є крайнім заходом впливу, необхідність застосування якого позивачка не довела.

Наявність заборгованості зі сплати аліментів не є підставою для позбавлення особи батьківських прав.

У листопаді 2017 року позивач звернулася до суду з позовом до відповідача, третя особа, яка не заявляє самостійних вимог щодо предмета спору: орган опіки та піклування Шевченківської районної державної адміністрації Львівської міської ради, про позбавлення батьківських прав та збільшення розміру аліментів.

На обґрунтування позову позивач посилалася на таке.

14 червня 1997 року між сторонами укладено шлюб, від якого у сторін народилися діти: син та дочка.

Рішенням Шевченківського районного суду м. Львова від 12 жовтня 2011 року шлюб між позивачем та відповідачем розірваний. Після розірвання шлюбу дочка проживає з нею. 7 серпня 2012 року позивач уклала шлюб із ОСОБА_4 і з цього часу дитина визнає батьком вітчима.

Відповідач ухиляється від виконання батьківських обов'язків щодо дочки, не займається її вихованням, не цікавиться її розвитком, фактично самоусунувся від виконання батьківських обов'язків, що полягає в тому, що він не піклується про фізичний і духовний розвиток дитини, не цікавиться її навчанням, підготовкою до самостійного життя, не забезпечує необхідного харчування, медичного догляду, лікування дитини, не спілкується з дитиною, не надає дитині доступу до культурного і духовного розвитку, не створює умов для отримання освіти, не забезпечує матеріально, не виконує рішення суду про стягнення аліментів. На її запит орган опіки та піклування надав висновок від 07 листопада 2017 року № 36-5613 про доцільність позбавлення батьківських прав відповідача щодо малолітньої дочки.

Згідно з рішенням Самбірського міськрайонного суду Львівської області від 07 лютого 2013 року з відповідача підлягають стягненню аліменти на утримання сина та дочки. Відповідно до розрахунку заборгованості за аліментами, обчислених старшим державним виконавцем Шевченківського ВДВС м. Львова, станом на 01 вересня 2017 року заборгованість відповідача зі сплати аліментів становила 34 243 грн.

Рішенням Шевченківського районного суду м. Львова від 07 березня 2018 року позов задоволено частково. Позбавлено відповідача батьківських прав щодо малолітньої дочки. У решті позовних вимог відмовлено.

Постановою Львівського апеляційного суду від 23 грудня 2019 року рішення Шевченківського районного суду м. Львова від 07 березня 2018 року в частині позбавлення відповідача батьківських прав скасоване, ухвалене в цій частині нове рішення про відмову у задоволенні позову. В решті рішення суду першої інстанції залишено без змін.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування.

Згідно зі статтею 166 СК України позбавлення батьківських прав є винятковою мірою, яка тягне за собою надзвичайні правові наслідки як для батька (матері), так і для дитини.

Особи можуть бути позбавлені батьківських прав лише щодо дитини, яка не досягла вісімнадцяти років, і тільки з підстав, передбачених статтею 164 СК України.

Ухилення батьків від виконання своїх обов'язків має місце, коли вони не піклуються про фізичний і духовний розвиток

дитини, її навчання, підготовку до самостійного життя, освіти, зокрема: не забезпечують необхідного харчування, медичного догляду, лікування дитини, що негативно впливає на її фізичний розвиток як складову виховання; не спілкуються з дитиною в обсязі, необхідному для її нормального самоусвідомлення; не надають дитині доступу до культурних та інших духовних цінностей; не сприяють засвоєнню нею загальнонавчаних норм моралі; не виявляють інтересу до її внутрішнього світу; не створюють умов для отримання нею

Зазначені фактори, як кожен окремо, так і в сукупності, можна розцінювати як ухилення від виховання дитини лише за умови винної поведінки батьків, свідомого нехтування ними своїми обов'язками.

Таким чином, позбавлення батьківських прав допускається лише тоді, коли змінити поведінку батьків у кращу сторону неможливо і лише при наявності вини у діях батьків.

Аналогічний правовий висновок викладений Верховним Судом у постановках: від 29 квітня 2020 року у справі № 522/10703/18 (провадження № 61-4014св20), від 13 квітня 2020 року у справі № 760/468/18 (провадження № 61-8883св19), від 11 березня 2020 року у справі № 638/16622/17 (провадження № 61-13752св19), від 23 грудня 2020 року у справі № 522/21914/14 (провадження № 61-8179св19).

У рішенні по справі «Мамчур проти України» від 16 липня 2015 року (заява № 10383/09) ЄСПЛ зауважував, що оцінка загальної пропорційності будь-якого вжитого заходу, що може спричинити розрив сімейних зв'язків, вимагатиме від судів ретельної оцінки низки факторів та залежно від обставин відповідної справи вони можуть відрізнятися. Проте основні інтереси дитини є надзвичайно важливими.

Розірвання сімейних зв'язків означає позбавлення дитини її коріння, позбавлення батька спорідненості з дитиною, а це буде вважатись виправданим лише за виняткових обставин (рішення ЄСПЛ від 18 грудня 2008 року у справі «Савіні проти України»).

Доведення обставин свідомого, умисного ухилення відповідача від виконання батьківських обов'язків, які можуть бути підставою позбавлення останнього батьківських прав, покладено на позивача.

Вирішуючи спір, належним чином дослідивши та давши оцінку наданим сторонами доказам, суд апеляційної інстанції дійшов правильного висновку про те, що підстави, передбачені частиною першою статті 164 СК України для позбавлення відповідача батьківських прав, відсутні. Батько проти позбавлення батьківських прав заперечує, про що вказував у запереченні на позов, апеляційній скарзі, має намір на відновлення відносин з дочкою, а позбавлення батьківських прав необхідно розглядати як крайній захід, необхідність та пропорційність застосування якого за обставин цієї справи не доведено.

Суд апеляційної інстанції правильно не погодився з висновком органу опіки та піклування про доцільність позбавлення відповідача батьківських прав, оскільки він є недостатньо обґрунтованим та має рекомендаційний характер.

Посилання заявниці на те, що дочка впродовж дев'яти років проживає разом із матір'ю та вітчимом та не бачиться із відповідачем не є підставою для позбавлення відповідача батьківських прав, оскільки позбавлення батьківських прав,

тобто природних прав, наданих батькам щодо дитини на її виховання, захист її інтересів та інших прав, які виникають із факту кровної спорідненості з дитиною, є крайнім заходом впливу, необхідність застосування якого позивачка не довела.

Доводи касаційної скарги про неврахування апеляційним судом наявної заборгованості за аліментами суд не бере до уваги, оскільки наявність такої заборгованості не є підставою для позбавлення особи батьківських прав.

Враховуючи вищенаведене, Верховний Суд у складі колегії суддів Першої судової палати Касаційного цивільного суду постановив касаційну скаргу позивача залишити без задоволення, постанову Львівського апеляційного суду від 23 грудня 2019 року – без змін.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97771761>.

3.1.6. Справи щодо видачі обмежувальних приписів

Постанова Верховного Суду від 14.04.2021 року у справі №367/8247/19 (провадження №61-2795св20)

Верховний Суд не прийняв до уваги доводи касаційної скарги про те, що судом апеляційної інстанції під час розгляду справи не було звернуто уваги на додану до апеляційної скарги постанову Індустріального районного суду м.

Дніпропетровська від 02 вересня 2019 року в справі №202/5821/19 про притягнення ОСОБА_2 до адміністративної відповідальності за частиною першою статті 173-2 КУпАП, відповідно до якої адміністративну справу відносно ОСОБА_2 на підставі пункту 1 статті 247 КУпАП закрито у зв'язку із відсутністю в його діях складу адміністративного правопорушення.

Станом на день ухвалення судом першої інстанції рішення, 22 жовтня 2019 року, постановою Індустріального районного суду м. Дніпропетровська від 02 вересня 2019 року набрала законної сили. ОСОБА_2 не надав суду дану постанову, взагалі не зазначив про неї. А надав лише в додатках до своєї апеляційної скарги. Свою позицію Верховний Суд обґрунтував правилами подання доказів, а саме нормою частини третьої статті 367 ЦПК України, відповідно до якої докази, які не були подані до суду першої інстанції, приймаються судом лише у виняткових випадках, якщо учасник справи надав докази неможливості їх подання до суду першої інстанції з причин, що об'єктивно не залежали від нього. В апеляційній скарзі ОСОБА_2 не зазначив причин з яких не подав постанову та не надав доказів неможливості її подання до суду першої інстанції.

У жовтні 2019 року Заявниця звернулася до суду із заявою про видачу обмежувального припису стосовно ОСОБА_2 строком на три місяці.

Заяву мотивовано тим, що вона з березня 2017 року перебуває у зареєстрованому шлюбі з ОСОБА_2, під час перебування у шлюбі у них народився син ОСОБА_3. Також у Заявниці є двоє неповнолітніх дітей від першого шлюбу.

ОСОБА_2 не бере участі у вихованні та житті їхнього малолітнього сина, за весь час спільного проживання він приїздив до дитини один раз на місяць, під час таких приїздів

виникали конфлікти, непорозуміння, крики та грубі образи зі сторони ОСОБА_2, при яких були присутні неповнолітні діти, що завдавало їм психологічного та морального насильства.

10 серпня 2019 року ОСОБА_2 у присутності малолітніх дітей висловлювався в її сторону нецензурною лайкою та наніс тілесні ушкодження, у зв'язку з чим вона була вимушена звернутися із заявою до правоохоронних органів м. Дніпра, з проханням вжити заходів щодо реагування на неправомірні дії ОСОБА_2.

Дільничний офіцер, під час розгляду матеріалів виявив в діях ОСОБА_2 склад адміністративного правопорушення, передбаченого статтею 173-2 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі - КУпАП) і склав відносно нього протокол.

17 серпня 2019 року Заявниця зверталася до правоохоронних органів м. Дніпра із заявою щодо вжиття заходів до ОСОБА_2, який самовільно змінив замки на входних дверях до орендованої квартири у м. Дніпрі, де вони проживали, та не пускав її з дітьми до цієї квартири. Заявниця просила видати обмежувальний припис стосовно ОСОБА_2 на строк три місяці, яким заборонити наближення на 100 м до її місця проживання та неповнолітніх дітей ОСОБА_4, ОСОБА_5, ОСОБА_6, а також до місця знаходження школи, в якій навчаються неповнолітні діти; заборонити ОСОБА_2 вести листування, телефонні переговори з Заявницею або контактувати з нею через інші засоби зв'язку особисто і через третіх осіб.

Рішенням Ірпінського міського суду Київської області від 22 жовтня 2019 року, залишеним без змін постановою Київського апеляційного суду від 16 січня 2020 року, заяву ОСОБА_1 задоволено частково. Видано обмежувальний припис відносно ОСОБА_2, встановлено такі заходи обмеження прав ОСОБА_2 та покладено на нього такі обов'язки: заборонено ОСОБА_2 наблизитися на 100 м до місця проживання Заявниці (АДРЕСА_1). Обмежувальний припис видано строком на три місяці. У іншій частині заяви відмовлено.

В інтересах ОСОБА_2 адвокат подав касаційну скаргу на рішення судів першої та апеляційної інстанції.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування.

Приймаючи постанову про залишення касаційної скарги без задоволення, ВС обґрунтував своє рішення наступним.

Судами першої та апеляційної інстанцій встановлено, що 16 серпня 2019 року складено протокол про адміністративне правопорушення за частиною першою статті 173-2 КУпАП відносно ОСОБА_2 за фактом вчинення домашнього насилля психологічного характеру, згідно з яким ОСОБА_2 вчинив сварку у сім'ї зі своєю дружиною/Заявницею.

Задовольняючи заяву, суд першої інстанції, виходив з того, що Заявниця надала беззаперечні докази на підтвердження вчинення ОСОБА_2 домашнього насильства відносно неї. Апеляційний суд погодився з таким висновком суду першої інстанції, вказавши, що факт домашнього фізичного та психологічного насильства з боку ОСОБА_2 відносно Заявниці підтверджується висновком спеціаліста судово-медичного експерта Комунального закладу «Дніпропетровське бюро судово-медичної експертизи» № 2517 та висновком № 22945 про результати перевірки інформації, що надійшла до чергової

частини дільничного офіцера слідчого підрозділу Індустріального відділу поліції Дніпровського відділу поліції Головного управління Національної поліції України в Дніпропетровській області Брикова С. від 12 вересня 2019 року, і ці докази належним чином стороною апелянта не спростовані.

Колегія суддів не прийняла до уваги доводи касаційної скарги ОСОБА_2 про те, що судом апеляційної інстанції під час розгляду справи не було звернуто уваги на додану до апеляційної скарги ОСОБА_2 постанову Індустріального районного суду м. Дніпропетровська від 02 вересня 2019 року в справі №202/5821/19 про притягнення ОСОБА_2 до адміністративної відповідальності за частиною першою статті 173-2 КУпАП, відповідно до якої адміністративну справу відносно ОСОБА_2 на підставі пункту 1 статті 247 КУпАП закрито у зв'язку із відсутністю в його діях складу адміністративного правопорушення, передбаченого частиною першою статті 173-2 КУпАП з наступних підстав.

Згідно з частиною шостою статті 82 ЦПК України постанова суду у справі про адміністративне правопорушення, яка набрала законної сили, є обов'язковою для суду, що розглядає справу про правові наслідки дій чи бездіяльності особи, стосовно якої ухвалено постанова суду, лише в питанні, чи мали місце ці дії (бездіяльність) та чи вчинені вони цією особою.

Частинами першою та третьою статті 89 ЦПК України передбачено, що суд оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням, що ґрунтується на всебічному, повному, об'єктивному та безпосередньому дослідженні наявних у справі доказів. Жодні докази не мають для суду заздалегідь встановленої сили. Суд оцінює належність, допустимість, достовірність кожного доказу окремо, а також достатність і взаємний зв'язок у їх сукупності. Суд надає оцінку як зібраним у справі доказам в цілому, так і кожному доказу (групі доказів), який міститься у справі, мотивує відхилення або врахування кожного доказу (групу доказів).

Станом на 22 жовтня 2019 року, дату ухвалення рішення судом першої інстанції, та 16 січня 2020 року, дату прийняття постанови судом апеляційної інстанції, постанова Індустріального районного суду м. Дніпропетровська від 02 вересня 2019 року в справі № 202/5821/19 вже набрала законної сили. Однак, ОСОБА_2 до суду першої інстанції цю постанovu від 02 вересня 2019 року не подав.

Відповідно до частини третьої статті 367 ЦПК України докази, які не були подані до суду першої інстанції, приймаються судом лише у виняткових випадках, якщо учасник справи надав докази неможливості їх подання до суду першої інстанції з причин, що об'єктивно не залежали від нього.

Колегія суддів прийшла до висновку, що суди першої та апеляційної інстанцій дослідили всі наявні у справі докази у їх сукупності, надали їм належну оцінку, правильно визначили характер спірних правовідносин і норми права, які підлягали застосуванню до цих правовідносин, і дійшли обґрунтованих висновків про задоволення заяви.

Враховуючи наведене, колегія суддів вирішила, що оскаржувані судові рішення ухвалено з додержанням норм матеріального та процесуального права і підстави для задоволення касаційної скарги відсутні.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96342576>.

Постанова Верховного Суду від 18 листопада 2020 року у справі № 757/52096/18 (провадження № 61-9640св20)

Верховний Суд погодився із висновком апеляційного суду про те, що районний суд, встановивши факт словесних образ на адресу Заявниці та пригніченість емоційного стану і психологічний стрес дитини, що вбачається з висновку психолога від 27 жовтня 2020 року, помилково не вжив в якості протидії домашньому насильству у формі психологічного насильства такий передбачений захід, як обмежувальний припис.

У листопаді 2020 року Заявниця, яка діє в своїх інтересах та в інтересах своєї малолітньої доньки – ОСОБА_2, звернулася до суду із заявою про видачу обмежувального припису, заінтересовані особи: ОСОБА_3, ОСОБА_4, ОСОБА_5.

Заява мотивована тим, що вона та ОСОБА_5 з 21 жовтня 2006 року по 09 квітня 2019 року перебували у зареєстрованому шлюбі, від якого у них народилася донька. Після розірвання шлюбу донька залишилася проживати разом з нею у квартирі. Наразі між нею та її колишнім чоловіком існує невіршений по суті майновий спір щодо цієї квартири, справа № 522/24929/15-ц за позовом ОСОБА_5 до неї знаходиться на розгляді в Одеському апеляційному суді. Незважаючи на це, 23 жовтня 2020 року за її з донькою відсутності у квартирі ОСОБА_3 (колишня свекруха) та ОСОБА_4 (чоловік ОСОБА_3 і вітчим колишнього чоловіка) самовільно вселилися у квартиру та повідомили її, що у цій квартирі тепер також будуть проживати й вони. З цього часу ОСОБА_3 та ОСОБА_4 налаштовують малолітню доньку проти неї, у присутності дитини систематично негативно висловлюються у її бік, ображають, погрожують, залякують, провокують сварки, внаслідок чого у неї та дитини погіршився психологічний стан. Донька відчуває глибокі психологічні страждання, оскільки в силу свого віку болісно сприймає конфлікт між нею, її матір'ю, та бабусею – ОСОБА_7, ініціатором якого є остання. Через систематичне психологічне насильство, нервові зриви, донька відвідує психолога та постійно перебуває у пригніченому стані. Вказане систематичне психологічне насильство негативно вплинуло на розвиток малолітньої дитини, оскільки з 23 жовтня 2020 року і по теперішній час ситуація не змінилась, ОСОБА_3 та ОСОБА_4, відмовляються покинути її та доньки місце проживання, тим самим тільки погіршують стан психічного здоров'я останніх та продовжують психологічне знущання над ними.

Посилаючись на викладене, Заявниця просила суд видати обмежувальний припис, яким вжити наступні заходи тимчасового обмеження прав ОСОБА_3 і ОСОБА_4 та покладення на них обов'язків:

- заборонити ОСОБА_3 та ОСОБА_4 перебувати у квартирі АДРЕСА_1 з постраждалими особами: малолітньою дитиною та Заявницею строком на шість місяців;

- заборонити ОСОБА_3 та ОСОБА_4, наблизитися не ближче ніж на 30 метрів до місяця проживання постраждалих осіб: малолітньою дитиною та Заявницею за адресою: АДРЕСА_2, а також до

будь-якого іншого місця перебування постраждалих осіб, строком на шість місяців.

Рішенням Приморського районного суду м. Одеси від 06 листопада 2020 року у складі судді Чернявської Л. М. у задоволенні заяви Заявниці, яка діє в своїх інтересах та в

інтересах своєї малолітньої доньки про видачу обмежувального припису, заінтересовані особи: ОСОБА_3, ОСОБА_4, ОСОБА_5, відмовлено. Постановою Одеського апеляційного суду від 19 січня 2021 року апеляційну скаргу представника ОСОБА_1 – ОСОБА_8 – задоволено частково. Рішення Приморського районного суду м. Одеси від 06 листопада 2020 року скасовано та ухвалено нове рішення, яким заяву ОСОБА_1, яка діє в своїх інтересах та в інтересах своєї малолітньої доньки про видачу обмежувального припису, заінтересовані особи: ОСОБА_3, ОСОБА_4, ОСОБА_5, задоволено. Видано обмежувальний припис, яким вжито наступні заходи тимчасового обмеження прав ОСОБА_3 та ОСОБА_4:

- заборонено ОСОБА_3, ОСОБА_4, перебувати у квартирі АДРЕСА_1 з постраждалими особами: малолітньою дитиною та Заявницею строком на чотири місяці;

- заборонено ОСОБА_3, ОСОБА_4 наближатися не ближче, ніж на 30 метрів до місця проживання постраждалих осіб: малолітньою дитиною та Заявницею, за адресою: АДРЕСА_2, а також до будь-якого іншого місця перебування постраждалих осіб, строком на чотири місяці.

У решті заяви відмовлено. Скасовуючи рішення районного суду та частково задовольняючи заяву Заявниці, яка діє в своїх інтересах та в інтересах своєї малолітньої доньки, про видачу обмежувального припису, апеляційний суд виходив із того, що сторони, зважаючи на життєву ситуацію, не проявили один до одного належної поваги і толерантності. Разом з тим, зневажливе ставлення з боку ОСОБА_1 не супроводжувалося вираженням словесних образ на чиюсь адресу, у той час, як ОСОБА_3, дійсно були висловлені словесні образи на адресу заявниці. Встановивши факт словесних образ на адресу заявниці та пригніченість емоційного стану і психологічний стрес дитини, що вбачається з висновку психолога від 27 жовтня 2020 року, суд першої інстанції не вжив в якості протидії домашньому насильству у формі психологічного насильства такий передбачений захід, як обмежувальний припис.

У своїх касаційних скаргах заінтересовані особи зазначали, що саме Заявниця є ініціатором конфлікту, вона негативно висловлювалася на їх адресу, вдаючись до психологічного тиску, нехтуючи при цьому психічним станом власної дитини. На їх думку, Заявницею не доведено, що вони вчиняли фізичне, психологічне чи економічне насильство, відносно них відсутній факт притягнення їх до адміністративної відповідальності, отже, вони не набули статусу кривдників у розумінні положень Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству».

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування.

Верховний Суд погодився із висновком апеляційного суду про те, що районний суд, встановивши факт словесних образ на адресу Заявниці та пригніченість емоційного стану і психологічний стрес дитини, що вбачається з висновку психолога від 27 жовтня 2020 року, помилково не вжив в якості протидії домашньому насильству у формі психологічного насильства такий передбачений захід, як обмежувальний припис.

Враховавши вкрай неприяznі стосунки, які склалися між Заявницею, яка до вирішення спору про право власності на квартиру проживає у спірній квартирі разом з неповнолітньою донькою, з одного боку, та матір'ю і вітчимою іншого співвласника квартири – колишнього чоловіка заявниці – ОСОБА_5, з іншого боку, кожен з яких на праві власності має власне житло, апеляційний суд, оцінивши ризик продовження чи повторного вчинення домашнього насильства у формі психологічного насильства, дійшов правильно висновку про необхідність вжиття заходу, як обмежувальний припис, яким заборонити ОСОБА_3 та ОСОБА_4 перебувати у спірній квартирі, а також наближатися не ближче, ніж на 30 метрів до місця проживання або будь-якого іншого місця перебування постраждалих осіб, якими є Заявниця та її малолітня донька.

При цьому Верховний Суд погодився із висновком апеляційного суду, який, врахувавши принцип пропорційності, відповідність вимог заявника щодо застосування заходів тимчасового обмеження прав кривдника частині другій статті 26 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», вважав за необхідне видати обмежувальний припис строком на чотири місяці.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96822439>.

Постанова Верховного Суду від 25.05.2021 року у справі №712/5977/20 провадження № 61-1171св21

Переглядаючи законність та обґрунтованість оскаржуваних судових рішень та оцінюючи ризики виникнення у майбутньому домашнього насильства відносно Заявниці з боку ОСОБА_4, колегія суддів Верховного Суду врахувала, що такі ризики на момент розгляду цієї справи не є підставними та є припущеннями Заявниці, оскільки матеріали справи не містять відомостей щодо притягнення в установленому законом порядку до адміністративної чи кримінальної відповідальності ОСОБА_4.

Доводи касаційної скарги про те, що судами не враховано факт оголошення ОСОБА_4 підозри у вчиненні кримінального правопорушення за нанесення Заявниці тілесних ушкоджень, що є переконливим доказом застосування фізичного насильства, Верховний Суд відхилив з огляду на те, що частиною шостою статті 194 КПК України передбачено, що в інтересах потерпілого від злочину, пов'язаного з домашнім насильством, крім обов'язків, передбачених частиною п'ятою цієї статті, суд може застосувати до особи, яка підозрюється у вчиненні такого кримінального правопорушення, один або декілька обмежувальних заходів. Також, стаття 91-1 КК України визначає обмежувальні заходи, що застосовуються до осіб, які вчинили домашнє насильство. І Заявниця не позбавлена можливості звертатися до суду з відповідним клопотанням про вжиття заходів, передбачених частиною шостою статті 194 КПК України та/або статтею 91-1 КК України, у кримінальному провадженні, в межах якого ОСОБА_4 вручено підозру за вчинення кримінального правопорушення.

У червні 2020 року Заявниця, діючи також в інтересах неповнолітнього ОСОБА_2, ОСОБА_3, звернулась до суду із заявою про видачу обмежувального припису.

В обґрунтування заяви вказала, що зі сторони колишнього чоловіка вчиняється психологічне, економічне та фізичне насильство відносно неї та двох їх дітей. Так, колишній чоловік створив нестерпні умови проживання у квартирі, яку подарував дітям, забрав верхній одяг у старшого сина, робив неодноразові спроби забрати у дітей їх кошти, бив її, через що вона разом із дітьми змушена була залишити квартиру та орендувати з дітьми інше житло. За фактами спричинення їй тілесних ушкоджень за її заявою внесені відомості до ЄРДР та проводиться досудове розслідування. Крім того, колишній чоловік постійно погрожує їй фізичною розправою, примушує дітей до продажу квартири, яку подарував, та перешкоджає її професійній діяльності..

За таких обставин Заявниця просила суд видати обмежувальний припис стосовно колишнього чоловіка на строк шість місяців.

Рішенням Соснівського районного суду м. Черкаси від 28 вересня 2020 року, залишеним без змін постановою Черкаського апеляційного суду від 18 грудня 2020 року, заяву ОСОБА_1 задоволено частково. Видано обмежувальний припис у вигляді заходів тимчасового обмеження прав ОСОБА_4, поклавши на нього на строк шість місяців такі обов'язки: заборонити вести листування, телефонні переговори або контактувати через інші засоби зв'язку чи особисто із Заявницею.

Судові рішення мотивовані тим, що Заявниця не надала беззаперечних доказів на підтвердження вчинення колишнім чоловіком домашнього насильства над нею та дітьми у розумінні Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству». Заявниця подала касаційну скаргу, в якій просила скасувати судові рішення попередніх інстанцій та ухвалити нове рішення про задоволення її заяви, посилаючись на порушення судами норм процесуального права та неправильне застосування норм матеріального права. Касаційна скарга мотивована тим, що зі сторони колишнього чоловіка вчиняється психологічне, економічне та фізичне насильство відносно Заявниці та двох їх дітей, а тому наявні правові підстави, передбачені Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», для задоволення заяви ОСОБА_1 у повному обсязі.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування.

У своїй постанові Верховний Суд зазначив, що дослідивши надані сторонами докази з урахуванням їх належності й достовірності, суд першої інстанції, з висновками якого погодився й апеляційний суд, встановивши відсутність даних про те, що до зі сторони ОСОБА_4 вчинялось домашнє насильство відносно його дітей, дійшов правильного висновку про те, що відсутні підстави для застосування обмежувального припису щодо заінтересованої особи у вигляді тимчасового обмеження у праві перебувати в місці спільного проживання (перебування) дітей та за місцем їх знаходження, а також контактувати з ними.

При цьому суди, задовольнивши заяву ОСОБА_1 в частині вимог, що стосуються обмежень на контактування колишнього чоловіка із нею, врахувавши неприявні стосунки між сторонами та позицію заінтересованої особи, яка не заперечувала

відносно задоволення вимог заяви у вказаній частині, підставно констатували, що Заявниця не надала жодних належних та допустимих доказів, які б свідчили про необхідність обмеження права ОСОБА_4 у спілкуванні із неповнолітнім сином, оскільки ОСОБА_4 не позбавлений батьківських прав щодо нього та відповідно до статті 153 СК України має право на таке спілкування.

Будь-яких доказів, крім власних пояснень, щодо вчинення насильства заінтересованою особою відносно неповнолітнього ОСОБА_2, а також повнолітнього ОСОБА_3, який проживає у м. Харкові, Заявницею судам не було надано.

Частково задовольняючи заяву ОСОБА_1, суди попередніх інстанцій виходили із того, що сам факт звернення Заявниці до органів поліції та внесення відомостей про кримінальні провадження до ЄРДР не підтверджує факт вчинення колишнім чоловіком насильства, що є необхідною умовою застосування судом до відповідної особи спеціальних заходів щодо протидії домашньому насильству, які визначені Законом України «Про запобігання та протидію домашньому насильству».

При цьому аналогічний висновок у справі з подібними правовідносинами був висловлений Верховним Судом у постанові від 08 квітня 2020 року у справі № 336/5627/19 (провадження № 61-1585св20).

Разом із тим Верховний Суд зазначив, що суди попередніх інстанцій у цій справі врахували, що за відсутності доказів про притягнення до адміністративної чи кримінальної відповідальності ОСОБА_4 останній з метою мінімізації створення конфліктної ситуації із Заявницею визнав її вимоги в частині накладення на себе обмежень щодо контактування із нею, про що свідчить його заява від 28 липня 2020 року (а.с. 128-129, том 1). Проте, у вказаній заяві ОСОБА_4 наголосив на тому, що з врахуванням відсутності у нього іншого житла, обмеження щодо доступу до спірної квартири порушують його конституційні права на житло.

При вирішенні спору суди установили, що конфліктні ситуації між сторонами виникли внаслідок майнових суперечок з приводу користування квартирою, яку ОСОБА_4 подарував своїм дітям, та підставно вказали про те, що вирішення цього спору можливе в позовному провадженні, зокрема і в рамках поданого ОСОБА_4 позову про визнання недійсним вказаного договору дарування квартири, а не під час вирішення заяви про видачу обмежувального припису. При цьому суди врахували, що місце проживання ОСОБА_4 зареєстроване у вказаній квартирі й іншого житла він не має та не перешкоджає Заявниці користуватися житлом.

Переглядаючи законність та обґрунтованість оскаржуваних судових рішень та оцінюючи ризики виникнення у майбутньому домашнього насильства відносно Заявниці з боку ОСОБА_4, колегія суддів Верховного Суду врахувала, що такі ризики на момент розгляду цієї справи не є підставними та є припущеннями Заявниці, оскільки матеріали справи не містять відомостей щодо притягнення в установленому законом порядку до адміністративної чи кримінальної відповідальності ОСОБА_4.

Доводи касаційної скарги про те, що судами не враховано факт оголошення ОСОБА_4 підозри у вчиненні кримінального правопорушення за нанесення Заявниці тілесних ушкоджень,

що є переконливим доказом застосування фізичного насильства, Верховний Суд відхилив з огляду на наступне.

Колегія суддів враховала те, що вжиті судами на підставі оцінювання вірогідності продовження чи повторного вчинення домашнього насильства заходи щодо обмеження прав ОСОБА_4, зокрема щодо особистого контактування із Заявницею, охоплюють також інші необхідні для забезпечення безпеки постраждалої особи заходи, у тому числі і перебування у спільному місці перебування, проживання, роботи, тощо. Крім того, Верховний Суд зазначив необхідно врахувати, що відповідно до частини десятої статті 26 Закону № 2229-VIII у разі порушення кримінального провадження у зв'язку із вчиненням домашнього насильства перелік заходів щодо тимчасового обмеження прав або покладення обов'язків на особу, яка підозрюється, обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення, пов'язаного з домашнім насильством, або визнана винною у його вчиненні, а також порядок застосування таких заходів визначаються Кримінальним кодексом України та Кримінальним процесуальним кодексом України.

Враховуючи зазначене, колегія суддів також звернула увагу на те, що Заявниця не позбавлена можливості звертатися до суду з відповідним клопотанням про вжиття заходів, передбачених частиною шостою статті 194 КПК України та/або статтею 91-1 КК України, у кримінальному провадженні, в межах якого ОСОБА_4 вручено підозру за вчинення кримінального правопорушення.

Верховний Суд залишив касаційну скаргу без задоволення, а судові рішення – без змін.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97495236>.

Постанова Верховного Суду від 03.06.2021 року у справі №752/1285/20 (провадження №61-1964св20)

Колегія суддів Верховного Суду погодила з висновком апеляційного суду, що у наданій Заявницею переписці з ОСОБА_4 відсутні вислови, які б можна було трактувати як психологічне насильство або ж погрози, а використання у переписці від 16 грудня 2019 року фрази: «Ти, дійсно, гірша мати в світі» не є словесною образою, погрозою, приниженням, переслідуванням, залякуванням у розумінні Закону № 2229-VIII.

Суд апеляційної інстанції дослідив докази у справі у їх сукупності та зробив правильний висновок, що вони не підтверджують фактів вчинення ОСОБА_4 домашнього насильства у будь-якій формі стосовно заявниці та дітей, а також ризиків настання насильства у майбутньому, а наведені заявником події зумовлені наявністю між батьками майнових спорів та спору про визначення місця проживання дитини і порядку участі у його вихованні.

Колегія суддів відхилила доводи касаційної скарги, що суди не оцінили ризики вчинення саме психологічного насильства по відношенню до ОСОБА_1, ОСОБА_3, ОСОБА_2 з боку ОСОБА_4 в площині позбавлення їх права на спілкування, виховання тощо, оскільки зазначені Заявницею обставини не є психологічним насильством з метою застосування Закону №2229-VIII. Питання визначення місця проживання дітей, участі батьків у їх вихованні та спілкуванні, надання дозволу на виїзд дитини за кордон супроводі одного із батьків без згоди іншого, регулюється нормами СК України, ЦК України, Законом України «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну» і такі спори не можуть вирішуватись шляхом застосування вказаних заявником

обмежувальних заходів.

У січні 2020 року Заявниця звернулась до суду із заявою, у якій просила видати обмежувальні приписи стосовно ОСОБА_4 за фактами вчинення домашнього насильства по відношенню до постраждалих осіб ОСОБА_1, ОСОБА_2, ОСОБА_3 строком на шість місяців. Заява мотивована тим, що вона та ОСОБА_4 є колишнім подружжям, шлюб яких розірвано на підставі рішення Печерського районного суду м. Києва від 17 липня 2019 року. Вони мають трьох дітей: повнолітню доньку ОСОБА_7, неповнолітню доньку ОСОБА_3 і малолітнього сина ОСОБА_2.

12 квітня 2019 року між Заявницею та ОСОБА_4 укладений договір про поділ майна, за яким в рахунок часткової компенсації частки у спільному майні ОСОБА_4 сплатив їй грошову компенсацію, перерахувавши на її рахунок 26 591 000 грн. При цьому поділ спільного майна, що знаходиться за межами України, зокрема у Австрії, не здійснювався.

Між колишнім подружжям була досягнута усна домовленість, що діти будуть проживати з матір'ю в Австрії. Незважаючи на той факт, що Заявниця жодним чином не обмежувала спілкування батька з малолітнім сином, ОСОБА_4 постійно та безпідставно обвинувачував Заявницю у протиправних діях та порушенні його батьківських прав. Такі його дії були спричинені бажанням створити дискомфорт для Заявниці, бажанням завдати шкоду психологічному здоров'ю Заявниці з метою змушування її відмовитися від своїх майнових прав на спільне майно в Австрії та з метою покарати Заявницю за те, що вона не підкорюється будь-яким бажанням та забаганкам ОСОБА_4. На сьогодні в Печерському районному суду м. Києва розглядається справа за її позовом про визначення місця проживання малолітнього сина.

12 грудня 2019 року ОСОБА_4 забрав малолітнього сина та без її згоди незаконно вивіз ОСОБА_2 з його місця проживання та навчання в Австрії до України, повністю обмежив спілкування дитини з матір'ю та сестрами. Вона 15 січня 2020 року забрала малолітнього сина з міста Кропивницький і привезла його до м. Києва за своїм місцем проживання. Під час виїзду з м. Кропивницького ОСОБА_4 організував справжнє переслідування Заявниці та дитини. Обманом задіяв працівників місцевої прокуратури, національної поліції, працівників Служби безпеки України та навіть бійців спецзагону «Корд». Велике скупчення агресивно налаштованих чоловіків у військовій формі, намагання силою відібрати малолітнього сина від неї вкрай згубно вплинули на психічне здоров'я малолітнього сина.

Психологічне насильство з боку ОСОБА_4 щодо неї виражалось у погрозах і залякуваннях, позбавленні Заявниці можливості бачитись з власним сином, у її систематичному приниженні та образах, у застосуванні фізичної сили, залученні працівників правоохоронних органів, які залякували Заявницю застосуванням фізичної сили, погрожували притягти до кримінальної, адміністративної відповідальності за сфабрикованими справами, що змусило її почувати себе невпевнено, незахищено, побоюватися за свою безпеку. Економічне насильство з боку ОСОБА_4 щодо Заявниці виражається в умисному позбавленні Заявниці та малолітнього сина житла у с. Суботці Кіровоградської області, коли у лютому 2019 року він примусово виселив їх з будинку, при цьому не надав змоги забрати особисті речі.

Психологічне насильство по відношенню до малолітнього сина виражається у протиправному, всупереч волі малолітнього сина вивезенні дитини з країни проживання, де дитина відвідувала шкільний навчальний заклад, та примусового повернення в

Україну, небажанні сина проживати разом з ОСОБА_4, небажанні їхати з місця проживання в Австрії, страху щодо його можливих неправомірних дій, утримуванні дитини у будинку в с. Суботці в Кіровоградській області під постійним наглядом та охороною, у налаштуванні дитини проти матері, створенні негативного образу матері, намаганні зіпсувати ставлення дитини до матері. Всі ці дії мали вкрай згубний вплив на стан малолітнього сина та значною мірою нашкодили його психічному здоров'ю, змусили сина почуватися незахищеним, викликали відчуття страху та емоційної невпевненості у дитини.

Психологічне та економічне насильство щодо неповнолітньої дочки виражається у тому, що у жовтні 2019 року при спробі силою викрасти малолітнього сина, ОСОБА_4 застосував силу по відношенню до неповнолітньої дочки. Спочатку силою штовхнув її до стіни, в результаті чого дочка вдарилася головою об стіну, а потім скрутив їй руки та тримав так, оскільки вона стала на захист свого брата. Крім того, ОСОБА_4 впродовж всього життя ображав та принижував неповнолітню дочку, не виявляв жодної поваги та любові до дочки...

Рішенням Голосіївського районного суду м. Києва від 14 серпня 2020 року заяву ОСОБА_1 задоволено частково. Видано обмежувальний припис, яким строком на шість місяців. Постановою Київського апеляційного суду від 25 листопада 2020 року апеляційну скаргу ОСОБА_1 задоволено частково, апеляційну скаргу ОСОБА_4 задоволено, рішення Голосіївського районного суду м. Києва від 14 серпня 2020 року скасовано та ухвалено нове рішення, яким в задоволенні заяви відмовлено. Апеляційний суд виходив з того, що суд першої інстанції безпідставно вважав встановленими обставини, які є недоведеними, висновок суду першої інстанції щодо доведеності фактів вчинення ОСОБА_4 домашнього насильства у розумінні Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» відносно Заявниці, а також неповнолітньої ОСОБА_3 та малолітнього ОСОБА_2 не відповідає встановленим обставинам, суд невірно застосував норми матеріального права, що є підставою для скасування рішення суду першої інстанції, з ухваленням нового судового рішення про відмову у задоволенні заяви про видачу обмежувальних приписів.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування.

А_1 існує тривалий конфлікт з приводу визначення місця проживання малолітнього сина ОСОБА_2, тривають судові спори. При чому такий конфлікт існував на момент скасування ОСОБА_4 дозволу на виїзд малолітнього сина ОСОБА_2 та неповнолітньої доньки ОСОБА_3 за кордон, на день перетинання малолітнім сином ОСОБА_2 кордону України у супроводі матері (31 серпня 2019 року), на момент повернення ОСОБА_2 батьком до України (13 грудня 2019 року), на момент подій, які відбулися 15 січня 2020 року під час уроку в 1-Б класі спеціалізованої школи №8, коли мати забрала малолітнього ОСОБА_2 з уроку. В Австрійському суді триває спір щодо права власності на нерухоме майно в Австрії.

Суди встановили, що частковий поділ спільного майна подружжя відбувся між ними у добровільному порядку шляхом укладення договору, тому підстав вважати, що поділ майна є нерівнозначним, немає, а наявність невіршених майнових спорів та пов'язані з цим взаємні претензії сторін не свідчить про економічне насильство.

Посилання Заявниці, серед іншого, на те, що у жовтні 2019 року під час сварки, яка виникла у будинку в Австрії, батько штовхнув дочку ОСОБА_3, від чого вона вдарилася головою, апеляційний суд мотивовано відхилив, оскільки Заявниця будь-яких доказів вказаному не надала.

Колегія суддів погодилася з висновком апеляційного суду, що у наданій Заявницею переписці з ОСОБА_4 відсутні вислови, які б можна було трактувати як психологічне насильство або ж погрози, а використання у переписці від 16 грудня 2019 року фрази: «Ти, дійсно, гірша мати в світі» не є словесною образою, погрозою, приниженням, переслідуванням, залякуванням у розумінні Закону № 2229-VIII.

Суд апеляційної інстанції дослідив докази у справі у їх сукупності та зробив правильний висновок, що вони не підтверджують фактів вчинення ОСОБА_4 домашнього насильства у будь-якій формі стосовно заявниці та дітей, а також ризиків настання насильства у майбутньому, а наведені заявником події зумовлені наявністю між батьками майнових спорів та спору про визначення місця проживання дитини і порядку участі у його вихованні.

Колегія суддів відхилила доводи касаційної скарги, що суди не оцінили ризики вчинення саме психологічного насильства по відношенню до ОСОБА_1, ОСОБА_3, ОСОБА_2 з боку ОСОБА_4 в площині позбавлення їх права на спілкування, виховання тощо, оскільки зазначені Заявницею обставини не є психологічним насильством з метою застосування Закону №2229-VIII. Питання визначення місця проживання дітей, участі батьків у їх вихованні та спілкуванні, надання дозволу на виїзд дитини за кордону супроводі одного із батьків без згоди іншого, регулюється нормами СК України, ЦК України, Законом України «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну» і такі спори не можуть вирішуватись шляхом застосування вказаних заявником обмежувальних заходів.

Верховний Суд вирішив, що за таких обставин апеляційний суд обґрунтовано відмовив в задоволенні заяви ОСОБА_1 і залишив касаційну скаргу без задоволення, а Постанову Київського апеляційного суду від 25 листопада 2020 року – без змін.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97598230>.

Постанова Верховного Суду від 07.06.2021 року у справі №201/7377/20 (провадження №61-3367св21)

Колегія суддів відхилила доводи касаційної скарги, що в порушення норм процесуального права справу розглянуто судом першої інстанції за відсутності ОСОБА_2, оскільки він в судові засідання суду першої інстанції неодноразово не з'являвся, хоч був належним чином повідомлений про місце, дату й час розгляду справи, у зв'язку з чим розгляд справи відкладався (а. с. 63, 67, 72, 73), а відповідно до частини першої статті 3505 ЦПК України неявка належним чином повідомлених заінтересованих осіб не перешкоджає розгляду справи про видачу обмежувального припису.

У серпні 2020 року Заявниця звернулася до суду із заявою про видачу обмежувального припису щодо ОСОБА_2.

В обґрунтування заяви посилалася на те, що 21 листопада 2003 року вона уклала шлюб з ОСОБА_2, який розірвано рішенням Амур-Нижньодніпровського районного суду м.

Дніпропетровська від 07 травня 2020 року. Від шлюбу мають двох дітей – двійнят ОСОБА_3 та ОСОБА_4.

В період перебування у шлюбі ОСОБА_2 вів себе агресивно, кричав, бив меблі, нецензурно висловлювався на адресу Заявниці, що відбувалося на очах у дітей. Його дії негативно впливали на розвиток дітей, їх психологічне і фізичне здоров'я. У грудні 2017 року відносини між сторонами припинені.

У червні 2019 року ОСОБА_2 забрав до себе доньку ОСОБА_4 та повідомив ОСОБА_1, що ОСОБА_4 буде проживати з ним. Місяць у ОСОБА_1 не було можливості спілкуватися з донькою ОСОБА_4, доки в липні 2019 року вона не потрапила в інфекційне відділення Комунального закладу «Дніпровська міська дитяча клінічна лікарня № 6», з якого ОСОБА_1 забрала її під розписку.

Заявниця звернулася до суду з позовом про визначення місця проживання малолітніх дітей і способу участі батька у вихованні дітей. Під час розгляду справи Амур-Нижньодніпровським районним судом м. Дніпропетровська, з 27 лютого 2020 року до 28 липня 2020 року, ОСОБА_2 утримував у себе доньку ОСОБА_4.

Рішенням Амур-Нижньодніпровського районного суду м. Дніпропетровська від 15 липня 2020 року визначено місце проживання дітей ОСОБА_3 та ОСОБА_4 разом із матір'ю. Визначений спосіб участі батька ОСОБА_2 у вихованні та спілкуванні з дітьми, шляхом надання систематичних побачень з дітьми без присутності ОСОБА_1. ОСОБА_5 відібрано у батька ОСОБА_2 й передано дитину в сім'ю матері ОСОБА_1. Рішення суду в частині відібрання дитини та повернення її матері допущено до негайного виконання.

У період з 15 липня 2020 року по 28 липня 2020 року ОСОБА_2 не виконував рішення в частині, яка допущена до негайного виконання, не повертав ОСОБА_6. Ігнорував телефонні дзвінки Заявниці, державного виконавця та працівників поліції.

Перед поверненням доньки ОСОБА_4 28 липня 2020 року ОСОБА_2 приїхав до КЗО «ДНЗ (ясла-садок) № 282 Комбінованого типу» ДМР, який відвідують діти, в якому цього дня перебувала донька ОСОБА_7, та ігноруючи небажання доньки їхати з ним, влаштував сварку з вихователем дитячого садка, завдав їй тілесних ушкоджень, у зв'язку з чим завідувача дитячого садка викликала службу охорони.

30 липня 2020 року на побачення з дітьми, за місцем проживання Заявниці, ОСОБА_2 прибув з працівниками поліції. Заявниця пустила до квартири працівників поліції, яким діти повідомили, що відмовляється їхати з батьком та залишиться вдома.

31 липня 2020 року ОСОБА_2 знову прибув за місцем проживання Заявниці, однак до квартири вона його не впустила, і також викликала поліцію. Працівниками поліції був складений терміновий заборонний припис стосовно кривдника ОСОБА_2 у зв'язку зі скоєнням домашнього насильства психологічного характеру та встановлено термін дії припису до 09 серпня 2020 року.

06 та 07 серпня 2020 року, ігноруючи припис, ОСОБА_2 прибув до дитячого садка, в якому перебували діти, здійснював психологічний та фізичний тиск на працівників садка й Заявницю, погрожував, відбирав телефони, у зв'язку із чим заявниця звернулася до Новокодацького ДВП ГУНП України в Дніпропетровській області.

В зв'язку з тим, що ОСОБА_2 не налаштований на мирне врегулювання взаємовідносин, Заявниця вважала за необхідне застосувати до нього тимчасові обмеження, які полягають у забороні у будь-який спосіб контактувати із нею та дітьми, відвідувати й наближатися до місця її з дітьми проживання, місця знаходження дошкільного навчального закладу та її місця роботи до набрання законної сили рішенням Амур-Нижньодніпровського районного суду м. Дніпропетровська від 15 липня 2020 року. Враховуючи викладене, просила видати обмежувальний припис стосовно ОСОБА_2 до набрання законної сили рішенням Амур-Нижньодніпровського районного суду м. Дніпропетровська від 15 липня 2020 року.

Рішенням Жовтневого районного суду м. Дніпропетровська від 19 серпня 2020 року, залишеним без змін постановою Дніпровського апеляційного суду від 02 лютого 2021 року, заяву задоволено. Видано обмежувальний припис стосовно ОСОБА_2 строком на три місяці. Суд першої інстанції, з висновком якого погодився суд апеляційної інстанції, виходив з доведеності ризику продовження вчинення ОСОБА_2 домашнього насильства по відношенню до Заявниці та дітей й, з метою захисту їх прав і свобод, вважав наявними підстави для видачі обмежувального припису стосовно ОСОБА_2 строком на три місяці.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування.

Касаційна скарга не підлягає задоволенню з таких підстав.

Висновком спеціаліста судово-медичного експерта № 2555 від 27 серпня 2018 року, складеного за повідомленими Заявницею обставинами, що 26 серпня 2018 року її чоловік викручував руку, у неї в руках знаходилися ключі, він з силою стискав руки, ногою вдарив її по лівій нозі та животу, бив руками по обличчю, хапав руками за руки, встановлено, що Заявниці виявлені тілесні ушкодження у вигляді: крововиливу в проекції верхньої губи, синців та саден на кінцівках, що спричинені від дії тупого твердого предмету (предметів), частина яких з обмеженою контактуючою поверхнею, можливо в термін, на який вказує обстежена. Виявлені тілесні ушкодження відносяться до легких тілесних ушкоджень.

Рішенням Амур-Нижньодніпровського районного суду м. Дніпропетровська від 15 липня 2020 року у справі №201/13423/19 визначено місце проживання дітей ОСОБА_3 та ОСОБА_6 разом із матір'ю, визначено спосіб участі ОСОБА_2 у вихованні та спілкуванні із дітьми, відібрано ОСОБА_6 від батька й передано дитину у сім'ю матері. Рішення суду в частині відібрання дитини та повернення її матері допущено до негайного виконання.

Відповідно до довідки від 12 листопада 2019 року №142 з КЗ «Дніпропетровський центр соціально-психологічної допомоги» Дніпропетровської обласної ради, складеної практичним психологом ОСОБА_9, оскільки дівчатка переживали психотравмуючі події, вони повинні постійно перебувати в режимі емоційної стабільності, в безпечному середовищі та їх не можна розлучати, оскільки це призведе до вторинної психотравматизації дітей. Задля психологічного здоров'я та в інтересах дітей в період формування психіки дівчат та для встановлення довірливих між батьком та дітьми рекомендовано спілкування з батьком проводити в присутності матері, оскільки мати для дівчат, на даний час, є особою, з якою діти відчувають себе у безпеці. Задля об'єктивної оцінки ситуації ОСОБА_2

рекомендовано пройти психологічне діагностування емоційного стану та визначення його батьківського потенціалу. Задля психологічного здоров'я та в інтересах дітей в період формування психіки дівчат та для встановлення довірливих відносин між батьком та дітьми, батькові звернутися до фахівця з питань корекції поведінки для мінімізації психологічного негативного впливу на психоемоційний стан доньок ОСОБА_10 та ОСОБА_4.

Під час розгляду справи у суді першої інстанції було оглянуто відеозаписи з боді-камер поліцейських за 07 лютого 2020 року (виклик поліції за адресою виховального закладу, який відвідують діти: АДРЕСА_1), з яких було встановлено, що ОСОБА_2, який прибув до закладу веде себе вкрай агресивно по відношенню до оточуючих – до працівника поліції, до заявниці, до вихователя, погрожує, кричить, хватає одну дитину, тримає на її руках і не віддає, інша дитина не хоче з ним йти, дівчата плачуть, перебувають у стресовому стані, налякані поведінкою батька.

Верховний Суд зазначив у своїй постанові, що суди дослідили у сукупності та надали належну правову оцінку наданим сторонами доказам, за наслідком чого встановили наявність ознак застосування відносно заявниці та їх дітей фізичного та психологічного насильства у розумінні Закону № 2229-VIII, а також наявність ризиків застосування такого насильства у майбутньому. За таких обставин суди зробили обґрунтований висновок про необхідність видачі обмежувального припису стосовно ОСОБА_2.

Верховний Суд залишив касаційну скаргу без задоволення, оскаржувані рішення – без змін.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97628322>.

3.1.7. Справи щодо інших сімейно-правових спорів

Постанова Верховного Суду від 19.04.2021 року у справі № 686/25385/19 (провадження № 61-12789св20)

Вирішуючи питання про наявність або відсутності юрисдикції суду, необхідно з'ясувати, зокрема, характер спірних правовідносин, а також суть права та/або інтересу, за захистом якого звернулася особа.

У цій справі спірні правовідносини виникли з приводу реалізації та захисту позивачем його особистих немайнових прав та інтересів, гарантованих Сімейним кодексом України, а тому оскаржуване рішення хоч і прийняте суб'єктом владних повноважень, спрямоване на реалізацію приписів сімейного законодавства та впливає, насамперед, на особисті немайнові права позивача як батька дитини щодо його участі у вихованні дитини.

За таких обставин вказаний спір має розглядатися за правилами цивільного судочинства, а тому протилежні аргументи касаційної скарги є безпідставними.

Установивши, що до матері дитини застосовувалися заходи примусового виконання судового рішення щодо участі батька у

вихованні дитини, суд апеляційної інстанції правильно виходив із того, що відповідно до частини п'ятої статті 157 СК України матір дитини не має права самостійно вирішувати питання про тимчасовий виїзд дитини за межі України на підставі висновку органу опіки та піклування про підтвердження місця проживання дитини, та на підставі доказів, що належним чином оцінені, дійшов правильних та обґрунтованих висновків про незаконність оскаржуваного рішення органу місцевого самоврядування, зокрема його невідповідність частині п'ятій статті 157 СК України, та порушення прав позивача як батька.

У вересні 2019 року батько неповнолітньої дитини звернувся до суду з позовом до матері дитини, виконавчого комітету Хмельницької міської ради про визнання незаконним та скасування рішення.

В обґрунтування позову вказав, що він та відповідач є батьками неповнолітнього сина, який проживає із матір'ю.

Рішенням Хмельницького міськрайонного суду від 17 листопада 2017 року у справі №686/14512/17, яке набрало законної сили, зобов'язано матір дитини не чинити перешкод батькові у спілкуванні з дитиною; визначено батькові порядок участі у вихованні неповнолітнього сина шляхом встановлення графіку спілкування.

Не зважаючи на це, матір дитини продовжує чинити йому перешкоди у спілкуванні з дитиною та умисно не виконує судові рішення, яке знаходиться на примусовому виконанні в органах державної виконавчої служби та за невиконання якого державний виконавець неодноразово виносив постанови про накладення на боржника стягнень.

04 червня 2019 року за заявою матері дитини служба у справах дітей Хмельницької міської ради надала висновок, затверджений рішенням виконавчого комітету Хмельницької міської ради від 11 липня 2019 року № 601, про підтвердження місця проживання дитини разом з матір'ю для його тимчасового виїзду за межі України.

Він вважає вказане рішення органу місцевого самоврядування незаконним, прийнятим без урахування всіх обставин, що мають значення для прийняття рішення, та таким, що підлягає скасуванню, оскільки виконавчий комітет Хмельницької міської ради порушив встановлений законом порядок прийняття рішення, не отримавши та не врахувавши пояснень батька з цього приводу.

Крім того, матір дитини, з огляду на вказані вище обставини невиконання нею судового рішення від 17 листопада 2017 року, не є особою, на яку поширюється дія частини п'ятої статті 157 СК України та не може самостійно вирішувати питання тимчасового виїзду нашої дитини за межі України.

Рішенням Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області від 21 травня 2020 року в задоволенні позову відмовлено.

Рішення суду першої інстанції мотивовано тим, що з врахуванням факту визначення місця проживання неповнолітньої дитини разом з матір'ю оскаржуване рішення органу місцевого самоврядування відповідає інтересам дитини та не порушує законних прав батька щодо виховання дитини, тому позов є необґрунтованим, а наведені позивачем аргументи є припущенням та не знайшли підтвердження під

час розгляду справи.

Постановою Хмельницького апеляційного суду від 16 липня 2020 року частково задоволено апеляційну скаргу, скасовано рішення Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області від 21 травня 2020 року та ухвалено рішення про часткове задоволення позову.

Визнано незаконним рішення Виконавчого комітету Хмельницької міської ради № 601 від 11 липня 2019 року про затвердження висновку служби у справах дітей про підтвердження місця проживання дитини разом з матір'ю для її тимчасового виїзду за межі України.

В решті позову відмовлено.

Постанова апеляційного суду мотивована тим, що до відповідача застосовувалися заходи примусового виконання судового рішення щодо участі позивача у вихованні дитини, відтак відповідно до частини п'ятої статті 157 СК України матір не має права самостійно вирішувати питання про тимчасовий виїзд дитини за межі України на підставі висновку органу опіки та піклування про підтвердження місця проживання дитини. За таких обставин суд дійшов висновку, що оскаржуване рішення суперечить частині п'ятій статті 157 СК України та є незаконним, проте на час розгляду цієї справи апеляційним судом вказане рішення виконкомом Хмельницької міської ради втратило чинність внаслідок закінчення строку його дії, а отже, не породжує жодних правових наслідків, а тому відсутні підстави для його скасування.

У касаційній скарзі, поданій у серпні 2020 року до Верховного Суду, відповідач просить скасувати судові рішення попередніх інстанцій та закрити провадження у справі, посилаючись на порушення судами норм процесуального права та неправильне застосування норм матеріального права.

Касаційна скарга мотивована тим, що оскаржувана постанова апеляційного суду не враховує інтереси дитини, зокрема її права на фізичний розвиток. Крім того, з урахуванням суб'єктного складу та характеру правовідносин між сторонами позовні вимоги батька дитини про визнання незаконним та скасування рішення виконавчого комітету Хмельницької міської ради мають розглядатися судом у порядку адміністративного, а не цивільного судочинства, а тому провадження у справі підлягає закриттю.

Колегією суддів не переглядається законність та обґрунтованість рішення суду першої інстанції, оскільки воно було скасовано апеляційним судом.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування.

Касаційна скарга задоволенню не підлягає.

Щодо юрисдикції

Вирішуючи питання про наявність або відсутності юрисдикції суду, необхідно з'ясувати, зокрема, характер спірних правовідносин, а також суть права та/або інтересу, за захистом якого звернулася особа.

У цій справі спірні правовідносини виникли з приводу реалізації та захисту позивачем його особистих немайнових прав та інтересів, гарантованих Сімейним кодексом України, а тому оскаржуване рішення хоч і прийняте суб'єктом владних

повноважень, спрямоване на реалізацію приписів сімейного законодавства та впливає, насамперед, на особисті немайнові права позивача як батька дитини щодо його участі у вихованні дитини.

За таких обставин вказаний спір має розглядатися за правилами цивільного судочинства, а тому протилежні аргументи касаційної скарги є безпідставними. Крім того, в межах розгляду цієї справи аналогічним доводам відповідача судом апеляційної інстанції була надана належна правова оцінка, висловлена у постанові Хмельницького апеляційного суду від 21 листопада 2019 року, яка набрала законної сили та якою скасовано ухвалу Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області від 30 вересня 2019 року про відмову у відкритті провадження у справі та констатовано, що розгляд цього спору має відбуватись за правилами цивільного судочинства.

Разом із тим, колегія суддів враховує, що Верховний Суд неодноразово висловлювався щодо юрисдикційності вказаних спорів, зокрема у постановах: від 01 липня 2020 року (справа № 522/23095/16-а, провадження № К/9901/23410/18), від 13 червня 2018 року (справа № 500/6325/17, провадження № 11-548ап18) та від 04 липня 2018 року (справа № 496/4271/16-а, провадження № 11-606ап18).

За таких обставин колегія суддів відхиляє доводи касаційної скарги щодо відсутності висновків Верховного Суду з приводу юрисдикційності аналогічних спорів та необхідності, на переконання заявника, передачі касаційної скарги на розгляд Великої Палати Верховного Суду.

Щодо оскаржуваного рішення органу місцевого самоврядування

Відповідно до аналізу положень статтей 141, 157 СК України, статті 313 ЦК України, Закону України «Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України», Правил перетинання державного кордону громадянами України, затвердженими постановою Кабінету Міністрів України від 27 січня 1995 року № 57, тимчасовий виїзд малолітньої дитини за межі України повинен відбуватись лише за погодженням з іншим з батьків, оскільки такий переїзд спричиняє зміну режиму спілкування дитини з іншим із батьків, порядок участі у вихованні дитини, зміну звичайного соціального, культурного, мовного середовища дитини, що впливає на її подальше життя, розвитку і виховання.

Велика Палата Верховного Суду у постанові від 04 липня 2018 року у справі № 712/10623/17-ц (провадження № 14-244цс18) сформулювала висновок, що тимчасовий виїзд за кордон у супроводі одного з батьків має відповідати найкращим інтересам дитини і такий дозвіл за відсутності згоди другого з батьків може бути наданий на підставі рішення суду на певний період, з визначенням його початку й закінчення.

Статтю 157 СК України доповнено частиною п'ятою згідно із Законом № 2234-VIII від 07 грудня 2017 року.

Відповідно до частини п'ятої статті 157 СК України той із батьків, з яким за рішенням суду визначено або висновком органів опіки та піклування підтверджено місце проживання дитини, крім того з батьків, до якого застосовуються заходи примусового виконання рішення про встановлення побачення з дитиною та про усунення перешкод у побаченні з дитиною, самостійно вирішує питання тимчасового виїзду за межі

України на строк, що не перевищує одного місяця, з метою лікування, навчання, участі дитини в дитячих змаганнях, фестивалях, наукових виставках, учнівських олімпіадах та конкурсах, екологічних, технічних, мистецьких, туристичних, дослідницьких, спортивних заходах, оздоровлення та відпочинку дитини за кордоном, у тому числі у складі організованої групи дітей, та у разі, якщо йому відомо місце проживання іншого з батьків, який не ухиляється та належно виконує батьківські обов'язки, інформує його шляхом надсилання рекомендованого листа про тимчасовий виїзд дитини за межі України, мету виїзду, державу прямування та відповідний часовий проміжок перебування у цій державі.

Установивши, що до матері дитини застосовувалися заходи примусового виконання судового рішення щодо участі батька у вихованні дитини, суд апеляційної інстанції правильно виходив із того, що відповідно до частини п'ятої статті 157 СК України матір дитини не має права самостійно вирішувати питання про тимчасовий виїзд дитини за межі України на підставі висновку органу опіки та піклування про підтвердження місця проживання дитини, та на підставі доказів, що належним чином оцінені, дійшов правильних та обґрунтованих висновків про незаконність оскаржуваного рішення органу місцевого самоврядування, зокрема його невідповідність частині п'ятій статті 157 СК України, та порушення прав позивача як батька.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96498362>.

Постанова Верховного Суду від 20.05.2021 року у справі № 686/27095/19 (провадження № 61-2826св21)

Визначаючи спосіб участі батька у вихованні дитини, спілкуванні з нею, суд першої інстанції, з висновками якого погодився і апеляційний суд, врахував принцип рівності прав батьків у вихованні дитини та передусім інтереси дитини з урахування конкретних обставин справи.

Отже, установивши характер спірних правовідносин, дослідивши запропоновані рекомендації органу опіки і піклування щодо встановленого графіку спілкування батька з сином, наявні у справі докази, враховуючи рівні права батьків на участь у вихованні дитини та виходячи з інтересів дитини і вимоги статей 157, 158 СК України, суди дійшли правильного висновку щодо встановлення способу та порядку участі батька у вихованні сина.

У жовтні 2019 року батько дитини звернувся до суду з позовом бувшої дружини, третя особа - Служба у справах дітей Хмельницької міської ради, про встановлення порядку участі у вихованні дитини.

Позовна заява мотивована тим, що після розірвання шлюбу сторони спільно не проживають, не ведуть спільне господарство та не спілкуються між собою. Їх спільна дитина проживає разом зі своєю матір'ю. Мати свідомо перешкоджає у спілкуванні батька зі своєю дитиною, повністю відмовляється від обов'язку спільного виховання дитини.

На підставі викладеного батько просив суд визначити наступний порядок його участі у вихованні сина, який проживає разом з матір'ю, встановивши наступний графік зустрічей із сином: один раз на два тижні у період з 15.00 год. п'ятниці до

20.00 год. неділі необмежено з правом ночівлі дитини у батька за місцем його проживання; необмежено у часі в день народження сина, близьких та рідних батька; під час святкових та неробочих днів у період з 09.00 год. до 20.00 год. необмежено (Новий рік, Різдво, Великдень, День незалежності, День захисника України, тощо); під час перебування дитини на зимових канікулах строком на 2 тижні необмежено з правом ночівлі дитини у батька за місцем його проживання; під час перебування сина на літніх канікулах строком на 1 місяць необмежено з правом ночівлі дитини у батька за місцем його проживання.

Рішенням Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області від 09 вересня 2020 року позов задоволено частково.

Встановлено такі способи участі батька у вихованні сина:

- систематичні побачення з дитиною один раз на два тижні у період з 11.00 год. суботи до 18.00 год. неділі з правом батька забирати сина на ночівлю з місця його проживання до місця свого проживання, враховуючи стан здоров'я та виключно за бажанням дитини;

- друга половина зимових канікул, 1 місяць літніх канікул за попередньою домовленістю з матір'ю, з правом батька забирати дитину з місця її проживання до місця його проживання з 10.00 год. першого дня канікул до 18.00 год. останнього дня канікул та з правом виїзду до місця проживання батька, враховуючи стан здоров'я та виключно за бажанням дитини;

- у день народження дитини щороку в розважальних закладах, необмежено у часі у присутності матері; під час святкових днів (Новий рік, Великдень, Різдво по чергово через рік, День захисника України щороку) у період з 11.00 год. до 18.00 год. у громадських місцях та розважальних закладах міста Хмельницького, прогулянки на вулиці, враховуючи стан здоров'я дитини та за бажанням дитини.

Постановою Хмельницького апеляційного суду від 19 січня 2021 року рішення суду першої інстанції залишено без змін.

У касаційній скарзі мати дитини просить скасувати рішення суду першої інстанції та постанову апеляційного суду, ухвалити нове судове рішення, яким визначити спосіб участі батька у вихованні сина шляхом зустрічей один раз на два тижні у період з 11.00 год. до 17.00 год. у вихідні дні у місті Хмельницькому, враховуючи стан здоров'я та виключно за бажанням дитини, посилаючись на неправильне застосування судами норм матеріального права та порушення норм процесуального права.

Вказувала, що позивач не надав належних і переконливих доказів, що відповідач чинить йому перешкоди у спілкуванні з дитиною та позбавляє його можливості брати участь у її вихованні. Позивач не надав доказів в обґрунтування визначення заявленого способу побачень з сином, який є обтяжливий для останнього, враховуючи його вік та стан здоров'я. Спілкування батька з сином за графіком, визначеним судами попередніх інстанцій перешкоджатиме нормальному розвитку дитини, оскільки остання має хронічні важкі захворювання. Суди дійшли помилкового висновку про доцільність спілкування батька з сином у відсутності матері.

Позивачем не надано доказів піклування про сина, існування прагнення активно і стабільно проявляти бажання щодо участі

у вихованні та спілкуванні із дитиною, існування належних житлових умов тощо. Мати належним чином займається вихованням дитини, піклується про стан здоров'я дитини, її фізичний, духовний та моральний розвиток. Під час співбесіди з дитиною з'ясовано, що вона не часто, але бачиться зі своїм батьком, який по телефону вітає його з днем народження, подарунків не дарує, лише обіцяє, аліменти на утримання дитини батько сплачує, але лише періодично (частково), кошти на лікування та одяг не надає. Відповідач не чинить перешкод у спілкуванні дитини з батьком.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування.

Задовольняючи позовні вимоги частково, суди виходили з того, що після розірвання шлюбу між подружжям їхній син проживає разом з матір'ю, а сторони не можуть дійти згоди щодо порядку виховання сина. Запропоновані способи участі батька у вихованні сина, наведені у висновку Органу опіки та піклування Хмельницької міської ради, відповідають інтересам неповнолітньої дитини та будуть ефективними у його вихованні. Відповідач та його представник не навели переконливих для суду доказів та аргументів, що дитина повинна бачитися з батьком тільки за умови виконання вимог матері.

Колегія суддів Верховного Суду погодила з висновками судів, враховуючи наступне.

Згідно з пунктом 3 статті 9 Конвенції про права дитини держави-учасниці поважають право дитини, яка розлучається з одним чи обома батьками, підтримувати на регулярній основі особисті відносини і прямі контакти з обома батьками, за винятком випадків, коли це суперечить найкращим інтересам дитини.

У рішенні від 11 липня 2017 року у справі «М. С. проти України» Європейський суд з прав людини зазначив, що при визначенні найкращих інтересів дитини у кожній конкретній справі необхідно враховувати два аспекти: по-перше, інтересам дитини найкраще відповідає збереження її зв'язків із сім'єю, крім випадків, коли сім'я є особливо непридатною або неблагополучною; по-друге, у найкращих інтересах дитини є забезпечення її розвитку у безпечному, спокійному та стійкому середовищі, що не є неблагонадійним.

Отже, рівність прав батьків щодо дитини є похідною від прав та інтересів дитини на гармонійний розвиток та належне виховання, й, у першу чергу, повинні бути визначені та враховані інтереси дитини, виходячи з об'єктивних обставин справи, а вже тільки потім права батьків.

Статтею 141 СК України передбачено, що мати, батько мають рівні права та обов'язки щодо дитини, незалежно від того, чи перебували вони у шлюбі між собою. Розірвання шлюбу між батьками, проживання їх окремо від дитини не впливає на обсяг їхніх прав і не звільняє від обов'язків щодо дитини.

Частиною першою статті 151 СК України визначено, що батьки мають переважне право перед іншими особами на особисте виховання дитини, а стаття 153 цього Кодексу встановлює право матері, батька та дитина на безперешкодне спілкування між собою, крім випадків, коли таке право обмежене законом.

Відповідно до статті 157 СК України питання виховання дитини вирішується батьками спільно. Той із батьків, хто проживає окремо від дитини, зобов'язаний брати участь у її вихованні і

має право на особисте спілкування з нею. Той із батьків, з ким проживає дитина, не має права перешкоджати тому з батьків, хто проживає окремо, спілкуватися з дитиною та брати участь у її вихованні, якщо таке спілкування не перешкоджає нормальному розвитку дитини.

У статті 158 СК України передбачено, що за заявою матері, батька дитини орган опіки та піклування визначає способи участі у вихованні дитини та спілкуванні з нею того з батьків, хто проживає окремо від неї.

Частинами першою та другою статті 159 СК України передбачено, якщо той із батьків, з ким проживає дитина, чинить перешкоди тому з батьків, хто проживає окремо, у спілкуванні з дитиною та у її вихованні, зокрема якщо він ухиляється від виконання рішення органу опіки та піклування, другий із батьків має право звернутися до суду з позовом про усунення цих перешкод. Суд визначає способи участі одного з батьків у вихованні дитини (періодичні чи систематичні побачення, можливість спільного відпочинку, відвідування дитиною місця його проживання тощо), місце та час їхнього спілкування.

В окремих випадках, якщо це викликано інтересами дитини, суд може обумовити побачення з дитиною присутністю іншої особи. Під час вирішення спору щодо участі одного з батьків у вихованні дитини береться до уваги ставлення батьків до виконання своїх обов'язків, особиста прихильність дитини до кожного з них, вік дитини, стан її здоров'я та інші обставини, що мають істотне значення, в тому числі стан психічного здоров'я одного з батьків, зловживання ним алкогольними напоями або наркотичними засобами.

Статтею 15 Закону України «Про охорону дитинства» передбачено, що дитина, яка проживає окремо від батьків або одного з них, має право на підтримання з ними регулярних особистих стосунків і прямих контактів. Батьки, які проживають окремо від дитини, зобов'язані брати участь у її вихованні і мають право спілкуватися з нею, якщо судом визнано, що таке спілкування не перешкоджатиме нормальному вихованню дитини. У разі коли батьки не можуть дійти згоди щодо участі одного з батьків, який проживає окремо, у вихованні дитини, порядок такої участі визначається органами опіки та піклування за участю батьків виходячи з інтересів дитини.

Визначаючи спосіб участі батька у вихованні дитини, спілкуванні з нею, суд першої інстанції, з висновками якого погодився і апеляційний суд, врахував принцип рівності прав батьків у вихованні дитини та передусім інтереси дитини з урахування конкретних обставин справи.

Отже, установивши характер спірних правовідносин, дослідивши запропоновані рекомендації органу опіки і піклування щодо встановленого графіку спілкування батька з сином, наявні у справі докази, враховуючи рівні права батьків на участь у вихованні дитини та виходячи з інтересів дитини і вимоги статей 157, 158 СК України, суди дійшли правильного висновку щодо встановлення способу та порядку участі батька у вихованні сина.

Колегія суддів погоджується з такими висновками судів першої та апеляційної інстанції по суті вирішення спору. Саме такий спосіб участі батька у вихованні дитини та спілкуванні з ним у повній мірі відповідатиме інтересам як батьків, так і дитини, а також є достатнім для забезпечення участі батька у процесі

вихованні дитини.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97134585>.

Постанова Верховного Суду від 14.05.2021 року у справі № 548/2434/19 (провадження № 61-2090 св 21)

У випадку наявності будь-якої правової колізії, непевноти, нечіткості або суперечливості законодавства, що регулює спірні правовідносини, що стосуються інтересів дитини, з урахуванням положень статті 3 Конвенції, пріоритети повинні надаватися якнайкращому забезпеченню інтересів дитини.

Колегія суддів вважає, що суд апеляційної інстанції належним чином перевірів доводи позивача щодо порушення його прав та інтересів дитини при здійсненні перереєстрації її місця проживання, правильно врахував положення Конвенції про права дитини, норми національного законодавства та обґрунтовано виходив із того, що перереєстрація місця проживання дитини за місцем реєстрації матері не порушує її прав та прав позивача.

У листопаді 2019 року батько неповнолітньої дитини звернувся до суду з позовом до Управління Державної міграційної служби України в Полтавській області (далі – Управління ДМС України в Полтавській області), третя особа – матір дитини, про визнання дій протиправними.

В обґрунтування позовних вимог зазначав, що з 15 вересня 2007 року по 03 лютого 2016 року він перебував у зареєстрованому шлюбі, у якому народився син.

Вказував, що адреси реєстрації місця проживання у кожного з подружжя були різними. Син був зареєстрований адресою реєстрації місця проживання матері. Дитина до розірвання шлюбу між батьками фактично проживав за адресою його місця реєстрації.

Згодом, без його відома, відбулося зняття з реєстрації місця проживання сина, якого було зареєстровано за місцем проживання батьків матері. При цьому він не надавав згоди на вчинення будь-яких дій, пов'язаних зі зміною реєстрації місця проживання дитини.

З урахуванням наведеного, батько дитини просив суд визнати протиправними дії посадових осіб Хорольського районного сектору Управління ДМС України в Полтавській області щодо зняття з реєстрації місця проживання його малолітнього сина за адресою реєстрації місця проживання матері та послідуєючої реєстрації його місця проживання за адресою реєстрації місця проживання батьків матері дитини.

Рішенням Октябрського районного суду м. Полтави від 26 червня 2020 року позов задоволено. Визнано дії посадових осіб Хорольського районного сектору управління ДМС України в Полтавській області щодо зняття з реєстрації місця проживання та послідуєючої реєстрації місця проживання малолітньої дитини протиправними.

Ухвалюючи рішення про задоволення позову, суд першої інстанції виходив із того, що позивачем (батьком дитини) не надавалося письмової згоди на зняття неповнолітньої дитини з реєстрації місця проживання та реєстрацію її нового місця проживання. Вказані дії здійснено з порушенням Порядку реєстрації місця проживання та місця перебування фізичних

осіб в Україні, затвердженого наказом Міністерства внутрішніх справ України від 22 листопада 2012 року № 1077 (далі – Порядок № 1077), оскільки на здійснення відповідних реєстраційних дій потрібна згода батька.

Постановою Полтавського апеляційного суду від 23 грудня 2020 року, з урахуванням ухвали цього ж суду від 04 січня 2021 року про виправлення описки, апеляційну скаргу Управління ДМС України в Полтавській області задоволено. Рішення Октябрського районного суду м. Полтави від 26 червня 2020 року скасовано. У задоволенні позовних вимог відмовлено.

Судове рішення апеляційного суду мотивовано тим, що хоча зміну реєстрації місця проживання дитини здійснено без згоди батька, проте це не порушує ні прав дитини, ні прав самого позивача.

У касаційній скарзі, поданій у лютому 2021 року до Верховного Суду, позивач, з урахуванням її уточнень, посилаючись на неправильне застосування апеляційним судом норм матеріального права та порушення норм процесуального права, просить скасувати оскаржувану постанову суду апеляційної інстанції й залишити в силі рішення суду першої інстанції.

Підставами касаційного оскарження судового рішення заявник зазначає відсутність висновку Верховного Суду щодо питання застосування норми права у подібних правовідносинах. Крім цього, судом апеляційної інстанції належним чином не досліджено зібрані у справі докази, що унеможливило встановлення фактичних обставин, які мають значення для правильного вирішення справи (пункти 3, 4 частини другої статті 389 ЦПК України).

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування.

Аналіз частини першої статті 2, статей 5, 10 ЦПК України, статей 15 та 16 ЦК України дає підстави для висновку, що правом на звернення до суду за захистом наділена особа у разі порушення, невизнання або оспорювання її прав, свобод та інтересів, а тому суд повинен установити, чи були порушені або невизнані права, свободи чи інтереси особи, яка звернулася до суду за їх захистом, і залежно від установленого вирішити питання про задоволення позовних вимог або про відмову у їх задоволенні.

Суд апеляційної інстанції, скасовуючи рішення суду першої інстанції та відмовляючи у задоволенні позову батька неповнолітньої дитини, виходив із того, що позивач, звертаючись до суду з позовом про визнання незаконними дій органу державної влади, обґрунтовував свої вимоги недотримання територіальними органами державної міграційної служби Порядку № 1077 щодо зняття/реєстрації місця проживання малолітньої дитини за відсутності письмової згоди другого з батьків (його дозволу) на перереєстрацію місця проживання дитини. Конкретного порушення його майнових чи немайнових прав та прав дитини, крім порушення органами державної міграційної служби процедурних норм, передбачених Порядком № 1077, позивач не навів.

Верховний Суд навів положення статей 160, 161 СК України, статті 242 ЦК України, частини першої, третьої статті 6 Закону України «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні», пунктів 2.3. та 3.3. Порядку № 1077 та вказав наступне.

Встановивши, що наслідком зняття малолітньої дитини з реєстрації місця проживання стала реєстрація його місця проживання за місцем проживання батьків матері, де також зареєстрована мати, з якою дитина залишилася постійно проживати після розірвання шлюбу батьками, суд апеляційної інстанції дійшов правильного висновку, що у контексті спірних правовідносин факт відсутності згоди батька на перереєстрацію місця проживання сина за місцем проживання матері дитини не призвів до порушення прав батька та малолітнього сина.

Відповідно до статті 3 Конвенції про права дитини усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини.

Держави-учасниці зобов'язуються забезпечити дитині такий захист і піклування, які необхідні для її благополуччя, беручи до уваги права й обов'язки її батьків, опікунів чи інших осіб, які відповідають за неї за законом, і з цією метою вживають усіх відповідних законодавчих і адміністративних заходів.

Закон України «Про охорону дитинства» визначає охорону дитинства в Україні як стратегічний загальнонаціональний пріоритет, що має важливе значення для забезпечення національної безпеки України, ефективності внутрішньої політики держави, і з метою забезпечення реалізації прав дитини на життя, охорону здоров'я, освіту, соціальний захист, всебічний розвиток та виховання в сімейному оточенні встановлює основні засади державної політики у цій сфері, що ґрунтуються на забезпеченні найкращих інтересів дитини.

Відповідно до статті 18 цього Закону Держава забезпечує право дитини на проживання в таких санітарно-гігієнічних та побутових умовах, що не завдають шкоди її фізичному та розумовому розвитку. Діти - члени сім'ї наймача або власника жилого приміщення мають право користуватися займаним приміщенням нарівні з власником або наймачем.

У випадку наявності будь-якої правової колізії, неповноти, нечіткості або суперечливості законодавства, що регулює спірні правовідносини, що стосуються інтересів дитини, з урахуванням положень статті 3 Конвенції, пріоритети повинні надаватися якнайкращому забезпеченню інтересів дитини.

Колегія суддів вважає, що суд апеляційної інстанції належним чином перевіряв доводи позивача щодо порушення його прав та інтересів дитини при здійсненні перереєстрації її місця проживання, правильно врахував положення Конвенції про права дитини, норми національного законодавства та обґрунтовано виходив із того, що перереєстрація місця проживання дитини за місцем реєстрації матері не порушує її прав та прав позивача.

У справі, яка переглядається, Верховний Суд погоджується з висновками суду апеляційної інстанції і про те, що перереєстрація місця проживання дитини без згоди батька не вплине на порядок спілкування батька із сином, який встановлений судовим рішенням у справі № 548/205/16-ц і повинен здійснюватися за місцем реєстрації батька.

Зазначене підтверджується й доводами касаційної скарги про те, що між сторонами існує судовий спір щодо визначення місця проживання дитини.

Посилання ОСОБА_1 про те, що суд апеляційної інстанції фактично порушив його права, гарантовані статтями 6, 8 Конвенції є безпідставними, оскільки вони не підтверджуються матеріалами справи, зводяться до незгоди із ухваленим судовим рішенням і стосуються переоцінки доказів, що у силу вимог статті 400 ЦПК України не входить до компетенції суду касаційної інстанції.

При цьому висновки, зроблені апеляційним судом, узгоджуються із правовою позицією Верховного Суду, викладеною у постанові від 21 жовтня 2020 року у справі № 725/3171/19, провадження № 61-21338св19 (частина четверта статті 263 ЦПК України), а тому відповідні доводи касаційної скарги є безпідставними. Підстав для відступлення від цієї правової позиції колегія суддів не вбачає.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97005379>.

Постанова Верховного Суду від 21.04.2021 року у справі № 203/2777/18 (провадження № 61-6668св20)

Як встановлено судами, позивач з дітьми набули право користування спірним житлом згідно із законом, оскільки позивач вселилася до нього за згодою колишнього власника майна, а діти проживали у спірній квартирі з народження тобто набули охоронюване законом право на мирне володіння майном.

У серпні 2018 року матір дітей, яка діє в своїх інтересах та в інтересах двох малолітніх дітей звернулася до суду з позовом до Ч., П., треті особи: департамент адміністративних послуг та дозвільних процедур Дніпровської міської ради, служба у справах дітей Центральної районної у м. Дніпрі ради, про визнання права користування житловим приміщенням.

Позовні вимоги мотивовані тим, що з 14 червня 2014 року вона перебувала у зареєстрованому шлюбі з відповідачем Ч. Від шлюбу сторони мають двох малолітніх дітей - доньку та сина. У березні 2018 року шлюбні стосунки з відповідачем припинено.

Ще до реєстрації шлюбу, з 2010 року, вони проживали із Ч. однією сім'єю разом із батьками останнього, а з жовтня 2013 року почали проживати з відповідачем Ч., в квартирі, що була придбана для їх молоді сім'ї. У вказану квартиру вона вселилась з відома та згоди Ч., сплачувала комунальні послуги та облаштовувала житло за власним розсудом. Також в квартирі проведено ремонт.

21 жовтня 2013 року відповідач П. подарував вказану квартиру відповідачу Ч.

З моменту укладення договору дарування позивач проживала у вказаній квартирі з відома та згодою власника. Після реєстрації шлюбу з відповідачем Ч. останній та його батько - відповідач П. були згодні з тим, що постійним місцем проживання позивача є вказана квартира. Їх діти також проживали з ними в квартирі, яка була їх єдиним місцем проживання, в якому знаходились їх речі та предмети побуту.

У березні 2018 року вони припинили з останнім шлюбні відносини та в цей період відповідачі, не поставивши її до відома уклали договір дарування квартири від 28 березня 2018 року.

Відповідач Ч. після розірвання шлюбу почав чинити перешкоди щодо проживання її з дітьми в квартирі, постійно вимагав звільнити квартиру та забрати речі.

Таким чином, з урахуванням уточнених позовних вимог, просила визнати за нею та її малолітніми дітьми право на користування квартирою, де вона постійно мешкала.

Рішенням Кіровського районного суду м. Дніпропетровська від 03 жовтня 2019 року позов задоволено; визнано за позивачем та її малолітніми дітьми право користування житловим приміщенням – квартирою, де вони постійно проживали; вирішено питання про розподіл судових витрат.

Постановою Дніпровського апеляційного суду від 10 березня 2020 року апеляційні скарги відповідачів задоволено; рішення Кіровського районного суду м. Дніпропетровська від 03 жовтня 2019 року скасовано та ухвалено нове рішення, яким позовні вимоги залишено без задоволення; вирішено питання про розподіл судових витрат.

У касаційній скарзі, поданій у квітні 2020 року до Верховного Суду позивач, посиляючись на неправильне застосування апеляційним судом норм матеріального права та порушення норм процесуального права, просила скасувати постанову апеляційного суду та залишити в силі рішення суду першої інстанції.

Позиція Верховного Суду та нормативно-правове обґрунтування.

Відповідно до частини першої статті 263 ЦПК України судові рішення повинно ґрунтуватися на засадах верховенства права, бути законним і обґрунтованим.

Зазначеним вимогам закону постанова апеляційного суду не відповідає.

Відмовляючи у задоволенні позову, апеляційний суд виходив з того, що позивач разом з дітьми не є членами сім'ї власника квартири, позивач проживала у спірному житлі як дружина колишнього власника спірної квартири, а тому, на даний час відсутні підстави для проживання у квартирі позивача разом з дітьми, оскільки із припиненням права власності особи втрачається й право користування жилим приміщенням у членів його сім'ї.

Разом із тим апеляційний суд не звернув уваги на таке.

Велика Палата Верховного Суду у постанові від 21 серпня 2019 року в справі № 569/4373/16-ц (провадження № 14-298цс19) підсумовуючи висновки про принципи застосування статті 8 Конвенції та статті 1 Першого протоколу до Конвенції, викладені у рішеннях Європейського суду з прав людини вказала, що виселення особи з житла без надання іншого житлового приміщення можливе за умов, що таке втручання у право особи на повагу до приватного життя та права на житло, передбачене законом, переслідує легітимну мету, визначену пунктом 2 статті 8 Конвенції, та є необхідним у демократичному суспільстві.

Навіть якщо законне право на зайняття житлового приміщення припинене, особа вправі сподіватися, що її виселення буде оцінене на предмет пропорційності у контексті відповідних принципів статті 8 Конвенції.

Велика Палата Верховного Суду вважає, що не є підставою для виселення членів сім'ї власника квартири, у тому числі й

колишніх, сам факт переходу права власності на це майно до іншої особи без оцінки законності такого виселення, яке по факту є втручанням у право на житло у розумінні положень статті 8 Конвенції, на предмет пропорційності у контексті відповідної практики ЄСПЛ.

Таким чином, застосований апеляційним судом підхід, про те, що сам лише факт переходу права власності на майно до іншої особи, є підставою для виселення позивача разом з дітьми є формальним.

Відповідно до частин першої та третьої статті 47 Конституції України кожен має право на житло. Ніхто не може бути примусово позбавлений житла інакше як на підставі закону за рішенням суду.

Ніхто не може бути виселений із займаного жилого приміщення або обмежений у праві користування жилим приміщенням інакше як з підстав і в порядку, передбачених законом (частина четверта статті 9 ЖК Української РСР).

У частині першій статті 3 Конвенції про права дитини визначено, що в усіх діях щодо дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини.

Відповідно до статті 8 Закону України «Про охорону дитинства» кожна дитина має право на рівень життя, достатній для її фізичного, інтелектуального, морального, культурного, духовного і соціального розвитку. Батьки або особи, які їх замінюють, несуть відповідальність за створення умов, необхідних для всебічного розвитку дитини, відповідно до законів України.

Діти - члени сім'ї наймача або власника жилого приміщення мають право користуватися займаним приміщенням нарівні з власником або наймачем.

Однією із основоположних засад цивільного законодавства є добросовісність (пункт 6 статті 3 ЦК України), тому дії учасників цивільних правовідносин мають бути добросовісними. Тобто відповідати певному стандарту поведінки, що характеризується чесністю, відкритістю і повагою інтересів іншої сторони договору або відповідного правовідношення.

Як установлено судами, позивач з дітьми набули право користування спірним житлом згідно із законом, оскільки позивач вселилася до нього за згодою колишнього власника майна, а діти проживали у спірній квартирі з народження тобто набули охоронюване законом право на мирне володіння майном.

Згідно з усталеною практикою ЄСПЛ втручання держави в право власності на житло повинне відповідати критеріям правомірного втручання в право особи на мирне володіння майном у розумінні Конвенції.

Ухвалюючи судові рішення про відмову у задоволенні позову про визнання права користування жилим приміщенням, апеляційний суд не врахував, що позивач була вселена до квартири як член сім'ї власника квартири, а діти проживали у спірній квартирі з народження.

Ураховуючи наведене, Верховний Суд вважає, що апеляційний суд, ухваливши рішення про відмову у задоволенні позову про визнання права користування квартирою, не врахував пропорційність їх виселення, на важливості врахування якої наголошував ЄСПЛ (рішення від 24 квітня 2012 року у справі «Йорданова та інші проти Болгарії», заява № 25446/06, пункт 123, та рішення від 17 жовтня 2013 року у справі «Вінтерстайн та інші проти Франції», заява № 27013/07, пункт 156).

Верховний Суд зазначає, що не є підставою для виселення членів сім'ї власника квартири, у тому числі і колишніх, з урахуванням проживання у спірній квартирі неповнолітніх дітей, без оцінки законності такого виселення, яке по факту є втручанням у право на житло у розумінні положень статті 8 Конвенції, на предмет пропорційності у контексті відповідної практики ЄСПЛ.

Позбавлення права на житло не лише має ґрунтуватися на вимогах закону, але таке втручання повинно бути виправданим, необхідним для захисту прав позивача та не покладати надмірний тягар на відповідача.

Отже, законність виселення, яке по факту є втручанням у право на житло та право на повагу до приватного життя у розумінні статті 8 Конвенції, має бути оцінено на предмет пропорційності такого втручання.

Апеляційний суд наведеного не врахував, не перевіряв доводів про порушення інтересів дітей та не спростував їх належним чином та дійшов передчасного висновку про відмову у задоволенні позову.

Суд першої інстанції, задовольняючи позов виходив з того, що у спірній квартирі позивач з дітьми продовжує проживати до теперішнього часу та вона є єдиним їх місцем проживання; право користування вказаним житлом у дітей виникло з часу їх народження.

Суд касаційної інстанції вважає висновки суду першої інстанції обґрунтованими та такими, що ґрунтуються на вимогах закону і якнайкраще сприяють захисту неповнолітніх дітей.

Детальніше з текстом постанови можна ознайомитися за посиланням: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/96544933>.

3.2. Практика Європейського суду з прав людини

Рішення ЄСПЛ у справі «Нечай проти Росії» (заява №40639/17)

Суди, встановлюючи графік побачень, не взяли до уваги всі обставини справи і не привели достатні причини для такого серйозного обмеження контактів батька з дочкою, яка мешкає з матір'ю.

Європейський суд з прав людини ухвалив рішення у справі «Нечай проти Росії» (заява №40639/17), повідомляє інформаційний ресурс «ECHR. Ukrainian Aspect» з посиланням на АГ.

У 2007 р Ілля Нечай став проживати з громадянкою Е., яка мала сина від попередніх стосунків, а через рік у пари народилася дочка С. У 2011 році їхні відносини розпалися, обидві дитини залишилися жити з матір'ю. При цьому контакти Нечая з дочкою були утруднені зокрема тим, що Е. у 2012 р переїхала з дітьми з

Москви в Казань, а в 2013 р вийшла заміж за громадянина Туреччини і переїхала жити в іншу країну.

Оскільки Нечай не зміг домовитися з Е. щодо порядку зустрічей з дочкою, він звернувся до суду за захистом своїх батьківських прав. У свою чергу Е. подала зустрічний позов з вимогою визначити місце проживання дочки з нею в Туреччині.

У квітні 2013 року суд виніс рішення, яким визначив, що С. повинна проживати з матір'ю, оскільки між ними встановлений сильний емоційний зв'язок, дівчинка прив'язана до старшого брата, а Е. забезпечує дитині нормальні умови життя. Суд також визначив, що Нечай може бачитися з дочкою по суботах і неділях непарних місяців за попереднім погодженням з матір'ю дівчинки і в її присутності, а тривалість кожного побачення не повинна перевищувати 4 години. При цьому Е. зобов'язана була повідомити батькові дитини адресу турецької школи і інформувати його про будь-які закордонні поїздки С. Рішення встояло у вищих інстанціях.

У квітні 2014 р Е. і дочка повернулися до Росії, і Нечай відразу ж звернувся в службу судових приставів для виконання судового рішення про порядок побачень, було розпочато виконавче провадження, яке потім було припинено в кінці 2014 року і відновлено знову навесні 2015 року.

В цей же час Е. звернулася до суду з позовом про зміну порядку побачень батька з дочкою. Вона вказала, що Нечай не бачив дівчинку більше двох років і ніколи не намагався відвідати її в Туреччині, тому раніше встановлений судом графік побачень може піддати дитини стресу. У свою чергу Нечай заявив, що мати дівчинки штучно ускладнила його контакти з дитиною і повністю виключила його з будь-якого процесу щодо прийняття рішень щодо виховання С.

У лютому 2015 р регіональний відділ з питань опіки та піклування повідомив батька дитини про майбутнє дослідження відносин С. з батьками в Центрі соціальної допомоги сім'ї та дітям. Оскільки Нечай не був проінформований про дату і час дослідження, а його звернення з цього приводу залишилося без відповіді, він не брав участі в проведенні експертизи. В результаті в експертному висновку Центру зазначалося, що С. хоча і знає батька, але відчуває занепокоєння, говорячи про нього, що він не входить в її близьке родинне коло і не є значимим дорослим в її житті. Таким чином, був зроблений висновок про те, що присутність Іллі Нечая в житті дитини не піде на користь її розумовому розвитку.

Ґрунтуючись на цьому висновку, в травні 2015 року суд виніс рішення, яким задовольнив вимоги Е. і скоротив тривалість побачень батька з дочкою до 2 годин на суботу або неділю непарних місяців, тобто до 12 годин на рік. У рішенні зазначалося, що дитина не контактувала з батьком тривалий час, С. має тісний емоційний контакт з матір'ю і братом, і Е. створює всі необхідні умови для розвитку дочки. В обґрунтування свого висновку суд послався на свідчення психолога, який відзначив тісний зв'язок між матір'ю і дочкою; представників адміністрації школи, яку відвідувала С., і шкільного батьківського комітету, які повідомили, що Е. ніколи не заперечувала проти спілкування дівчинки з батьком. При цьому суд навів і свідчення психолога, яка ще в 2013 р провела психологічну експертизу, результати якої показали, що Ілля Нечай є хорошим батьком, а його особистість буде стимулювати гармонійний розвиток С. навіть в ситуації конфлікту між ним і її матір'ю, а також що присутність Е. під час побачень батька і доньки не є необхідним.

В апеляційній скарзі Ілля Нечай вимагав проведення нової судово-психологічної експертизи, вказуючи на протиріччя у наявних висновках. Скарга залишилася без задоволення, а рішення першої інстанції було залишено в силі. З 2012 р Ілля Нечай бачив свою дочку двічі.

У скарзі до Європейського Суду Ілля Нечай вказав на порушення ст. 8 Конвенції про захист прав людини і основних свобод у зв'язку з серйозним обмеженням його батьківських прав. На його думку, звівши його право бачитися з рідною донькою до 12 годин на рік, суди фактично зрівняли його статус з незнайомою для неї людиною, що робить неможливим розвиток нормальних сімейних зв'язків між ними. Він додав, що національні суди не вказали в своїх рішеннях на будь-які негативні фактори, що заважають йому бачитися з дочкою (алкогольна, наркотична залежність і т.п.).

Уряд РФ в запереченнях на скаргу вказав, що російські суди всебічно дослідили всі обставини справи і їх висновки були засновані на результатах експертизи, в проведенні якої заявник не брав участі, хоча і був проінформований про неї. Російська сторона додала, що в судовій суперечці Ілля Нечай в майбутньому може звернутися до суду за переглядом частоти і тривалості своїх контактів з дочкою.

Суд вважає, що найкращі інтереси дитини мають вирішальне значення для подібних суперечок і вони в ряді випадків можуть переважати над батьківськими. Мова, зокрема, йде про випадки, коли спілкування з батьком може завдати шкоди дитині.

У справі, що розглядається, пояснив ЄСПЛ, російські суди слідували усталеному в національній практиці підходу щодо захисту інтересів дитини, тому необхідно з'ясувати, чи відповідало втручання держави в права заявника вимогам демократичного суспільства. При цьому Суд підкреслив, що для нормального розвитку дитині слід спілкуватися з обома батьками.

У випадку заявника, зазначається в постанові, суди не досліджували причини відсутності його контакту з дочкою протягом двох з половиною років. Крім того, Суд дійшов висновку, що Ілля Нечай не був проінформований належним чином про майбутню експертизу, а російські суди проігнорували свідчення іншого психолога.

Таким чином, ЄСПЛ виявив порушення ст. 8 Конвенції і присудив заявнику 12,5 тис. євро в якості компенсації моральної шкоди, а також 5,5 тис. Євро на відшкодування судових витрат.

Детальніше з текстом рішення можна ознайомитись за [посиланням](#).

Рішення ЄСПЛ у справі «VALDÍS FJÖLNIÐDÓTTIR AND OTHERS v. Iceland (заява № 71552/17)»

Справа стосувалася відмови у визнанні наявності родинного зв'язку між заявницями М. та А. і Х. Дитина Х була народжена за допомогою сурогатного материнства в США, проте жодна з перших двох заявниць не була біологічно пов'язана з дитиною. Вони не були визнані батьками дитини в Ісландії, де сурогатне материнство є незаконним. Заява від імені третього заявника (Х) була подана його законним опікуном М. Заявниці в цій справі є одруженою парою, яка з допомогою агентства з надання послуг сурогатного материнства в США мала намір стати батьками дитини, народженої завдяки гестаційному сурогатному материнству.

Третій заявник народився за допомогою цієї процедури в штаті Каліфорнія у 2013 році. Повернувшись до Ісландії після спливу трьох тижнів з моменту народження дитини, перша та друга заявниці звернулися до національного реєстру з проханням про реєстрацію третього заявника як громадянина Ісландії та їхнього сина. Після подачі запитів заявниці надали документи про те, що третій заявник народився за допомогою сурогатного материнства і сурогатна мати відмовилася від своїх прав на дитину. Проте 18 червня 2013 року Національний реєстр Ісландії відмовив у реєстрації Х. Він вказав, що дитина була народжена в США сурогатною матір'ю, яка мала громадянство США, а тому Х автоматичного права на набуття громадянства Ісландії не має. Оскільки Х в Ісландії вважався неповнолітньою дитиною без супроводу, органи влади помістили його під опіку, проте передали двом заявницям. Оскаржене рішення Національного реєстру Ісландії підтримало Міністерство внутрішніх справ, зокрема посилячись на відсутність в національному законодавстві підстав для надання дитині громадянства. Заявниці оскаржили це рішення до судів. Тим часом, Х було надано громадянство Ісландії на основі нещодавно ухваленого Закону № 128/2015 про надання громадянства. Проте двоє заявниць не були зареєстровані його батьками. Дві заявниці звернулися із заявою про усиновлення Х, проте розгляд цієї заяви було відкладено у зв'язку з триваючим провадженням із визнання батьківства. Однак у травні 2015 року пара розлучилася, і в подальшому вони відкликали свою заяву про усиновлення, оскільки більше не мали права на спільне усиновлення. 2 березня 2016 року Окружний суд відхилив скаргу заявниць про скасування рішення Міністерства та Національного реєстру Ісландії про відмову в реєстрації першої і другої заявниць як батьків третього заявника. Він установив, що в Ісландії матір'ю має бути біологічна мати і що за цих обставин органи влади не були зобов'язані визнавати заявниць батьками згідно з іноземним свідоцтвом про народження дитини. Суд вказав, що втручання у право на повагу до приватного і сімейного життя третього заявника було необхідним для захисту моралі та прав інших, особливо з урахуванням заборони сурогатного материнства в Ісландії. Заявниці оскаржили це рішення до Верховного суду. Цей суд 30 березня 2017 року підтримав рішення за винятком того, що на відміну від Окружного суду він установив, що жодного «сімейного життя», в розумінні усталеної практики Суду, на час ухвалення Національним реєстром Ісландії свого рішення між заявниками не було. Суд дійшов висновку, що дії органів влади відповідали Конституції. Після розлучення пари Х перебував під постійною опікою першої заявниці та її партнера/ки, проте друга заявниця разом зі своїм новим партнером/кою мали такий самий доступ до дитини. Пані М. продовжує бути законним опікуном дитини. Посилаючись на статтю 8 Конвенції та статтю 14 Конвенції у поєднанні зі статтею 8 Конвенції, заявниці скаржилися, зокрема, що відмова органів влади в реєстрації першої і другої заявниць як батьків третього заявника становила втручання у їхні права.

По-перше, Суд з'ясував, чи такі відносини в цій справі рівноцінні «сімейному життю» на час подій у справі і, зокрема, на час ухвалення Верховним судом свого рішення. ЄСПЛ відзначив, що сурогатне материнство на території Ісландії було незаконним і що за національним законодавством може бути визнана матір'ю жінка, яка народила дитину. Водночас не можна ігнорувати того факту, що Х з моменту свого народження безперервно перебував під опікою першої і другої заявниць. Дві заявниці вказували, що вони стали батьками Х і що Уряд не оскаржував якості їхнього зв'язку. ЄСПЛ дійшов висновку, що

між заявницями мало місце «сімейне життя». Як відзначив ЄСПЛ, Верховний суд на основі відповідного національного законодавства дійшов висновку, що заявниці Ф. та А. не народжували Х і жодна з них не може вважатися його матір'ю. ЄСПЛ не вбачив підстав для визнання цього тлумачення свавільним чи необґрунтованим. Він дійшов висновку, що відмова у визнанні двох заявниць батьками Х мала достатню правову основу. Стосовно необхідності заходу в демократичному суспільстві Суд ураховував дискреційні повноваження («свобода розсуду»), надані державам у цій сфері, і що фактична реалізація сімейного життя в цій конкретній справі не була перервана. Навпаки, органи влади вжили заходів з передачі на виховання заявницям третього заявника, і, як вбачається, можливість спільного усиновлення третього заявника зберігалася для них до їхнього розлучення. Органи влади також надали Х громадянство. З урахуванням і відсутності фактичних і практичних перешкод у реалізації сімейного життя й ужитих державою-відповідачем заходів для врегулювання і забезпечення зв'язку між заявниками, Суд дійшов висновку, що невизнання офіційного батьківського зв'язку, підтверджене рішенням Верховного суду, забезпечило справедливий баланс між правом заявників на повагу до свого сімейного життя та загальними інтересами держави із захисту заборони сурогатного материнства. Тому право заявників на повагу до свого сімейного життя порушено не було.

Суд дійшов до висновку про відсутність порушення статті 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя). Рішення в цій справі ухвалене Палатою 18 травня 2021 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

Рішення ЄСПЛ у справі «М.К. v. Luxembourg» (заява № 51746/18)

Над заявницею, жінкою похилого віку, рішенням апеляційного суду було встановлено піклування. Підставою для запровадження такого заходу стало «надмірне витрачання» нею своїх коштів та активів. Суд вирішив, що адміністративні дії, пов'язані з нерухомим майном заявниці, вимагали узгодження піклувальником. Заявниця намагалась оскаржити підставу для такого заходу, а саме «надмірне витрачання», проте безуспішно. Посилаючись на статтю 8 Конвенції, заявниця вважала, що встановлення піклування над нею було втручанням у її право на повагу до приватного життя.

Рішення про встановлення піклування над заявницею становило втручання у її право на приватне життя. (а) Чи було втручання «згідно із законом» Рішення про встановлення піклування над заявницею було ухвалено на основі поєднання двох статей Цивільного кодексу. Одна з них передбачала, що доросла особа, яка у зв'язку зі своїм «надмірним витрачанням» може зіштовхнутися зі складнощами, може потребувати такого захисту. Законодавство Люксембургу або усталена практика не містять поняття «надмірні витрати», і Апеляційний суд надав власне визначення цьому поняттю у справі заявниці. Незважаючи на відсутність визначення цього поняття в законодавстві та усталеній практиці до виникнення обставин в цій справі, тим не менше, це поняття може вважатися зрозумілим для сторони у справі, яка користувалася допомогою адвоката. Не можна заперечувати того факту, що адвокати та суди в Люксембурзі постійно посилаються на французькі судові рішення або правові праці з таких самих питань, що і в цій

справі, оскільки ці інститути є схожими. Проте у відповідній усталеній практиці, заснованій на статті Цивільного кодексу Франції, яка втратила чинність, вказувалося, що під «надмірними витратами» малося на увазі витрачання доходу чи надмірні витрати, що в результаті призводили до виникнення потреби, і вказувалося про те, що надання медичної довідки для застосування такого захисного нагляду із цієї підстави не вимагалось. За цих обставин заявниця була в змозі розумно передбачити, що її може бути визнано особою, яка підпадає під дію відповідних статей Цивільного кодексу Люксембургу, і в разі необхідності користуватися відповідною правовою допомогою. Тому це втручання було «згідно із законом».

(b) Чи була легітимна мета

Втручання переслідувало легітимні цілі в забезпеченні економічного добробуту країни та захисту заявниці. Факт запобігання тому, щоб особа не потрапляла в стан потреби у зв'язку зі своєю неусвідомлюваною поведінкою, мав наслідком, по-перше, захист суспільства від ризику матеріального забезпечення цієї людини і, по-друге, захист такої особи від труднощів.

(c) Чи було втручання необхідним у демократичному суспільстві

Рішення про часткове позбавлення заявниці її дієздатності не було обґрунтовано висновками лікарів про порушення її розумових здібностей. Апеляційний суд зі всією ретельністю вказав, що не було необхідності в наданні лікарем офіційного висновку про психічні та фізичні здібності у зв'язку з тим, що надмірне витрачання було не медичним поняттям, а фактичним типом поведінки, яку суддя має оцінювати на свій розсуд. Уряд також чітко підтвердив цей підхід у своїх запереченнях. За цих обставин Суду довелося більш ретельно перевіряти те, чи ретельно зважили національні суди всі відповідні фактори перед тим, як ухвалити своє рішення. Перед ухваленням різних судових рішень національні суди дослідили це питання та встановили всі відповідні факти, зокрема, завдяки висновку про соціальне опитування та спілкування / бесіду із заявницею. Надалі в межах ухвалених рішень судді по черзі ретельно вислуховували заявницю та детально розглядали відповідні факти. Зокрема, Апеляційний суд проаналізував її особистий та фінансовий стани на основі сумнівів, висловлених соціальних працівником щодо її дієздатності, враховуючи вік (86 років) та певну слабкість, і можливості приймати рішення, а також порушені соціальним працівником питання щодо того, чи може заявниця бути вразливою, легко піддаватися впливу та маніпулюванню. Апеляційний суд у своєму розпорядженні мав рішення суду першої інстанції, який бачив заявницю і відзначив, що вона за проханням знайомого С. ініціювала створення двох комерційних компаній, проте не змогла надати будь-які деталі щодо їхньої корпоративної мети. Суд нижчої інстанції додав, що вона втратила розуміння щодо рахунків, пов'язаних з роботою та опікою, пред'явлених С. Хоча Суд не недооцінював того впливу, який різні провадження могли мати на приватне життя заявниці, і не був необізнаним про ті складнощі, і навіть страждання, які неминуче виникають у результаті застосованих заходів, тим не менше дійшов висновку, що судові органи влади провели ретельну оцінку стану заявниці і вона особисто брала участь у розгляді справи. Суди намагалися встановити баланс між повагою до гідності заявниці та самовизначення і необхідністю захищати заявницю та її інтереси перед вразливістю, що була встановлена на основі їхнього уявлення про те, що заявниця не була обізнана про предмет та обсяг

прийнятих від її імені рішень. Втручання, яке зрештою було мінімальним за обсягом імовірних заходів, було пропорційним та доцільним її індивідуальним обставинам, будучи відповідним легітимній меті захисту добробуту заявниці в більш широкому сенсі. Відповідно, це втручання не виходило за межі свободи розсуду, наданої судам в цій справі.

Суд дійшов до висновку про відсутність порушення статті 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя). Рішення в цій справі ухвалене Палатою 18 травня 2021 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

Джерело: Огляд рішень Європейського суду з прав людини (травень 2021 року). Рішення за період із 03.05.2021 по 31.05.2021 / Відпов. за вип.: О. Ю. Тарасенко, Д. П. Мордас, Р. Ш. Бабанли. Київ, 2021. – 69 с.

З повним текстом рішення можна ознайомитись за [посиланням](#).

Рішення ЄСПЛ у справі «LIEBSCHER v. Austria» (заява № 5434/17)

Справа стосувалася передачі майна після мирного розірвання шлюбу та вимоги про включення до державного земельного кадастру повної інформації про врегулювання шлюбу, що містила персональні дані для того, щоб така передача майна була можливою. Посилаючись на статтю 8 Конвенції, заявник скаржився, що обов'язок надати угоду про розірвання шлюбу у повному обсязі до земельного кадастру, де вона буде публічно доступною, з метою задоволення його вимоги про передачу частки майна у його власність, було рівноцінно порушенню його права на повагу до приватного життя, зокрема захисту персональних даних.

ЄСПЛ у багатьох справах зазначав, що захист персональних даних має основоположне значення для реалізації особами свого права на повагу до приватного і сімейного життя, гарантованого статтею 8 Конвенції. Ця стаття передбачає право на ту чи іншу форму інформаційного самовизначення, що дозволяє окремим особам посилаючись на їхнє право на приватне життя щодо даних, які хоч і є нейтральними, проте зібрані, опрацьовані та поширені колективно у формі та способом таким чином, що права за статтею 8 Конвенції можуть бути задіяні (див. *Satakunnan Markkinapörssi Oy and Satamedia Oy*, цит. вище, § 137). Національне законодавство має забезпечувати належні гарантії для запобігання будь-якому використанню персональних даних, яке може не відповідати гарантіям цієї статті Конвенції (див., стосовно інформації про стан здоров'я, *Z v. Finland*, 25 лютого 1997 року, § 95, *Reports of Judgments and Decisions 1997-I*). У справі *Satakunnan Markkinapörssi Oy and Satamedia Oy* (цит. вище, § 138) ЄСПЛ вказав, що надання детальної інформації про належні до оподаткування зароблені та незароблені доходи фізичних осіб, а так само про їхні оподатковувані активи, без сумнівів, стосується їхнього приватного життя. У справах *M.N. and Others v. San Marino* (no. 28005/12, § 51, 7 липня 2015 року) та *G.S.B. v. Switzerland* (no. 28601/11, § 51, 22 грудня 2015 року) Суд дійшов висновку, що інформація про банківські рахунки, без сумнівів, становить персональні дані незалежно від того, чи є вона конфіденційною чи ні. ЄСПЛ вважає, що це саме застосовується і в разі, коли, як і в цій справі, документ, що містив інформацію про фінанси, дохід та власність особи разом із місцем проживання дітей, має

зберігатися в офіційному реєстрі, де він буде доступним громадськості (пункт 31 рішення). ЄСПЛ підкреслює, що суд із земельних питань у своєму рішенні від 25 лютого 2016 року (див. пункт 8 цього рішення) не провів жодного аналізу пропорційності конкуруючих прав і не надав жодних міркувань стосовно питань захисту інформації. Суд зіслався на точне формулювання статей 87 та 94 (1) Закону про земельний кадастр (далі – Закон) (див. пункти 24 та 26 цього рішення) та відхилив клопотання заявника про включення до земельного кадастру передачі права власності частки на нерухоме майно своїй колишній дружині. До прикладу, ним не обговорювалось питання того, чи могло б бути достатнім для цілей транспарентності земельного кадастру те, що заявник надав як повний текст угоди про розірвання шлюбу, так і витяг з неї для розгляду питання про його повноту, який у разі визнання його достатнім, міг би слугувати основою для внесення запитованої інформації до земельного кадастру та публікації в документальному архіві (пункт 64 рішення). Ухвалюючи рішення по апеляційній скарзі заявника, Окружний цивільний суд міста Відня по суті визнав, що в разі опублікування всієї угоди про розірвання шлюбу в документальному архіві земельного кадастру буде мати місце втручання у права заявника за статтею 8 Конвенції (див. пункт 10 цього рішення). Проте суд дійшов висновку, що право заявника на повагу до свого приватного життя не могло бути порушено, оскільки це втручання мало чітку правову основу в австрійському законодавстві. ЄСПЛ підкреслив, що Окружний Цивільний Суд також не провів жодної оцінки пропорційності (пункт 65 рішення). Зрештою ЄСПЛ відзначив, що Верховний суд у своєму остаточному рішенні від 11 липня 2016 року (див. пункти 12 та 13 цього рішення) підтвердив тлумачення судів нижчої інстанції відповідних положень Закону. Аргументи заявника стосовно його права на приватне життя та права на захист інформації (див. пункти 9 та 11 цього рішення) не були розглянуті, і Верховний суд також не розглянув пропорційність оскаржуваного заходу чи альтернативних заходів, які могли б краще захистити приватне життя заявника (пункт 66 рішення). Тому Суд не може не дійти висновку про те, що національні суди ніколи фактично не розглядали суть скарги заявника у зв'язку з відсутністю комплексного розгляду питання того, чи є юридичний обов'язок надавати повну угоду про розірвання шлюбу, що є підставою для внесення інформації до земельного кадастру і подальшого її опублікування в документальному архіві, сумісним з ефективною реалізацією заявником свого права на захист своїх персональних даних. Тому національні суди не дотримали свого процесуального зобов'язання за статтею 8 Конвенції з проведення комплексної оцінки питання того, що впливало на право заявника на приватне життя (порівняйте *Lewit v. Austria*, no. 4782/18, § 87, 10 жовтня 2019 року, та *Taliadorou and Stylianou*, цит. вище, § 58) (пункт 67 рішення). Крім цього, ЄСПЛ нагадав, що така інформація була особистою. Вона містила детальну інформацію про поділ майна подружжя, опіку та місце проживання двох неповнолітніх дітей, домовленість про сплату аліментів, загальний огляд активів та доходу заявника (див. пункт 5 цього рішення). За цих обставин ЄСПЛ дійшов висновку, що у справі заявника національні суди мали б розглянути питання того, як забезпечити ефективне здійснення ним своїх прав за статтею 8 Конвенції. Оскільки позитивне зобов'язання держави за статтею 8 Конвенції вимагає від законодавця прийняття правової основи, яка гарантує ефективну реалізацію цих прав (див. пункт 61 цього рішення), Суд не міг не погодитися з аргументом заявника про те, що національні суди, які не визнали за необхідне звернутися

до Конституційного суду, не змогли достатньою мірою оцінити можливості тлумачення застосовних положень Закону відповідно до Конвенції. У результаті національні суди відмовилися розглянути питання за Конвенцією або як проблему національного законодавства чи одне з його тлумачень (пункт 68 рішення). Тому було порушено статтю 8 Конвенції.

Суд дійшов до висновку про порушення статті 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя). Рішення в цій справі ухвалене Палатою 6 квітня 2021 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

Джерело: Огляд рішень Європейського суду з прав людини (квітень 2021 року). Рішення за період із 01.04.2021 по 30.04.2021 / Відпов. за вип.: О. Ю. Тарасенко, Д. П. Мордас, Р. Ш. Бабанли. Київ, 2021. – 67 с.

З повним текстом рішення можна ознайомитись за [посиланням](#).

Рішення ЄСПЛ у справі «F.O. v. Croatia» (№ 29555/13)

Заявник у цій справі був учнем державної середньої школи, який тричі впродовж вересня 2011 року в усній формі був підданий словесним образам з боку вчителя математики. Перший випадок образ був спрямований на дисциплінування заявника та його однокласників за запізнення до школи. Другий випадок мав місце після того, як заявник поскаржився на образи директора школи, і третій випадок був через декілька днів після цього. У зв'язку з такими образами заявникові була надана психологічна допомога. Його терапевт діагностував у нього посттравматичний стресовий розлад, а психолог встановив, що заявник страждав на гострий тривожний розлад. Батько заявника інформував адміністрацію школи та різні національні органи влади про переслідування / агресію до заявника з боку вчителя та вимагав захисту свого сина. Адміністрація школи намагалася вирішити це питання всередині школи (бесіди з вчителем, заявником та його батьком); відповідна служба Міністерства освіти дійшла висновку, що проблему варто вирішувати шляхом обговорення між адміністрацією школи та батьком заявника; державна прокуратура відмовила у відкритті кримінального провадження (жодних елементів складу злочину, а тому й відповідальності, не було); а Конституційний суд визнав скарги заявника неприйнятними. У своїх заявах до Суду заявник скаржився на переслідування / агресію з боку вчителя та нездатність національних органів влади ефективно відповісти на його скарги про переслідування / агресію / образи. Заявник зіслався на статті 3, 8 та 13 Конвенції. ЄСПЛ розглянув справу за статтею 8 Конвенції та встановив порушення цього положення.

Рішення в цій справі примітне тим, що: 1. Суд розвинув свою усталену практику щодо застосовності статті 8 Конвенції щодо заходів, вжитих у сфері освіти. 2. Уточнив характер позитивних зобов'язань держави в цьому контексті. 1. ЄСПЛ нагадав, що для того, щоб стаття 8 Конвенції була застосовною, напад на особу має досягнути певного ступеня серйозності та бути вчинений у спосіб, що зашкоджує особистій реалізації особою свого права на повагу до приватного життя. У зв'язку із цим Суд послався на свою усталену практику, згідно з якою заходи, вжиті у сфері освіти, можуть, за певних обставин, впливати на право на повагу до приватного життя, проте не кожна дія чи захід, які можуть бути названі такими, що заподіюють шкоду психічній

недоторканності особи, обов'язково призводять до такого втручання (Costello-Roberts v. the United Kingdom (1993), § 36). Проте, дистанціюювавшись від висновку рішення у справі Costello-Roberts, за яким тілесні покарання в школі не підпадали до сфери дії заборони за статтею 8 Конвенції, Суд наголосив на такому: «Із часу справи Costello-Roberts відбулась еволюція соціальних цінностей та правових стандартів стосовно застосування заходів дисципліни до дітей, при цьому відзначивши необхідність захисту дітей від будь-якої форми насильства та жорстокого поводження. Це відображено в низці міжнародних документів... та усталеній практиці Суду...». Суд визнав такі аспекти цієї справи важливими для застосовності статті 8 Конвенції: не було сумнівів у тому, що напади, яких зазнав заявник, мали наслідком його емоційний розлад; ці образи були здійснені перед усім класом, а тому могли принизити заявника в очах інших осіб; образи були конкретною неповагою до заявника; образи були здійснені вчителем у ситуації авторитету та контролю над заявником. 2. Стосовно характеру зобов'язань держави щодо цього Суд встановив, що неможливо примирити будь-які акти насильства чи жорстокого поводження з боку вчителів чи інших посадових осіб в навчальних закладах з правом дітей на освіту та правом на повагу до їхнього приватного життя. Крім того, Суд підкреслив, що ключовий обов'язок органів влади у сфері освіти полягає в захисті учнів від будь-якої форми насильства впродовж часу перебування їх під наглядом влади. Відповідно до цих принципів та відповідних міжнародних стандартів Суд також встановив, що національні органи влади мають вжити належних законодавчих, адміністративних, соціальних та освітніх заходів з безумовної заборони будь-якої форми насильства чи жорстокого поводження з дітьми в навчальних закладах в будь-який час та за будь-яких обставин і тому забезпечити «нульову терпимість» до будь-якого насильства чи жорстокого поводження у сфері освіти. Це також пов'язано з необхідністю забезпечення відповідальності через належні кримінальні, цивільні, адміністративні та професійні засоби. У цьому контексті держави користуються свободою розсуду у визначенні способу, яким чином організувати свої системи для забезпечення дотримання Конвенції. Стосовно обставин справи Суд встановив, що хоча перша образа / напад вчителя на заявника був направлений на дисциплінування його та однокласників, два подальші випадки не могли бути розцінені як щось інше, аніж безпідставні словесні образи заявника. В будь-якому випадку Суд визнав неможливим обґрунтувати / виправдати поведінку вчителя. Справді, словесне насильство не характеризувалось надмірним ступенем інтенсивності і не переросло в подальші, більш систематичні цькування. Однак, як вчитель, Р. В. розумів, що наслідки словесної провокації можуть глибоко вплинути на учнів. Суд підкреслив, що з урахуванням довіри, авторитету та впливу вчителів, а також їхньої соціальної відповідальності неможливо толерувати будь-які переслідування з боку вчителя до учня: частота, ступінь шкоди та наміри її заподіяти не є попередніми умовами для визначення насильства та жорстокого поводження у сфері освіти. Тому Суд встановив, що цькування / переслідування у формі словесних образ, яких зазнав заявник з боку вчителя, становило втручання у його право на повагу до приватного життя, що було достатньою підставою для встановлення порушення статті 8 Конвенції. Проте Суд визнав важливим також розглянути спосіб, у який органи влади відреагували на твердження заявника про переслідування. У зв'язку із цим Суд не визнав, що за обставин цієї справи звернення до кримінального засобу мало бути вирішальним для виконання

державою своїх зобов'язань за статтею 8 Конвенції, а тому Суд продовжив розгляд питання того, як були розглянуті твердження заявника в межах існуючих адміністративних та професійних засобів. Суд визнав обидва ці засоби неефективними, оскільки вони не призвели до рішучих дій з усунення недоліків у підході вчителя. Суд також дійшов висновку, що вид поведінки вчителя та його вплив на заявника потребують більш ретельного інвестування у знання та ресурси задля зрозуміння та усунення її наслідків та впливу.

Суд дійшов до висновку про порушення статті 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя). Рішення в цій справі ухвалене Палатою 22 квітня 2021 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

Джерело: Огляд рішень Європейського суду з прав людини (квітень 2021 року). Рішення за період із 01.04.2021 по 30.04.2021 / Відпов. за вип.: О. Ю. Тарасенко, Д. П. Мордас, Р. Ш. Бабанли. Київ, 2021. – 67 с.

З повним текстом рішення можна ознайомитись за [посиланням](#).

IV. ПУБЛІКАЦІЇ У СФЕРІ ДІЯЛЬНОСТІ КОМІТЕТУ

4.1. Наукові публікації

- Ватрас В. А. Джерела сімейного права: проблеми теорії та практики. Хмельницький. 2020. 823 с.
- Онишко О. Становлення і розвиток сімейного права Польщі (1918 -1939 рр.). Львів. 2020. 239 с.
- Труба В. І. Класифікація сімейних правовідносин. Одеса. 2020. 358 с.
- Павлова Т. О. Обмежувальні заходи, що застосовуються до осіб, які вчинили домашнє насильство: вітчизняний та іноземний досвід. Правова держава. 2020. № 37. С. 137-144.
- Пенькова Т. І. Кримінальна відповідальність за примушення до шлюбу. Вчені записки Таврійського нац. ун-ту ім. В. І. Вернадського. Серія: Юрид. науки. 2020. Т. 31 (70). № 1. С. 177-180.
- Особливості правового статусу дитини у Цивільному кодексі України. Т. Курило, А. Баранкевич. Юридичний вісн. ик. 2020. № 2. С. 108-114.

4.2. Дисертації

Мельниченко Ю.О. «Матеріальні та процесуальні аспекти фактичних шлюбних правовідносин»

- Дата захисту: 24.04.2021
- Місце захисту: Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна
- Автореферат дисертації: <http://ekhnuir.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/16031/2/aref-Melnichenko.pdf>
- Дисертація: <http://ekhnuir.univer.kharkov.ua/bitstream/123456789/16031/5/diss-Melnychenko.pdf>

Шкорупесв Д.А. «Процесуальний порядок розгляду справ про стягнення аліментів у цивільному судочинстві»

- Дата захисту: 08.07.2021,
- Місце захисту: Національний університет «Одеська юридична академія»
- Анотація дисертації: <http://dspace.onua.edu.ua>
- Дисертація: <http://dspace.onua.edu.ua>

4.3. Публікації, які не відносяться до розряду наукових

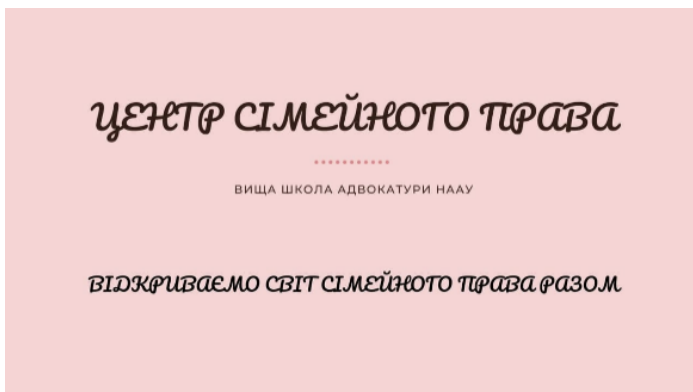
- Андрощук Г. Аліменти з моменту зачаття: коли батько оплачує половину вартості вагітності. Юридична газета. 2021. 8 квітня. Ознайомитись можна за посиланням:
URL: <https://yur-gazeta.com/golovna/alimenti-z-momentu-zachattya-koli-batko-oplachue-polovinu-vartosti-vagitnosti.html>

V. РІЗНЕ

Правові новини у сфері сімейного права від Тетяни Жидачек:
<https://cutt.ly/Ym2NM46>.

Голова Комітету **Ганна Гаро** стала Керівницею *Центру сімейного права Вищої школи адвокатури НААУ*.
Детальніше про діяльність Центру та вступ:
<https://cutt.ly/2nnR7W6>.

Крім того, у США працює *Центр «Адвокат дитини»*, який очолює Заступник Голови Комітету **Лариса Гретченко**.

Детальніше про діяльність Центру та вступ:
<https://cutt.ly/QmOOSsP>.

**ЦЕНТР
"АДВОКАТ ДИТИНИ"**
ВИЩА ШКОЛА АДВОКАТУРИ
НААУ

Методичні рекомендації для адвокатів «Спори про міжнародне викрадення дітей»

Комітетом у співпраці з Департаментом міжнародного права Міністерства юстиції України, Центром сімейно-правових досліджень та Вищою школою адвокатури НААУ підготовлено методичні рекомендації для адвокатів.

Посібник підготовлений колективом авторів, які працюють у справах із іноземним елементом щодо захисту прав та інтересів дитини.

PDF-версія методичних рекомендацій за посиланням:
<https://cutt.ly/ebRNabd>.

Бюлетень Комітету з сімейного права НААУ за I квартал 2021 року

У бюлетені відображено:

- новини комітету;
- новели (актуальні зміни) законодавства;
- огляд судової практики у справах щодо поділу майна подружжя, стягнення аліментів, визначення

місця проживання дитини, міжнародного викрадення дітей, визначення походження дітей, позбавлення та поновлення батьківських прав, видачі обмежувальних приписів та інших сімейних спорів і практика ЄСПЛ; – перелік наукових публікацій, дисертацій; – різне (відповіді членів Комітету на запитання адвокатів, звіт Комітету за 2020 рік, посилання на Бюлетень за минулий період та Дайджест судової практики у справах про зміну імені, прізвища дитини).

Посилання на бюлетень: <https://cutt.ly/1nEdAPY>.

Відповіді членів Комітету на запитання адвокатів у межах рубрики Вищої школи адвокатури НААА
#ВідповідіЛекторівВША

Відповідає Мирослава Аннюк та Світлана Савицька:

Чи були у Вашій практиці зловживання чи порушення зі сторони органу опіки та піклування? (07.04.2021)

Відповідає Ольга Філатова:

Чим визначено порядок (форму) звернення за висновком і вимоги до самого висновку органу опіки і піклування, який строк надання висновку? Порядок оскарження. (26.04.2021)

Що вважається іншим рівноцінним житлом? Є конкретні критерії, що рекомендації щодо його визначення, оскільки може до прикладу бути двокімнатна квартира без ремонту та однокімнатна квартира з ремонтом, тоді це рівноцінне житло, чи до уваги все ж береться площа? (29.04.2021)

Яка ваша думка стосовно того, чи може бути ініційована органом ОіП справа (позов подається восени п.р. з посиланням на недогляд, але жодного письмового доказу немає) про позбавлення батьківських прав за наявності справи про скасування усиновлення, ініційованої усиновлювачами (позов подано в березні п.р., вліку ООП дає суду негативний висновок). з точки зору правових наслідків обох процедур? (28.05.2021)

Відповідає Лариса Гретченко:

Чи можна притягнути до відповідальності за булінг старшокласників з сусідньої школи, які щовечора переслідують мого сина при поверненні з басейну, насміхаються, штурхають та вимагають гроші за прохід через подвір'я закладу освіти? (17.05.2021)

Відповідає Людмила Гриценко:

Що таке обмежувальний припис і які норми матеріального та процесуального права регулюють його застосування? (07.06.2021)